T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİNLER TARİHİ ANA BİLİM DALI

ÇİN KAYNAKLARINA GÖRE TAOİZM

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan

Bumairimu Abudukelimu

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

ANKARA – 2011

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DİNLER TARİHİ ANA BİLİM DALI

ÇİN KAYNAKLARINA GÖRE TAOİZM

Doktora Tezi

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Mustafa ERDEM

Tez Jürisi Üyeleri

Adı Soyadı	İmzası
Prof. Dr. Mustafa Erdem	……
Prof. Dr. Baki Adem	……
Prof. Dr. Ahmet Hikmet Eroğlu	……
Prof. Dr. Eyüp Baş…..	……
Doç. Dr. Kemal Polat……..	……

Tez Sınav Tarihi: 29. 03.2012

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ……..……..... i

ÖZET ……...……..……....vii

KISALTMALAR…….....……..ix

ÖNSÖZ…….…..…..1

GİRİŞ……..……..3

A. Konunun Seçimi ve Sınırları…….……3

B. Metot ve Kaynaklar……...……..……..4

C. Çin Hakkında Genel Bilgi…….....……5

a. Çinlilerin Tarihi ve Yaşadıkları Coğrafya ……..……...……5

aa) Tarihi Yönden Çin……..…….5

ab) Coğrafi Yönden Çin……..…….10

b. Genel Hatlarıyla Çin'deki Dinler …….……..……11

1. Budizm……..…..…..11

2. Taoizm……...……...….13

3. İslam……..……..……13

4. Hıristiyanlık……..……15

4.1. Katolik Hıristiyanlık.....15

4.2. Protestan Hıristiyanlık.....16

5. Konfüçyanizm'in Din Olup Olmadığı Tartışması…….…...18

D. Batıdaki Taoizm Çalışmalarına Genel Bakış…….…….20

a. Katolik Cizvitlerin Çalışmaları……..…….…..…20

b. Evangelist Misyonerlerin Çalışmaları…….…….22

c. Tao'nun Hıristiyanlıktaki Tanrı'ya Benzetilmesi.....……..24

E. Türkiye'deki Taoizm Çalışmaları……..……...……..29

a. Türkçe Kitaplardaki Bazı Verilerin Çince Kaynaklarla Mukayesesi.....29

b. Taoist Misyonerlerin Çalışmaları……..……34

F. Terimler……..…….35

I. BÖLÜM

TAOİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞMESİ

A. İlk Dönem ……..…….37

a. Yi Jing (en eski kutsal kitap) ve Tai-ji (Yin Yang)……..…..…….38

aa) Yi Jing……..……38

ab) Tai-ji……..…….40

b. Lao-zi ve Diğer Önemli Şahsiyetler…….....……41

ba) Lao-zi'nin Yaşadığı Dönem.……...…..……41

bb) Lao-zi'nin Hayatı……..…….42

bc) Hua-hu Jing Olayı ……..…...……45

bd) Lao-zi'nin Konfüçyüs ile Görüşmesi……..……46

be) Wen-zi…….48

bf) Guan Yin-zi……..……48

bg) Geng Sang-zi……...……49

bh) Lie-zi (Litseo)……...…..49

bi) Zhuang-zi'nin Hayatı ve Görüşleri……..……...…….51

bj) Lao-zi ile Zhuang-zi'nin Düşüncesindeki Ortak Nokta ve Farklılıklar…….....…52

c. Tao Hakkındaki Görüşler…….....53

ca) Lao-zi'ya Göre Tao……..…...55

cb) Lao-zi'ya Göre Âlem……...….55

cc) Lao-zi'ya Göre İnsan …….…….…56

d. Dao-de Jing…….…..…56

B. Taoizm'in Din Olarak Ortaya Çıkışı ……..59

a. Din Olarak Ortaya Çıkışının Nedenleri…….…….60

b. Din Olduktan Sonraki Gelişmeler ve Önemli olaylar……...……..61

1. Zhang-jiao ve Tai-ping Dao (Barışçıl Taoizm) Mezhebi…….…..61

2. Zhang-ling ve Wu-dou-mi Dao (Beş Kova Pirinç Taoizm) Mezhebi…….....63

3. Wei Jin Kuzey Güney Hanedanlıklar Dönemindeki Taoizm …….....….65

a) Ge Hong……..65

b) Kou Qian-zhi……..……....…66

c) Lu Xiu-jing…….……...……....67

d) Tao Hong-jing……...…….68

4. Sui, Tang Dönemindeki Taoizm ……..…69

5. Song, Yuan Hanedanlıkları Dönemindeki Taoizm.…….72

6. Ming, Qing ve Minguo Dönemindeki Taoizm ……..……..75

c. Günümüzdeki Durumu……77

II. BÖLÜM

İNANÇ, KİTAP, UYGULAMA VE MEZHEPLERİ

A. İnanç……..80

a. Tanrı ……80

b. İnsan……...…..83

c. Alem…….…….83

1) Gök Ülkesi (Cennet) ……..…..84

2) Cehennem.……..…..84

3) Dünya Hayatı……..….84

B. Taoizm'in Kutsal Kitapları……85

a. Temel Kutsal Kitaplar…….…….....86

b. Her Gün Okunan Kitap veya Dualar ……..…88

C. Taoizm'de Din Adamları, Tapınaklar ve Ayinler ……..89

a. Din Adamı Olmak İçin İstenen Koşullar……..……..89

b. Taocuların Amentüsü ve Temel Prensipleri……..91

c. Din Adamlarının Kıyafetleri…….....92

d. Taocu Rahiplerin Orucu (Perhizi)…….....93

e. Tapınak Rahiplerinin Günlük Yaşamı……....94

f. Tanrıya Tapmak Adabı……94

g. Dini Kurallara Uymayan Rahiplere Uygulanacak Cezalar……95

h. Tapınaklar……...…96

i. Çeşitli Ayin ve Törenler…….…….97

j. Kağıt Para Yakmak……98

E. Taoizm'in Uygulamaları……...…100

a. İçten Beslenme (Nei-yang), İçsel Simya (Nei-dan)……..100

b. Dıştan Beslenme (Wai-yang)……..…..101

c. Karı Koca Uyumu……..…...101

F. Taoizm'in Mezhepleri……...101

a. Quan-zhen Dao Mezhebi……..…101

b. Zheng-yi Dao Mezhebi……..……...103

c. Bu iki Mezhebin Benzer ve Farklılıkları…….……104

III. BÖLÜM

ÇİN DIŞINDA TAOİZM

A. Çin Toprağı, Fakat Yönetimi Ayrı Olan Üç Bölge…….……106

a. Tayvan……..……....106

b. Hong Kong……...108

c. Makao…….……..110

B. Taoizm'in Çin Dışında Yayıldığı Yerler……..……111

SONUÇ……..…...114

EKLER…….……...….117

Ek 1. Çin Halk Cumhuriyeti Siyasi Haritası……..117

Ek 2. Resim ve Tablolar…..…….....117

2.1. Ali Gül'ün Tezindeki Bazı Özel İsimlerin Çince Yazılışı ……118

2.2. En Eski Kutsal Kitap Yi Jing…….…….…119

2.3. Fuşi'nin 8 Trigramı (Ba-gua)……119

2.4. Fuşi'nin 8 Trigramı'nın Açıklanışı……..……...120

2.5. Zhou Wen-wang'ın Çizdiği 64 Trigram.……121

2.6. Günümüzde Geliştirilen Trigram.…….……...122

2.7. Tai-ji……..……122

2.8. Güney Kore'nin Bayrağı……...……..123

2.9. Lao-zi'nin Kitabının Tefsiri…….…...…124

2.10. Taoizm'in Temel Kutsal Kitapları Tablosu……..125

2.11. Gökteki Tanrı'lardan Bazıları……..126

2.12. Taoist Din Adamlarının Genel Adları Tablosu……129

2.13. Zheng-yi Mezhebi ile Quan-zhen Mezhebi Arasındaki Farklılıklar Tablosu….....130

Fotoğraflar……132

3.1. Üç Saf Tanrı (San-qing)……...……..132

3.2. Lao-zi'nin Heykeli…….133

3.3. Lao-zi'nin 2578.yıl Doğum Günü Kutlaması (2007'de kutlanmıştır)…….133

3.4. Konfüçyüs'ün Kimlik Kartı……134

3.5. MS 1582 yılında Çin'e Giden Cizvit Misyoner Matteo Ricci……..134

3.6. Taoizm'in Falun Dafa Mezhebinin Simgesi……..……....135

3.7. Pekin'deki Bai-yün Güan Tapınağı……..……..135

3.8. Taoizm Kutsal Kitapları Külliyatı *Dao-sang*……...……..136

3.9. Taoist Rahip Kimliği……..……136

3.10. Dine Kabul Edilen rahibin Üstadına Secde Etmesi…….…….....136

3.11. Taoist Din Adamlarının Sekiz Çeşit Özel Kıyafeti…….....…137

3.12. Ölüler İçin Yakılacak Kâğıt Paralar…….143

3.13. Tanrıya İbadet Etmek…….……..144

3.14. Zheng-yi Mezhebine Rahip Kabul Etme Töreni (2010)……..……145

KAYNAKÇA……151

ÖZET

ÇİN KAYNAKLARINA GÖRE TAOİZM

Bumairimu Abudukelimu

Doktora Tezi, Dinler Tarihi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Erdem

Aralık 2011, 162 sayfa

Çin Kaynaklarına Göre Taoizm adlı bu çalışma Giriş ile beraber üç bölümden oluşmaktadır. Girişte, konunun seçimi ve sınırları, metot ve kaynaklar bahsedildikten sonra, Çin hakkında genel bilgiler, Çinlilerin tarihi ve yaşadıkları coğrafya, Çin'deki büyük dinler, Taoizm hakkında batıda ve Türkiye'de yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

Birinci bölümde Taoizm'in ortaya çıkışı, Lao-zi, Zhuang-zi'nin hayatı ve görüşleri, Taoizm'in geliştiği tarihi süreç anlatılmıştır.

İkinci bölümde günümüzdeki Taoizm inancındaki genel prensipler, tanrılar, kutsal kitaplar, din adamları, uygulamalar, tapınak ve mezhepler konusuna yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde Taoizm'in ÇHC dışındaki bölgelerdeki yayılma durumuna dikkat çekilmiştir.

Sonuç olarak bu tezde, dünyanın en eski dinlerinden biri olan Taoizm'in geçmişi ve bugününe göz atılarak, bu dinin panteizm'e dönüştüğü süreç izlenmiştir.

ABSTRACT

Taoism: According to The Chinese Resources

Bumairimu Abudukelimu

Ph. D. Dissertation, Department of History of Religions

Advisor: Prof. Mustafa Erdem

December 2011, 162 pages

This paper entitled as Taoism: According to Chinese Resources was composed of an introduction and three chapters.

In introduction, I try to explain the main purpose of this thesis, methods and resources, which I drew on. And I also tried to give some information about Chinese history and geography, the major religions in China today, the Taoism studies in the western countries and Turkiye.

In the first chapter, I provide a brief introduction of how did Taoism come to the world, the life stories of the ancient Taoist scholars such as Lao-zi and Zhuang-zi, their holy book Tao Te King, and the developing process of Taoism for the time being.

In the second chapter, I try to explain the general beliefs of Taoists. For instance, their gods, holy books, practices, temples, priests, sects, and why they burn money, and so on.

In the third chapter, I try to give some information about the general situation of Taoism outside of the PRC.

As a result, I have seen that how did Taoism, which is one of the oldest ancient religions in the world that has been changed into pantheism today.

KISALTMALAR

a.g.e.: adı geçen eser

a.g.m.: adı geçen makale

a.g.s.: adı geçen seminer

a.g.w.: adı geçen web sayfası

ADS, : Ansiklopedik Dinler Sözlüğü (Prof. Dr. Mehmet Aydın)

AÜ: Ankara Üniversitesi

Bkz.: bakınız

ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti

çev.: çeviren

e.t.: Web sayfasındaki bilgilere erişim tarihi

MÖ : Milattan önce

MS : Milattan sonra

MEB, : Milli Eğitim Bakanlığı

s.: sayfa

T.: Tahtta oturduğu sene

vb.: ve benzeri

vs.: vesaire

yy: Yüzyıl

ÖNSÖZ

Günümüzde Çin'de yasal ve yaygın olan dört din (Hıristiyanlık, İslam, Taoizm ve Budizm) içerisinde sadece Taoizm, Çin topraklarında ortaya çıkmış ve Çinlilere özgü olan bir dindir. Taoizm'i yakından tanımak için Çin'i ve kültürünü iyi bilmek gerekmektedir. Zira Çin ve kültürünün genel özelliklerini Taoizm'de bulmak mümkündür.

Çin kültürünü derinlemesine inceleyen Luşün[1] şöyle demiştir: "Çin'in kökeni tamamen Taoizm'de… Tarihi böyle okursan, çoğu soruların cevabini kolayca bulursun.[2] Tarihte Çinliler Taoistler dışında Budist rahipler ve rahibelere, Müslümanlara, Hıristiyanlara kin ve nefret beslemişlerdir. Bunun nedenini anlayan, Çin kültürünün yarısından fazlasını bilmiş demektir."[3]

Aynı şekilde Çin Taoizm'i üzerine araştırmalarıyla tanınan Japon bilim adamı Wa De-zhong yaklaşık elli yıllık bir araştırmanın sonucu olan "Taoizm'e Giriş" adlı kitabının önsözünde, Çinli okurlara şöyle demektedir: "Bence, Çin'i ve Çinlileri tanımanın en etkili yolu, Çin'de dünyaya gelen Taoizm'i araştırmaktır."[4]

Taoizm'in Çin'de 2000 seneye yakın tarihî geçmişi, kendine göre inanç sistemi, büyücüleri, rahipleri, dinî şefleri ve kendine has ayinleri vardır. Günümüzde sadece Quanzhen mezhebi ile Zhengyi mezhebine ait 1600'den fazla mabet, 25.000'den fazla rahip bulunmaktadır. Bu dine inananların sayılarının ise 95.000.000'den fazla olduğu bilinmektedir.

Çin Kaynaklarına Göre Taoizm konulu bu tezde, Taoizm hakkında özellikle Çin kaynaklarından yararlanılarak genel ve temel bilgiler verilmeye

[1] Luşün 鲁迅, (1881 – 1936), Çinli ünlü düşünür, yazar, devrimci ve eğitimci. Zengin ve soylu bir ailenin çocuğu olan Luşün, gençliğinde Japonya'da tıp fakültesinde okumuş, sonra Çin halkının müptela olduğu hastalığın maddî değil manevî olduğu kavramış, doktorluk mesleğini bırakarak yazarlık ve yayıncılık hayatına başlamış, halkı uyandırmayı amaç edinmiştir. Luşün, Çin'in modern çağ düşünce tarihinde büyük bir iz bırakmıştır.

[2] Luşün, *Luşün Eserleri*, 11.cilt, Halk Edebiyatı Yayınevi, 1981, s.353. (《鲁迅全集》第十一卷，《致许寿裳》，人民文学出版社，1981 年版，第 353 页)

[3] Luşün, *Luşün Eserleri*, 3.cilt, s.532. (《鲁迅全集》第三卷，《小杂感》，第 532 页)

[4] Wa De-zhong, Taoizm'e Giriş, Sichuan Halk Yayınevi, Ekim 1996, s. 1. (窪德忠, 《道教入门》，四川人民出版社，1996 年 10 月版, 第 1 页。)

çalışılmıştır. Üç bölümden oluşan bu tezin giriş kısmında Çin hakkında genel bilgiler, yani Çinlilerin tarihi ve yaşadıkları coğrafya, genel hatlarıyla Çin'deki büyük dinler ele alınmıştır. Ayrıca, Taoizm hakkında Türkiye ve batıda yapılan bazı çalışmalar, Tao'nu Hıristiyanlıktaki Tanrı'ya benzeten anlayış ve yorumlardan da özetle bahsedilmekle beraber tezimizde sıkça rastlanılacak bazı dini sözcükler kısaca izah edilmiştir.

Birinci bölümde, Taoizm'in ortaya çıkışı ve geçirdiği devreler ilk dönemden başlayarak sırayla irdelenmiştir. Tao hakkındaki en eski görüşler, Lao-zi'nin hayatı ve düşünceleri, Lao-zi ile Konfüçyüs arasındaki ilişkiler, Lao-zi'nin temel görüşlerini değiştirerek geliştiren ve evrim sürecini başlatan Zhuang-zi'nin hayatı ve görüşleri, Han, Tang Hanedanlıkları dönemi (220–907), Song, Yuan Hanedanlığı dönemi (960–1368), Ming, Çing Hanedanlıkları dönemi (1368–1911) ve günümüzdeki durumu hakkındaki genel bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümde, Taoizm'in genel prensipleri, dünya görüşü, inanç esasları, uygulamaları, kutsal kitapları, din adamları, kurallara uymayan rahiplere uygulanacak cezalar, mezhepleri ve büyük iki mezhep arasındaki temel farklılıklar vs. gibi konular ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Taoizm'in günümüzde Çin sınırları dışındaki durumu, Taoizm'in yayıldığı ülkelerden kısaca bahsedilmiştir.

Taoizm hakkındaki bu araştırmanın, günümüzde dünyanın en kalabalık ve hızlı gelişmekte olan bir ülkesi Çin'in temel kültürünün tanınmasına katkı sağlayacağını umuyorum. Bu konunun seçilmesinde ve belirli aşamaya getirilmesinde büyük emek harcayan değerli danışman hocam Prof. Dr. Mustafa ERDEM'e gönülden teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bumeryem Abdulkerim

Ankara - 2011

GİRİŞ

A. Konunun Seçimi ve Sınırları

Çin Kaynaklarına Göre Taoizm konulu bu araştırma her şeyden önce bir Dinler Tarihi çalışmasıdır. Konu itibariyle bu araştırma iki bin seneden fazla tarihi bulunan ve Çin kültürünü, düşüncesini, dini hayatını en iyi derecede yansıtabilen Taoizm'i ele almaktadır. Bu araştırmanın temel amacı, Taoizm'i Dinler Tarihi metodu kullanarak orijinal kaynaklardan araştırmak, olduğu gibi ortaya koymak ve sonraki gelişmelerini yakından izlemek isteyenlere bir katkıda bulunmaktır.

Günümüzde ekonomik yönden hızla ilerleyen ve dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin'i yakından tanımak, öncelikle onların kültürünü, yaşam tarzını iyi bilmekten geçmektedir. Çinlilerin hayatı ile iç içe olan Taoizm, Çin'de doğmuş ve Çin'in komşuları olan Kore, Japonya, Vietnam gibi ülkeler başta olmak üzere dünyanın çeşitli ülkelerine yayılmıştır. İlk ortaya çıktığında Tek Tanrı inanışına sahip olan Taoizm, sonraki dönemlerdeki evrim sürecinde panteizm'e dönüşmüştür. Çin'in ekonomik gelişmesine paralel olarak siyasi gücünün de artmasıyla günümüzde Taoizm yeniden yayılma eğilimi göstermektedir.

Taoizm'le ilgili Türkçe bilgilerin çok az olduğu bilinen bir gerçektir. Hatta bu bilgilerin büyük bir kısmı doğrudan Çin kaynaklarına dayanmadığı için hem eksik hem de yanlışlıkları içermektedir. Umulur ki bu tez, bu konudaki boşluğu doldurmak için az da olsa bir katkı sağlayabilir.

Taoizm'in tüm boyutlarının incelenmesi, bugüne kadar Türkiye'de Dinler Tarihi alanında akademik düzeyde çalışılmamış bir konu olması, çalışmanın sınırlarının geniş tutulması zorunluluğunu doğurmaktadır. Bu da kaynaklara ulaşmadaki sıkıntı, zaman darlığı ve her bir konuya yeterince eğilememe, Taoizm dinî terimlerinin Türkçede net ifade edilememesi gibi sıkıntıları ön plana çıkarmaktadır.

Bu olumsuzlukları dikkate alarak, tez konusu ile ilgili olmakla birlikte bir tez çalışmasının sınırlarının zorlayacağı düşüncesiyle yurtdışındaki, özellikle Doğu Asya ülkelerindeki Taoizm inanışının detaylarına girilmeyecektir.

B. Metot ve Kaynaklar

Bu araştırmanın tarihsel olduğu kadar doktrinel ve sosyolojik boyutlarının da olduğu bir gerçektir. Konunun çok yönlü olması, tek yöntemin kullanılmamasını gerektirmektedir. Bu hususlar göz önüne alınarak önem sırasına göre fenomonoloji, tarihsel karşılaştırma, nitelendirici (*descriptive*) ve gözlem metotları kullanılacaktır. Yapacağımız bu çalışmada konuyu spesifik boyutu ile ele almakla birlikte konu hakkında nakledilen çeşitli veriler göz önünde bulundurularak, bunları analiz etme ve karşılaştırma hedeflenmektedir. Bu yaklaşım sayesinde konu bütünsel olarak görülebilecektir.

Konu *Çin Kaynaklarına Göre Taoizm* olunca doğal olanı ilk müracaat edilecek kaynaklar Çinlilerin dinî tarihi, özellikle Taoizm inancı ile ilgili olan kaynaklar olacaktır. Ayrıca eski Çinli Taocu bilginlerin eserlerinin yanı sıra Çin'de günümüzde yayınlanan bu eserlerin sadeleştirilmiş açıklamalarından da yararlanılacaktır. Ayrıca 17.yüzyıldan sonra Çin'e giden Cizvit misyonerlerin yazmış olduğu hatıralar, Çin Taoizm Cemiyeti web sayfasında yayınlanan bilgiler de bize önemli malzeme katkısı sağlayacaktır. Araştırmanın her üç bölümünde birinci el ve orijinal nitelikli kaynaklara başvurmaya gayret edilirken, bu konuda kıymetli bilgiler içeren ansiklopedi ve diğer eserlere de müracaat edilecektir.

Çalışmada öncelikle ve çoğunlukla Çince yazılmış eserler kullanılmakla birlikte, Taoizm'in Çin dışındaki tanıtımına zemin hazırlayan veya katkıda bulunan İngilizce ve Türkçe eserlerden de yararlanılacaktır. Ayrıca Çince yazılan isim ve kavramların Türkçeye aktarılmasında Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan *Yazım Kılavuzu* esas alınacaktır.[5]

[5] Şükrü Haluk Akalın, *Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 25.Baskı, Ankara, 2008, s. 31.

C. ÇİN HAKKINDA GENEL BİLGİ

a. Çinlilerin Tarihi ve Yaşadıkları Coğrafya

aa) Tarihi Yönden Çin

Çin medeniyeti, yaklaşık 5 bin yıllık yazılı tarihi ile dünyanın en eski medeniyetlerinden biridir. Bununla birlikte üzerinde ideografik çizimlerin bulunduğu yaklaşık 6000~7000 yıl öncesine ait kalıntılar da bulunmaktadır.[6] Çin medeniyeti, aynı zamanda dünyanın en eski ve süreklilik arzeden medeniyetlerinden biridir. Aynı şekilde Çince, dünyanın en eski ve sürekli kullanılan yazı dilidir. İnsanlık tarihinin en önemli buluşlarından kâğıt, pusula, barut ve matbaa, Antik Çin medeniyetine aittir.

Çin'in kayıt altındaki tarihi, 4000 yıl önce Sarı Nehir kenarında oluşan ilk yerleşim merkezlerine kadar uzanır. Shang Sülalesi MÖ1450–1050 yıllarında büyük bir kültüre sahip olmasına rağmen, Çin kültürüne ait önemli bilgilerin noksan olması nedeniyle bu döneme ait kültüre Çin kültüründen önceki kültür adı verilmektedir. Shang Hanedanlığı döneminde ayrı bir devlet olan Zhou Hanedanlığının, Türkler ve Tibetlilerden oluşan bir hanedanlık olduğu söylenmektedir.[7] Bu hanedanlık, Shang Hanedanlığına bağlı yaşarken MÖ1050 yılında Doğuya karşı ayaklanarak Sarı Irmağı geçmiş ve Shang Hanedanlığını yok etmiştir. Bu olay asıl Çin tarihinin başlangıcı sayılmaktadır. Derebeyliklere bölünen ülkede bu beylikler arasında birçok ihtilaf çıkmıştır. Bu ihtilaflarda Zhou hükümdarı büyük derebeylikler ile birleşme yoluna gitmiş ve bu birleşmeler Çin'i diktatörler devrine sokmuştur. Çinlilerin "muharip derebeyleri devri" (veya *Savaşan Beylikler Dönemi*) dedikleri dönem de MÖ 480–256 arasında son bulmuştur.[8]

---

[6] China" Encyclopædia Britannica. Ultimate Reference Suite. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2008; Bkz., http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87in_Halk_Cumhuriyeti, dipnot 5. (e.t.,19.02. 2012)

[7] R. Kutay Karaca, *Dünyadaki Yeni Güç Çin*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul, 2004, s.19.

[8] Eberhard, W, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1947, s.11-47.

Zhou Hanedanlığı ile birlikte Çinliler, büyük kültür ve medeniyet oluşturmuş bir millet olarak Asya tarihinin merkezine yerleşmişlerdir. Qin (秦 Çin) Hanedanlığı süresince yönetim; şehirlerin gelişmesini, ticaretin artmasını sağlamış, büyük sulama projelerini planlayarak gerçekleştirmiş, güvenliği temin için düzenli ordular kurmuştur. Tarım ve temel endüstri teknikleri de bu zamanda geliştirilmiştir. Konfüçyüsçülük, Taoizm, Legalim gibi Çin düşüncesinin temelini oluşturan felsefeler de bu dönemde olgunlaşmıştır. [9] Dünyanın en uzun savunma duvarı sayılan Çin Seddi'ni de Qin Shi-huang MÖ 221 yılında daha önceki krallıkların yaptırdığı duvarları birleştirerek uzatmıştır.

MÖ 206 yılında Liu Bang tüm ülkeye padişah olmuş ve Han Hanedanlığına adını vermiştir. Hanların iktidarında idari sistem daha da gelişmiş, ölçü ve tartı standardizasyonları, yazı dili ve kanunlar oluşturulmuştur. Budizm de bu dönemde Hindistan'dan Çin'e girmeye başlamıştır. Han Hanedanlığı'nın yıkılmasıyla oluşan 400 yıllık bir fetret devrinden sonra, kuzey bölgelerde, Yang Chien iktidarı ele geçirip kuvvetsiz devletleri bertaraf edince Çin'de kargaşalık sonrası birleşme görülmüştür. Bu dönemin adı Çin tarihinde Sui Hanedanlığı dönemi (隋 MS 581- 618) diye geçmektedir. Bunun için bütün Sui devrine, bir geçit devri veya yeniden teşekkül devri de denebilir. Aradan çok geçmeden Sui Hanedanlığının yerine Tang Hanedanlığı geçmiştir.

Merkezi hükümetin güçlendiği, büyük dini ve sanatsal gelişmenin yaşandığı Tang Hanedanlığı dönemi(619–907), Li Shi-min'in Türklerle ilişkilerini düzeltmesi ile başlamış ve yaklaşık 300 sene Çin'de hüküm sürmüştür. Bu dönemde İslam halifesi Hz. Osman 651'de Tang Hanedanlığı imparatoru Yung-Wei'ye elçi göndererek onu İslam'a davet etmiştir. [10] İmparator, İslami öğretilerin Çin'de geleneksel Konfüçyanizm öğretilerine çok yakın olduğunu, bundan dolayı saygı duyduğunu arz ederek, Müslüman elçilerin burada mescit yapmasına izin vermiş, fakat kendi dininde kalmayı tercih etmiştir.

---

[9] Karaca, a.g.e., s.21.

[10] Bkz. *Çin İslam Ansiklopedisi*, Sichuan Cishu Neşriyatı, Chengdou, 1994, s.68. (*Zhong-guo Yisilan Baikequanshu,* SiChuan Sishu chubanshe, 1994 nian, Chengdu, 68 ye. 《中国伊斯兰百科全书》，四川辞书出版社，1994年，成都，68页)

Daha sonra (907–1297) Çin'de bir parçalanmışlık süreci daha yaşanmıştır. Güneyde Sung Hanedanı, Kuzeyde de Moğollar ülkeyi yönetmişler, zaman içerisinde Kubilay Han liderliğindeki Moğollar bütün Çin'e hâkim olan ilk yabancı olmuştur.[11] Her ne kadar Moğolların bir milyonluk bir askeri güç ile Çin'i işgal ettiği söylenirse de, bunlar arasında, Türk, Tunguz ve Uygurlar başta olmak üzere çeşitli milletlere mensup askerler ve onlara ait silahların bunda katkıları büyük olmuştur.[12]

1360'lı yıllarda Moğol hâkimiyetine karşı ayaklanan Çinli çiftçilerin lideri Zhu Yüan-Zhang'ın isyanı, Ming Hanedanlığının (1368–1644) kurulmasına vesile olmuştur. Zhu Yüan-zhang'a en büyük desteği Taocu rahipler vermiştir. Kendisini "Tanrı'nın Oğlu" diye tanıtan Zhu, halkın dini duygularından yararlanarak kendi hâkimiyetini kurmuştur.[13] Böylece, Çin'deki Moğol idaresi son bulmuştur.

Ayrılıkçı mücadeleler Ming döneminde iç siyaseti zayıflatmış ve 1644 yılında Mançular (Kuzey-doğudan gelen bir azınlık ulus) Çin'i fethetmişler ve Qing (清Çing) Hanedanlığı'nı kurmuşlardır. Bu hanedanlık Çin'in Asya'daki hâkimiyetini arttırmıştır. 18. Yüzyılın ortalarında Çin İmparatorluğu, gücünün ve zenginliğinin zirvesine ulaşmıştır. Katolik Cizvitler de bu dönemde Çin'deki misyonerlik faaliyetlerini yoğunlaştırmış ve başta İncil olmak üzere çeşitli dini kitapları Çinceye çevirmişlerdir.[14]

19. Yüzyıl süresince Qing Hanedanlığı defalarca köylü ayaklanmaları ve batılı güçlerin müdahaleleri ile yıpranmıştır. Bu dönemde İngilizler, Çin'i adeta bir sömürge haline getirmişler ve afyon satarak değerli Çin mallarını (çay, ipek, porselen) ucuzca elde etmişlerdir. Çinliler afyon ticaretini ve kullanımını

[11] Bunlardan önceki yabancı halklar yalnızca Çin'in belli bölümlerinde hâkimiyet kurabilmişlerdir. Moğollardan sonra ancak 17.yüzyılda Mançular bütün Çin'e hâkim olabilmişlerdir. Çin'in bütününe hakim olabilme nedenleri ise, Moğolların siyasi ittifakının diğer bütün eski yabancı kavimlerden daha kuvvetli olması, halkın dini inanç ve kültürlerine müsamahakar davranması ve askeri teşkilatlarının gelişmiş olmasıdır. Moğolların Güney Çin'de Sung Hanedanlığına karşı verdikleri yıllarca süren savaşlarında, şehirleri kuşatırken top kullandıkları unutulmamalıdır.

[12] Bkz., Karaca, a.g.e., s. 23

[13] Xie Lu-jun, *Çin Taoizm'inin Kaynağı*, Jiuzhou Yayınevi, 2.basım, Pekin, 2006, s.109.

[14] Ali İsra Güngör, *Tanrının Şövalyeleri Cizvitler*, Çağlar Yayınları, 1.basım, Ankara, 2004, s.58.

yasaklamaya kalkınca meşhur "Afyon Savaşları" çıkmıştır. İngiltere, içe kapanıp teknolojik yönden geri kalan Çin'i kolayca yenerek, 1842'de *Nanjing Barış Antlaşması*'nı kabul etmeye zorlamıştır.[15] Anlaşmanın hükümlerine göre Çin, Guangzhou (Kanton), Xiamen (Amoy), Shanghai, Fuzhou (Foochow) ve Ning-bo limanlarını İngiliz ticaretine açtığı gibi, Hong Kong adasını da İngiltere'ye bırakmıştır. Bu antlaşmadan sonra Çin *Wangxia* (*Wanghia) Antlaşması* ile Amerika Birleşik Devletlerine, *Huangpu (Whampoa) Antlaşması* ile de Fransa'ya aynı tavizleri vermiştir.

Bu tavizlerin yeterince Çin devleti tarafından uygulanmaması II. Afyon Savaşlarına neden olmuş ve 1860 yılında *Pekin Antlaşması* İngiltere, Fransa ve Çin arasında imzalanmıştır. Bu antlaşma sonrasında Uzakdoğu'da güç dengesi yeniden şekillenmiştir. İngiltere kazandığı geniş imtiyazların diğer devletlere de verilmesini engelleyememiştir. Rusya'nın Çin üzerindeki ağırlığını iyiden iyiye hissettirmesi, İngiltere'nin Fransa'ya müttefik olarak yakınlaşmasını sağlamıştır. Afyon savaşlarından sonra Fransa ile birlikte Çin'i dışa açabilen İngiltere, Ortadoğu'da oluşan Rus tehdidine karşı Osmanlı İmparatorluğunu desteklediği gibi, yine Rus tehdidine karşı Çin'i desteklemeye başlamış ve bu destek Çin-Japon savaşına (1927) kadar devam etmiştir.

Yeni bir savaştan yenik çıkmanın hayal kırıklığını yaşayan Çin, bu güç dengesinde ne kadar güçsüz düştüğünün farkına varmıştır.[16] Bu işgaller sonucu Çin'de çok büyük bir milliyetçilik akımı doğmuş ve 1900 yılında "Boksör Ayaklanmaları" ile eyleme dönüşmüştür. Qing hanedanılığı 1911 yılında yıkılmış ve Çin, yerel derebeyleri idaresi ile yeniden bölünmüştür. Bu bölünme, Dr. Sun Yat Sen liderliğinde *Çin Milli Devleti (Zhonghua Minguo)* ilan edilinceye kadar sürmüştür.

1921'de Sun Yat Sen, Milliyetçi Partiyi kurmuştur. Mao Ze-dong'un kurucu üyesi olduğu Çin Komünist Partisi de bu dönemde faaliyete geçmiştir. Sun Yat

[15] S.Bulut, M.R. Vural, "Uyuyan Ejderha Çin", 2023 Dergisi, Haziran 2001, s.12.
[16] B.S.Gülboy, "19.Yüzyılda Uzakdoğu Asya'daki Güç Dengesinin Evrimi", *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, s.15–30.

Sen'in ölümünden sonra partinin başına geçen Chiang Kai Shi ile Komünist Parti liderleri arasında anlaşmazlıklar yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır.

Milliyetçi Partinin Komünistleri mobil güç olarak kullanması ve ana şehirleri ele geçirdikten sonra komünistlerle birleşme yerine onları tasfiye etmeye başlamasıyla Mao Ze-dong, Çin Halk Ordusu'nu köylülerin desteği ile kurmuştur. 1931 yılında Japonların Mançurya'yı işgal etmeleri Komünistler ve Milliyetçileri zaman zaman işbirliği yapmaya zorlamış ise de 1945 yılında Japonya'nın teslim olması ile beraber II.Dünya Savaşı'nın bitmesi sonrasında Çin Batılı devletlerin yanında yer almasının yararlarını görmüştür. Her ne kadar Hong Kong İngiltere'ye geri verildiyse de Batılı devletler elde ettikleri imtiyazlardan vazgeçmişler ve Mançurya Çin'e geri verilmiştir. Savaşın Çin için en büyük kazancı Japonya'nın artık Çin üzerinde rol oynayamayacak olmasıdır.

Bütün bu kazanımlar bile Milliyetçi Guomindang Partisi ile Mao liderliğindeki Komünist Parti arasında ülkede iç savaşın çıkmasını önleyememiştir. 1947'de başlayan ikinci iç savaşta Milliyetçi Guomindang Parti orduları ilk hamlede Mao'nun memleketi Yen'en'i ele geçirmişlerse de, Mao'nun zaten şehirlere önem vermeyen taktiği sonuç vermiş ve aradan bir yıl geçmeden Mao zafer kazanarak Guomingdang'ın elinden Yen'en'i geri almıştır.

31 Ocak 1949 günü Halk Kurtuluş Ordusu Pekin'e girmiştir. 1949 Mart ayında Mao, Çin Komünist Partisi başkanı olarak Pekin'e gelmiştir. Mao, Milliyetçi Guomindang Partisine karşı çıkan bütün sosyal sınıflara, mesleklere, milli gruplara ait 662 delegeyle "Çin Halk İstişare Konferansını" toplamıştır. Bu konferans sonunda 1 Ekim 1949 da Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Mao Ze-dong bu cumhuriyetin ilk başkanı olmuştur.[17]

1 Ekim 1949'da Mao Ze-dong liderliğinde Çin Halk Cumhuriyetinin ilanından sonra komünist rejim, fertlere eşit imkânlar sunma sloganıyla ekonomide kolektifleştirmeye yönelmiştir. Ancak sanayi başta olmak üzere her

[17] T.Ateş, "Çin Kültür İhtilalı", *Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya*, Bağlam Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.193.

alanda başarı gösterilememiştir. Hatta 1958'de Mao'nun tasarladığı "ileriye doğru büyük adım" gibi iddialı projeler ekonominin gerilemesine sebep olmuştur.[18]

Mao, 1966'da *Proletaryanın Büyük Kültür Devrimi'*ni ilan ederek ülkeyi 10 yıllık iç karışıklık dönemine sokmuştur. Bu dönemde silahlı kuvvetler hariç tüm kuruluşlarda tasfiyeler yapılmıştır. Kültür devriminin asıl sebebinin Mao ile Çin Komünist Partisi içindeki diğer organların güç mücadelesi olduğu söylenebilir. 1969 yılında sona eren kültür devriminin yarattığı siyasi tansiyon 1976'da Mao ölünceye kadar devam etmiştir. Bu dönemde kültürel değerler büyük oranda tahrif edilmiştir. Konfüçyüs gibi düşünürler sert dille eleştirilmiş, cami, mescit, manastır gibi ibadet yerlerine kilit vurulmuş, kutsal kitaplar ateşe verilmiş, din adamları sürgüne gönderilmiş ya da hapishanelere atılmışlardır. Bu Kültür Devrimi 1976'dan sonra tasfiye edilmiştir.

1978'den itibaren Deng Xiao-ping reformist düşüncelerini kabul ettirmeye başlamıştır. Bu ekonomik kalkınma hareketi Çin'i çok olumlu yönde etkilemiştir. 2001'de Çin, Dünya Ticaret Örgütü'ne resmen üye olduktan sonra, dünya nezdinde kendi imajını iyileştirmek için dinî ve kültürel alanlarda da açılımlara izin vermiştir. Bunun doğal sonucu olarak Protestan Hıristiyanlık, Taoizm, Budizm gibi dinler şu an Çin'de hızlı adımlarla yayılmaya yüz tutmaktadır.

ab) Coğrafi Yönden Çin

Çin Halk Cumhuriyeti coğrafi konum olarak Pasifik'in batı kıyısında, Asya kıtasının doğu bölümünde yer almaktadır. Çin, toplam 9.6 milyon kilometrekarelik toprağı ile Asya'daki en büyük ülkedir ve Rusya ile Kanada'yı takiben dünyadaki en büyük üçüncü ülke konumundadır.

Çin toprakları kuzeyde Heilongjiang Eyaleti'nde Mohe'nin kuzeyindeki Heilongjiang Nehrinin orta kısmından güneyde Nansha adalarına ait Zengmu Ansha'ya kadar yaklaşık olarak 5.500 kilometre uzunluktadır. Doğudaki

[18] Karaca, a.g.e., s. 26.

Heilongjiang ve Wusulijiang nehirlerinin bir birine karıştığı noktadan batıdaki Pamir yaylasına kadar uzanmaktadır. Kara sınırı 22.800 km uzunluğundadır. Doğuda ve güneyde Bohai Denizi (yaklaşık olarak 80.000 kilometrekare), Sarı Denizi (380.000 kilometrekare), Doğu Çin Denizi (770.000 Kilometrekare) ve Güney Çin Denizi'ne (3,5 milyon kilometrekare) sahip olan Çin, bitişiğinde çok geniş denizleri olan bir ülkedir. (Bkz., Ek 1.1.Harita)

Çin, 5.400'ün üzerinde adanın yer aldığı, toplamda 4.73 milyon kilometrekarelik kara sularına sahiptir. Ana karanın sahil şeridi 18.000 km iken adalarınki 14.000 kmdır. Bu, dünyadaki en uzun sekizinci sahil şerididir.

Çin'e karadan komşu olan ülkeler: Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti, Rusya, Moğolistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Nepal, Bhutan, Myanmar, Laos ve Vietnam'dır. Çin bu ülkelerle ortak kara sınırlarını paylaşmaktadır. Denizden de altı adet komşusu bulunmaktadır. Bunlar: Kuzey Kore Cumhuriyeti, Japonya, Filipinler, Brunei, Malezya ve Endonezya'dır.[19]

Çin'in 2010'daki toplam nüfus sayısı 1 milyar 396 milyon civarındadır.[20] Bunun %92'sini Han ulusu, % 8'i ise diğer etnik azınlıklar oluşturmaktadır.

b. Genel Hatlarıyla Çin'deki Dinler

Günümüzde Çin'de pek çok din vardır, ama bunlar içerisinde en yaygın olan ve devlet tarafından yasal din olarak ilan edilen beş din şunlardır: Budizm, Taoizm, İslam, Katolik Hıristiyanlık ve Protestan Hıristiyanlık.

1. Budizm

Budizm'in net olarak hangi tarihte Çin'e girdiği konusunda çeşitli görüşler olsa da, onun yaklaşık miladi I. yüzyılda Çin'e yayılmaya başladığı hakkında bilim adamlarının çoğu birleşmektedir. Hindistan'dan Çin'e gelen Budizm, uzun süren gelişim ve değişim sonucu Çin'e köklü bir şekilde yerleşmiş ve

[19] Song Ai-guo, *Çin Olguları ve Rakamları*, Yeni Yıldız Yayınevi, Elit yayıncılık San ve Tic. Ltd. Şti, Ankara, 2005, s. 2–3.
[20] http://news.sina.com.cn/c/2010-11-02/103721399169.shtml (e.t.,: 20.02.2012)

birçok mezheplere ayrılmıştır. Bu mezheplerden başlıcaları şunlardır: Han Budizmi, Tibet (Lama) Budizmi, Pali Budizmi (Hinayana). Bunlar içerisinde Han Budizmi'nin Hanlar (Çinliler) üzerinde büyük bir etkisi bulunmaktadır.[21]

Çin'de Budizm inanışına sahip olabilmek için kesin âdetler veya kurallar olmadığı için, bu dine inananların net sayısını tam ve doğru ortaya koyabilmek zordur. Ancak, Çin Yeni (Xinhua) Haber ajansının yayınladığı rapora göre, şu an Çin'de 13,000'den fazla Buda tapınağı, 200,000'den fazla rahip bulunmaktadır. Bunların içerisinde Tibet Budizm'ine inanan Lama ve rahibeler 12,000, Yaşayan Budalar 1700'den çok, mabet ise 3000'den fazladır. Pali Budizm'inin din adamları yaklaşık 10,000 civarında olup 1600'den fazla mabetleri vardır.[22]

Yönetimi ÇHC 'den ayrı olan Taywan'da 4000'den fazla Budist tapınağı, 6000'den fazla din adamı, 20 tane Budizm Enstitüsü, 8 Budist Lisesi, Budistlerin rahip yetiştirmek amacıyla açtıkları 80'den fazla kireş, 10'dan fazla huzurevi (yaşlılar evi), 5 yerde bebek bakım evi, 10'dan fazla Budist Hastanesi ve 10'dan fazla yayınevleri, 30–40 civarında özel dergileri bulunmaktadır.[23]

Ansiklopedik bilgilere göre, şu an Çin nüfusunun %30'u Budizm'i din olarak benimsemektedir. Bir başka ifade ile, ÇHCiçerisinde 400 milyondan fazla Çinli Budist vardır.[24] Taywan'da ise toplam nüfusun %28'i, yani yaklaşık 6 milyon kişi Budist'tir.[25]

Günümüzde Komünist Çin'de dini politikaların gün geçtikçe yumuşamasıyla beraber Budizm'e inananların sayısında da artış olduğu söylenmektedir.

---

[21] Song Ai-guo, a.g.e., s. 81.
[22] Bkz. *Çin'deki Dini Özgürlük Durumu Raporu, Zhongguo de Zongjiao Xinyang Ziyou Zhuangkuang*, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 20.02.2012)
[23] Bkz., Zhang You-de, *Taywan Bölgesi Dinler Tarihi, Şimdiki Durumu ve Politikalar Hakkında Araştırma, Taiwan Diqu Zongjiao de Lishi yu Xianzhuang jiqi Duice Yanjiu,* http://blog.sina.com.cn/s/blog_5cf4c0070100hla5.html (e.t., 01.05.2012)
[24] http://blog.sina.com.cn/s/blog_5cf4c0070100hla5.html (e.t., 20.02.2012)
[25] http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Taiwan (e.t., 20.02.2012)

2. Taoizm

Taoizm felsefesinin oluşmasında en büyük katkısı olan Lao-zi (Lao-tsu), her ne kadar MÖ VI. yüzyılda yaşamış olsa da, Taoizm'in bir din olarak ortaya çıkması MS II. yüzyıldan sonra gerçekleşmiştir. Bu dinin ayrıntılarını tezimizin sonraki aşamasında detaylı olarak ele alacağımız için şimdilik kısa bilgi vermekle yetineceğiz. Taoizm'in mezhepsel yapısı genelde iki ana mezhepte özetlenebilir: Quanzhen Dao ve Zhengyi Dao.

Çinlilerin Dini kültürünün can damarını oluşturan Taoizm, Han Çinliler arasında çok yaygındır. Günümüzde Çin'de 1500'den fazla Taoizm mabedi,[26] 25,000'den fazla din adamı[27] bulunmaktadır. Bir Taocu olabilmek için kesin kurallar ve adetler olmadığından dolayı, ilgili istatistiklerin net olarak ortaya konulabilmesi oldukça zordur.

Çin'in milli değerlerinin temel kaynağını oluşturan Taoizm her Çinlinin gönlünde kutsal sayılır. Tüm Han Çinli'nin hepsinin Taocu olduğunu savunan yazarlar var olsa da[28], bazı verilerde 95 milyon[29], yine bazı verilerde sadece Çin'de 400 milyon Taocunun olduğu söylenmektedir.[30]

Günümüzde Çin'de devletin desteğiyle her türlü imkânlardan yararlanan Taoizm, hızla yayılmaktadır.

3. İslam

İslam VII. yüzyılda Arabistan'dan Çin'e girmiştir. Hz.Muhammed (s.a.v.) anne tarafından akrabası olan sahabesi Vehb b. Ebi Kebşe'yi İslam'ı tebliğ için Çin'e göndermiştir.[31] Sonra 650 yılında 3. Halife Hz. Osman da Çin'e elçi

---

[26] Song Aiguo, a.g.e., s. 81.
[27] http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 20.02.2012)
[28] Wang Wei-ying, *Çinlilerin Hepsi Taocudur, Zhongguoren doushi Daojiaotu*, 19 Aralık 2008, http://blog.sina.com.cn/s/blog_5a5ceb770100bmyz.html (e.t., 20.02.2012)
[29] Abdurrahman Küçük - Günay Tümer – Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s. 87.
[30] http://en.wikipedia.org/wiki/Taoism (e.t., 20.02.2012)
[31] Bkz. Ihsan Süreyya Sırma, *Çin'de Müslümanlık Tarihi*, http://www.ihsansureyyasirma.com/makaleler/gulistan/119-cinde-muslumanlik-tarihi.html, (e.t., 20.02.2012)

göndermiştir. Dönemin Çin imparatoru Yung-wei İslami öğretilerin Konfüçyüs öğretilerine çok yakın olduğunu hissetmiş ve saygı duyduğunu bildirerek Müslümanların burada cami yapmaları için izin vermiş, fakat kendisi (Taoist) inancında kalmayı tercih etmiştir.[32]

Çinlilerin Müslümanlarla ilk teması genelde Müslüman Arap tüccarların Çin'e kadar gerçekleştirdikleri ticaret kervanları vasıtasıyla olmuştur. Özellikle, Çin'in Xian (Şi'an) şehrinden başlayıp Avrupa'ya kadar uzanan "İpek Yolu", bu konuda önemli rol oynamıştır. Zaman içerinde Çinli Müslümanların sayıları büyük ölçüde çoğalmıştır.[33]

Eskiden Çin'den bağımsız bir ülke olan, ama şu an Çin sınırları içerisinde yaşamakta olan Uygurlar başta olmak üzere Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar, Salar, Tacik gibi Türk asıllı azınlık Müslümanların İslamiyet ile tanışması, Çinlilerden çok farklıdır. Onlar Karahanlıların ilk Müslüman hanı Sultan Satuk Buğra Han'ın 932 yılında Kaşgar'da İslam'ı devlet dini ilan etmesiyle beraber kısa süre içerisinde kitlesel olarak Müslüman olmuşlardır.[34]

Çin'deki Müslümanlar genellikle Hanefi mezhebindedir. Tamamı Müslüman olan 10 etnik azınlık şunlardır: Hui, Uygur, Tatar, Kırgız, Kazak, Özbek, Tacik, Dongxiang, Salar ve Bao'an.

Farklı verilere göre, şu an Çin'de toplam Müslüman sayısı 24 milyon ile 40 milyon civarındadır. Yaklaşık 30,000 mescit, 40,000 din adamı bulunmaktadır.[35] Ateist rejim altında yaşamakta olan Müslümanlar eğitim yönünden geri kalmışlardır. Uygur bölgesinde 18 yaşından küçüklerin dini

---

Çin Kaynaklarında bu sahabenin adı Saad İbni Ebi Vakkas olarak geçer. (Bkz. *Çin İslam Ansiklopedisi*,*Zhongguo Yisilan Baike Quanshu,* s.578.) İsim farklılığı konusunda Prof. Dr. Ihsan Süreyya Sırma şöyle yazıyor: "Aslında Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Çin'e gönderdiği sahabenin adı Vehb b. Ebi Kebşe idi. Vehb, aynı zamanda o güzel Peygamber'in akrabasıydı… Çok iyi bildiğimiz gibi Sa'd b. Ebi Vakkâs da anne tarafından Peygamber Efendimiz'in akrabası idi. Vehb, Sa'd b. Ebi Vakkas'a göre az tanındığından, muhtemelen, "Sa'd b. Ebi Vakkâs'ın akrabası" olarak tanınmış ve zamanla adı unutularak sadece "Sa'd b. Ebi Vakkas" kalmıştır." (Bkz. a.g.m.) Bu sahabenin türbesi günümüzde Çin'in Guangdong / Kanton eyaletindeki Guangzhou şehrindedir.

[32] Bkz. Yusuf Abdul Rahman, Islam In China (650-1980), http://www.islamawareness.net/Asia/China/islchina.html (e.t., 20.02.2012)

[33] Bkz., Islam in China, http://www.chinahighlights.com/travelguide/islam.htm (e.t.,30.04.2012)

[34] Hacı Nur Hacı – Chen Guo-guang, *Şincan İslam Tarihi*, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1995, s. 48.

[35] Song Aiguo, a.g.e., s. 82.

eğitim almaları yasaktır. Kamuda çalışanların dinsel ibadet yapmaları da yasaktır. Uygurca dini kitapların basılmasına da sınırlı sayıda izin verilmektedir.

4. Hıristiyanlık

Günümüzde Çin'de ilginç olan bir sey, Katolik Hıristiyanlık ile Protestan Hıristiyanlığın ayrı ayrı iki din olarak değerlendirilmesidir. Çince'de Katolik Hıristiyanlığı "Tian-zhu jiao", Hıristiyanlığı ise "Ji-du jiao" derler.

4.1. Katolik Hıristiyanlık

Günümüzdeki algılamanın aksine eski Çin kaynaklarının çoğu, Hıristiyanlığın büyük üç mezhebi (Katolik, Protestan ve Ortodoks) arasında pek ayırım yapmadan hepsini Hıristiyanlık dini adı altında bir din olarak görürler. Bundan dolayı tarih kitaplarında Nesturi Hıristiyanların VII. yüzyılda Çin'e girmesini, Katolikliğin Çin'e ilk girişi olarak kabul ederler.[36] Fakat bu konuda Katolik Kilisesi verileri farklılık arz etmektedir. Onların verilerinde Avrupa'dan Roma Katolik misyoner rahipler XIII. yüzyılda ilk defa Çin'e girmişlerdir. Montecorvino ve İtalyan Fransisken rahip John 1294 yılında Pekin'e gelmiş, 1299 yılında ilk kiliseyi açmış, 1305'de ise ikinci kiliseyi imparatorluk sarayının karşısında inşa etmiştir. Yerlilerin dilini öğrenmiş ve *Mezmurlar* ile *Yeni Ahit*'i tercüme etmeye çalışmıştır. Bu dönemde yaklaşık sayıları altı bin ile otuz bin arasında değişen kişilerin bu dine girdikleri kaydedilmiştir. 1307 yılında Papa V. Clement Pekin Başpiskoposu olan Montecorvino John'u kutsamak için yedi Fransisken piskoposu Çin'e göndermiştir.[37] Bu misyonerler ancak Moğolların kurduğu Yuan Hanedanı döneminde biraz başarılı olmuş, fakat sonra çeşitli nedenlerden dolayı gerilemeye yüz tutmuştur.

İlk misyonerlerden birkaç yüzyıl sonra ünlü İtalyan Cizvit Matteo Ricci (1552–1610)'nin Çin'e gelmesinden sonra günümüze kadar Çin'de Katoliklerin sayısı her gün artmaya devam etmiştir. Çok iyi eğitim almış olan Cizvit misyoner Matteo Ricci kendisi öncü olarak geniş çapta tercüme faaliyeti başlatmış, dini terimler sözlüğü hazırlamış, sonraki gelişmeler için iyi bir temel

[36] Bkz. Song Aiguo, a.g.e., s. 82.
[37] http://en.wikipedia.org/wiki/Roman_Catholicism_in_China (e.t., 20.02.2012)

oluşturmuş, Çin ile Batı kültürü arasındaki yakınlaşmalara büyük ölçüde katkı sağlamıştır.[38]

Devletin verilerine göre, şu an Çin'de 50 milyon civarında Katolik, 4000'den fazla din adamı, 5,000'den fazla Katolik kilisesi bulunmaktadır.[39] (Ancak devletin kaydı atlında olmayıp, kendilerinin direk Roma'ya bağlı olduklarını açıklayan çok sayıda kilise mensubu da bulunmaktadır. Bunların sayıları devlet kaydında geçmemektedir.) Ülke çapında kamuya açık olan 12 papaz okulu ve 100 tane piskoposluk bölgesi vardır.[40] 1983'te Pekin'de kurulan Katolik üniversitesi diğer beş şehir Şanghay, Wuhan, Shanyang, Xi'an (Şi'an), Chengdou'daki Katolik Enstitüleri ile birlikte din adamları yetiştirmede büyük başarılar elde etmektedir.[41]

Her sene en az 50,000 kişinin Katolik kiliselerinde vaftiz edildiği söylenmektedir. Ülkedeki en etkili Katolik kiliseleri şunlardır: Pekin'deki St. Mary Üçlü Görüş Katedrali (Xuanwumen Kilisesi), Shandong eyaletindeki Qingdao'da bulunan St. Michael Kilisesi, Tianjin'deki St. Joseph Kilisesi (Xikai Katedrali), Shandong bölgesindeki Jinan'da bulunan Hongjialou Kilisesi ve Shanghay'da bulunan Sheshan Kilisesi.[42]

4.2. Protestan Hıristiyanlık

Batılı kaynaklarda Protestan Hıristiyanlığın Çin'e ilk geldiği tarih 1807 yılında Londra Misyon Topluluğu (London Missionary Society) üyesi Robert Morrison'nun (1782–1834) gelmesiyle başladığını, bundan önce Çin'de Protestan Hıristiyan bulunmadığını belirtmektedir.[43]

---

[38] http://zh.wikipedia.org/zh/%E5%88%A9%E7%8E%9B%E7%AA%A6 (e.t., 20.02.2012)
[39] Bkz. *Çin'deki Dini Özgürlük Durumu Raporu, Zhongguo de Zongjiao Xinyang Ziyou Zhuangkuang*, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 20.02.2012)
[40] Bkz. Song Aiguo, a.g.e., s. 82.
[41] Weiwu Panying , *Çin'deki En Büyük Katolik İlahiyat Fakültesi Pekin'de Açıldı, Zhongguo Zuida de Tianzhujiao Shenxueyuan zai Beijing Luocheng*, , Xinhua Haber ajansı 28 Eylül 2006, http://news.sina.com.cn/c/2006-09-28/201710133015s.shtml (e.t., 20.02.2012)
[42] Bkz. Song Aiguo, a.g.e., s. 82.
[43] http://en.wikipedia.org/wiki/Protestantism_in_China (e.t., 20.02.2012)

1860 yılında Protestan misyonerler Çin'de sadece deniz sahilindeki beş şehir ile sınırlı kalmıştır. XIX. yüzyılın sonuna geldiğinde Batılı güçler Çin hükümetine baskı yaparak Batılı misyonerlerin Çin'in iç kesimlerine kadar rahatlıkla girebilmesini kolaylaştırmıştır. XIX. yüzyılın ortasındaki Afyon Savaşı'ndan sonra, ABD ve İngiltere tarafından organize edilen birkaç bin misyoner, Çin'in her yerinde çalışmaya başlamıştır. Bu konuda İngiliz Protestan misyoner James Hudson Taylor (1832–1905) bütün hayatını bu göreve adamış öncülerden sayılmıştır. Elli bir sene Çin'de çalışan Taylor, 800 misyoneri ülkenin her tarafına göndererek 125 yerde okul açmış, 18,000 Çinlinin Protestanlığa geçişine bizzat sebep olmuştur. 500 Çinli yardımcısıyla beraber 10 eyalette 300'den fazla misyonerlik istasyonlarının kurulmasına öncülük etmiştir.[44]

ÇHC kurulduktan sonra, 1950'de Çinli Protestanlar üçlü yurtsever hareket kampanyasını başlatmışlar ve bu kampanya, onlara kendi yönetimleri, kendi destekleri ve kendi yayılımları bağlamında bağımsız hareket edebilme şansı kazandırmıştır. Kültürel Devrim (1966–1976) esnasında, kilise faaliyetleri durdurulmuştur. Bu faaliyetler 1979'da kaldığı yerden devam ettirilmiş ve bunu 1980 senesinde Çin Hıristiyan Konseyi'nin kurulması takip etmiştir.[45]

Yaklaşık iki yüz yıl içerisinde Protestanlık Çin'de çok belirgin bir gelişim göstermiştir. Bugün itibarı ile halka açık durumda yaklaşık 50,000 kilise, 18,000 papaz[46] bulunmaktadır. Çinli Protestan sayısı devletin verilerine göre 16 milyonu aşmış[47], Protestan Derneklerinin 1996 senesindeki verilerine göre ise, yaklaşık 50 milyon ile 80 milyon civarındadır.[48]

Günümüzde Çin'de 18 yerde papaz yetiştirme İncil okulları bulunmaktadır. Çin Protestan Kilisesi Üçlü Yurtsever Hareket Komitesi Derneği ve Çin

[44] Christian Literature Society for China (1911), The China Mission Year Book, Shanghai: Christian Literature Society for China, s.281-282. http://en.wikipedia.org/wiki/Hudson_Taylor (e.t., 20.02.2012)
[45] Bkz. Song Aiguo, a.g.e., s.82-83.
[46] Bkz. *Çin'deki Dini Özgürlük Durumu Raporu*, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 01.05.2012)
[47] Bkz. Song Aiguo, a.g.e., s. 83.
[48] Jidian, *Çin'de Gerçekten Kaç Protestan Var? Zhongguo Daodi You Duoshao Jidutu?* http://www.godoor.net/jidianlinks/cd/jdtrsh.htm (e.t., 20.02.2012)

Hıristiyan Konseyi, yaklaşık 30 milyon İncil ve 14 milyon İlahi basıp dağıtmıştır. [49] Onların Çin'deki kendi internet siteleri olan http://www.chineseprotestantchurch.org.cn'den günlük güncel haberleri, gelişmeleri izlemek mümkündür.

5. Konfüçyanizm'in Din Olup Olmadığı Tartışması

Günümüzde Çin'de genel olarak Konfüçyanizm bir din olarak görülmüyor. Devletin tanıdığı beş din arasında da Konfüçyanizm Dini diye bir din yoktur. Çin okullarında okutulan *Mukayeseli Dinler Tarihi* kitaplarında da Konfüçyanizm diye bir dinin adı geçmiyor. Ancak, Çin dışındaki yabancı kaynaklarda, buna Türkiye'de yapılan Türkçe çalışmalar da dâhil olmak üzere, çoğunluğunda Konfüçyanizm'in Çin'in geleneksel dinlerinden biri olduğu belirtiliyor.

Değişik verilere bakıldığında Konfüçyanizm'in din olup olmadığı konusunun çok tartışmalı bir konu olduğu karşımıza çıkacaktır.

"Konfüçyanizm bir dindir" diyenlere göre, Taoizm'de olduğu gibi Konfüçyanistler de tanrılara tapmaktadır. Taocuların taptığı tanrıların çoğu onların da tanrılarıdır. Bu yüzden onlar kendilerini tanrısız, dinsiz saymazlar. Konfüçyanizim öğretileri insanları merhametli, güzel ahlaklı olmaya çağırmaktadır. Ayrıca Konfüçyüs'ün da kitapları iki bin seneden fazla zaman içerisinde Çinlilerin yaşam biçimini önemli derecede etkilemiş, ülkede otoriter ideoloji olmuştur. Tarihteki yöneticiler hep Konfüçyüs öğretileri ile eğitilmiş, ülkedeki ahlaki düzenin yapısını Konfüçyüs'ün fikirlerine göre oluşturmaya çalışmıştır. Bundan yüz sene önceki zamanda "Çinlilerin üç dini" denildiğinde genelde "Konfüçyanizm, Budizim ve Taoizm" anlaşılmıştır. Zaten Hıristiyanlık ile İslam Çinlilerin millî dinleri değil, sonradan gelen yabancı dinlerdir. Bu yüzden Konfüçyanizm, Çinlilerin millî dinidir ve din olmaya da layiktir. [50]

"Konfüçyanizm bir din değil, ahlaki öğreti, felsefi görüştür" diyenlere göre, Konfüçyüs hayatında tanrıdan bahsetmesine rağmen, ahret âlemi, cennet,

[49] Bkz. Song Aiguo, a.g.e., s. 83.
[50] Bkz., http://www.chinarujiao.net/ (e.t., 05,05,2012)

cehenem, ölümden sonraki hayat konularına girmemiştir. Hatta en son ölüm anında Tao'nun varlığını inkâr etmiştir. Taoizm ile mukayese edildiğinde Konfüçyanizm'in bir din değil, ülke düzenini sağlamaya yönelik bir ahlaki öğreti olduğu ortaya çıkacaktır. Konfüçyanistlerin inandığı tanrılar da Taocuların tanrıları ile hemen hemen aynıdır, Huang-di, Yu-Huang Da-di gibi tanrılar Konfüçyanistler ve Taocular için ortak tanrılardır. Tanrıya tapmak isteyen Konfüçyanistler Taoizm tapınağına gidip ibadet edebiliyorken, Konfüçyanizm'i Taoizm'den ayrı bir din demek doğru değildir, bilgisizliktir.[51]

Kuran-ı Kerim'i Arapça'dan Çince'ye tercüme den Çinli Müslüman âlim Ma-jian 1935 yılında Konfüçyüs'ün *Lünyü* adlı eserini Arapçaya tercüme etmiştir. Bu kitap aynı sene Kahire'de yayınlandıktan sonra, Orta Doğu'daki bazı Müslüman alimlar Konfüçyüs'ün zamanında bir peygember olmuş olasılığını, çünkü onun bazı sözlerinin Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v)'in sözleri ile benzerlik ifade ettiğini, İslamî düşünce ile çok ortak yönlerinin olduğunu söylemişlerdir.[52]

Ancak, Konfüçyüs'ün hayatına bakıldığında, onun ahiret, cennet, cehennem konularından bahsettiği bilinmiyor. Sima Qian'in *Shiji (Tarihname*) kitabında kayıtlı net olarak bilinen şey, Konfüçyüs'ün ölüm anında yanındakilere "Âlemde Tao yokmuş, Ben Tao'yu bulamadan ölüyorum" dediğidir[53]. Bu durumda onun bir Müslüman peygamber olma ihtimalını düşünmek mantıksızdır.

Konfüçyanızm'in din olup olmadığı konusunda herkezin kabul edebileceği net bir görüşün sağlanamamasının asıl sebebinin, çeşitli din tanımlarında hala bir birliğin olmayışından kaynaklanmış olabileceğini düşünüyorum.

---

[51] *Konfüçyanizm Din değildir, Ruxue bushi zongjiao,* http://wenku.baidu.com/view/da9d6d1352d380eb62946dfd.html (e.t., 05.05.2012)
Ayrıca Bkz., http://blog.sina.com.cn/s/blog_4134ba9001000b2h.html (e.t., 05.05.2012)

[52] http://www.cnki.com.cn/Article/CJFDTotal-KZYJ199403030.htm (e.t., 05.05.2012)

[53] Sima Qian, Shiji (Tarihname 史记), 47.Cilt, Konfüçyüs Ailesi (Kong-zi Shi-jia 孔子世家), 17.bölüm. "Alemde Tao yokmuş, ben Tao'yu bulamadan ölüyorum", (Tian xia wu Dao, wu Dao wang yi 天下无道, 吾道亡矣). Bkz., http://hi.baidu.com/flylxb2007/blog/item/b536ea4a68d4392b09f7efea.html(e.t., 05.05.2012)

D. Batıdaki Taoizm Çalışmalarına Genel Bakış

Batıda XVII ~ XIX. yüzyıllarda Sinoloji çalışmaları başlamıştır. Bunlar da doğal olarak Taoizm eserlerinin batı dillerine çevrilmesi, batıda tanıtılmasına yol açmıştır. İlk olarak XIII. yüzyılda *Marco Polo'nun Geziler Kitabı*[54] batıya Çin'i tanıttıktan sonra Sinoloji araştırmalarını genellikle misyonerler yapmışlardır.

XVII – XVIII. yüzyılda Cizvit Misyonerler Fransa üniversitelerinde Sinoloji bölümünün açılmasına katkı sağlamışlardır. Ardından XIX. yüzyıl Avrupa'da doğubilimleri, özellikle Çin dinlerine yönelik araştırma süreci başlamıştır. Onlar Çin'deki Konfüçyanizm, Taoizm, Budizm, Halk inanışları, mezhepler, eski dinler, atalara tapma, ibadet ve uygulamalar, efsaneler, kozmoloji, sembolizm gibi konulardaki eserleri geniş çapta batı dillerine tercüme etmişlerdir. 1979'da Avrupa'da kurulan Avrupa Çin Araştırmaları Derneği[55] (European Association for Chinese Studies) Taoizm metinlerinin tümümün toplandığı Dao Sang (《道藏》)'a indeksler hazırlayıp bilgisayar ortamında herkesin istifadesine sunmuştur. Haberlere göre, 1996'e kadar Taoizm kitaplarından toplam 290 çeşit kitap batı dillerine çevrilmiş, yine batı dillerinde Taoizm hakkında 1740'tan fazla araştırma tezleri yazılmıştır.[56]

Batıdaki Taoizm çalışmalarının detaylarına şimdilik giremeyeceğiz. Ancak, bu çalışmaları ilk başlatan Hıristiyan misyonerlerden özetle bahsedip geçeceğiz.

a. Katolik Cizvitlerin Çalışmaları

Çin'e Katolikliği yaymak için XIV. yüzyıldan sonra çok sayıda misyoner gönderilmiştir. David E. Mungello'nun araştırmalarına göre, 1552'den 1800'e kadar toplam 920 cizvit Çin'e gitmiştir. Bunların içerisinde Portekizler 314 kişi,

[54] Bu kitabı Türkçe yayınlayan Yol Yayınları, Taoizm'in sembolünü kendine logo edinmesi ve birçok Taocu eseri Türkçeye çevirip yayınlaması bakımından dikkat çekiyor. Bkz. http://www.yolyayinlari.com/kitap_17.asp (e.t., 26.02.2012)
[55] http://www.soas.ac.uk/eacs/ (e.t., 26.02.2012)
[56] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 373. 李养正，《当代道教》，第 373 页。

Fransızlar 130 kişi, diğerleri başka Avrupa ülkelerindendir [57]. Bunların içerisinde ilk defa en başarılı performans sağlayan Cizvit misyoner, hiç kuşkusuz, Çince adı Li Ma-dou (利玛窦), lakabı Xitai (西泰) olan Matteo Ricci (1552–1610)dir.

1582'de Ağustos ayında Makao'ya gelen Ricci, burada Çince öğrenmiş ve Çinlilerin geleneksel inanışlarını araştırmıştır. Makao'daki Aziz Pavlus Cizvit Koleji'nin (St. Paul Jesuit College) kurucusu olan Ricci, Çince-Portekizce sözlük hazırlayarak diğer Cizvitlerin dil sorununu çözmesine yardımcı olmuştur. Ricci Konfüçyanizm ve Taoizm öğretilerini iyice irdelemiş, misyonerlik yaparken Çinlilere daha iyi yakınlaşabilmek için onların hoşuna gidecek şekilde Taocu rahiplerin dinsel kıyafetlerini giymiştir. (Bkz., Ek.3.5) Mahalli dini litürjide, Çin İlahiyat terimlerini Hıristiyan inancını anlatmada kullanmışlardır.[58]

Ricci onlara vaaz verirken, Taocuların dini inanç gereği atalarının putlarına secde etmelerine, onlara adaklar sunmalarına hoşgörüyle bakmıştır ve bu tavrından dolayı Roma'daki papa tarafından eleştirilmiştir.

Ricci'nin meslektaşı Ruggieri'ye göre, Çin düşüncesindeki Tao ile İncil'deki Tanrının enkarnesi olan Kelime (Logos) arasında çok yakınlık vardı. Ancak bu tez de eleştirilere maruz kalmıştır.[59]

Ricci'nin yazdığı "Gökteki Tanrının Gerçek Anlamı" (The True Meaning of the Lord of Heaven) adlı kitapta Konfüçyanizm ile Hıristiyanlığın bağdaştığı ileri sürülmüştür. O bu teziyle eğitimli Çinlileri Katolik inancına çekmeyi hedeflemiş olsa bile, kendi dindaşları tarafından Katolik inancını saptırmakla suçlanmıştır. [60] Ricci Çin kültürü ile Hıristiyan kültürü arasındaki diyalogu geliştirmek için Konfüçyüs'ün eserlerini Çinceden Latinceye tercüme etmiştir.

[57] http://www.fondazioneintorcetta.info/dowmload/curriculum/Mungello.pdf (e.t., 26.02.2012)
[58] Güngör, a.g.e., s. 58.
[59] http://en.wikipedia.org/wiki/Jesuit_China_missions#CITEREFRuggieriRicciWitek2001 (e.t., 26.02.2012)
[60] http://en.wikipedia.org/wiki/Matteo_Ricci (e.t., 26.02.2012)

Bundan dolayı Avrupa'daki Sinoloji araştırmalarını ilk başlatan kişinin Ricci olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Ricci'nin günümüzde Pekin'de olan mezar [61] Çin'e gelen Katoliklerin mutlaka ziyaret ettikleri önemli turistik mekânlardan biridir. Başka Cizvitlerin mezarları da buradadır. Hong Kong, Tayvan, Makao, San-Francisco, Seul, Endonezya'daki Pankoran, Manila ve Fordham'da Ricci'nin adı verilen birçok Katolik üniversitesi, kütüphane ve kültür merkezleri bulunmaktadır.

2009'da İtalyan film yönetmeni Gjon Kolndrekaj "*Ejderha Krallığındaki Bir Cizvit: Ricci*" (Matteo Ricci: A Jesuit in the Dragon's Kingdom) adlı 60 dakikalı bir belgesel yapmıştır. İtalya ile Çin'de çekilen bu belgeselde Ricci'nin hayatı ve görüşleri detaylı olarak anlatılmıştır[62].

Çin'de Katolikliğin yayılmasında öncü olan Ricci'den başka yine iyi eğitilerek Çin'e gönderilen başka Cizvitler de vardır. Bazılarının adları şöyle: Giuseppe Castiglione (1688—1766), İtalyalı Giovanni Damasceno Salutti (1727—1781) ve Giuseppe Panzi (1734—1812); Fransa'dan Jean-Denis Attiret (1702—1768) ile Louis de Poirot (1735—1814) ve Bohemya'dan Ignaz Sichelbart (1708—1780). Onların başarılı çalışmalarıyla 1844 senesinde Çin'de 240,000 kişi Katolik inancına sahip olmuştur. 1901'a geldiğinde bu rakam 720,490[63] kişi olmuştur. Günümüzde ise milyonları çoktan aşmış durumdadır.[64]

b. Evangelist Misyonerlerin Çalışmaları

Hıristiyan Misyonerler içerisinde Çin'e en son gelenler Protestanlar olmasına rağmen, günümüzde bu dine girenlerin sayıları başkalarına göre en çoktur. Çin'e 1805'te ilk gelen Evangelist Protestan misyoner Robert Morrison [65] (1782–1834) *Yeni Ahit*'i birkaç Çinli yardımcılarıyla beraber Çinceye tercüme etmiş, 10 Çinliyi vaftiz etmiş, batılılar için Çince sözlük hazırlamış ve Çin'de kilise inşa etmiştir.

[61] http://en.wikipedia.org/wiki/File:Tomb_of_Matteo_Ricci.jpg (e.t., 26.02.2012)
[62] http://www.h2onews.org/english/51-culture/19749-h2onews.html (e.t., 26.02.2012)
[63] http://www.fondazioneintorcetta.info/dowmload/curriculum/Mungello.pdf (e.t., 26.02.2012)
[64] http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 01.05.2012)
[65] http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Morrison_(missionary) (e.t., 26.02.2012)

Mart 1854'te Çin'e gelen İngiltereli Hudson Taylor'un[66] (1832–1905) öncülüğündeki Evangelistlerin Çin'in içeri bölgelerine yönelik Protestan misyonerlik faaliyeti (China Inland Mission[67]) de o dönemde Anglikanlar ile Kongregasyonalistlerin ağırlıklı olduğu Londra Misyonerler Topluluğu[68] (London Missionary Society) tarafından organize edilmiştir.

Çin'de Evangelist hareketi başlatan Taylor, Çin kültürüne olan duyarlılığı ve Evangelizm için gösterdiği gayretinden dolayı meşhur olmuştur. Çinlilerin yerli kıyafetlerini giyen Taylor İncil'i Çinceye çevirmiş ve "Çin'in Manevi İhtiyaçları ve Alacakları" (China: Its Spiritual Need and Claims[69]) adında bir kitap yazmıştır. Onun eserleri ve deneyimleri sonraki Protestan misyonerlerin işlerini daha da kolaylaştırmıştır.

Onlardan sonra gelenler arasında Amerikan Presbiteryen Misyonerleri (American Presbyterian Mission), Amerikan Güney Vaftiz Misyonerleri (American Southern Baptist Mission), Kiliseler Misyon Topluluğu (Church Missionary Society), İngiliz Presbiteryen Misyonerleri (English Presbyterian Mission), İsveç Misyon Antlaşması Kilisesi[70] (Mission Covenant Church of Sweden), İngiliz Baptist Misyonerler Topluluğu (English Baptist Missionary Society), İsveç Lutherçi Kilisesi (Swedish Lutheran Church), Amerikan Metodistler Kilisesi (American Methodist Episcopal Mission)[71] vb. gibi kurumlardan gönderilmişler ve görevlerini sistemli, başarılı bir biçimde eda etmişlerdir. Bunların yoğun çalışmalarıyla günümüzde Çinli Protestanların sayıları çok hızla çoğalmış ve Hıristiyan dini terimleri tamamıyla Çinceleşmiş, kültürel alanda da güçlü söz sahibi olmuştur.

Taoizm'e ait eserlerin çoğu bu misyonerler tarafından batı dillerine çevrilmiştir. Ancak bu çeviri eserlerin çoğunluğu, Taoizm'in Lao-zi'nin ortaya

[66] http://en.wikipedia.org/wiki/Hudson_Taylor (e.t., 26.02.2012)
[67] http://en.wikipedia.org/wiki/China_Inland_Mission (e.t., 26.02.2012)
[68] http://en.wikipedia.org/wiki/London_Missionary_Society Dünya Kiliseler Birliği (The Council for World Mission) de bu topluluğun varisi sayılır. (e.t., 26.02.2012)
[69] http://en.wikipedia.org/wiki/China%27s_Spiritual_Need_and_Claims (e.t., 26.02.2012)
[70] İsveç'ten gelen misyonerler (Mission Covenant Church of Sweden) yoğun olarak Uygur Müslümanların yaşadığı bölgelerde faaliyetlerde bulunmuştur. Bkz., http://www.missionskyrkan.se/upload/text.pdf (e.t., 26.02.2012)
[71] http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Protestant_missionaries_in_China (e.t., 26.02.2012)

koyduğu felsefi boyutunu açıklamakla sınırlı kalmış, Taoizm'in dinsel içeriğine fazla girememişlerdir. Bunun nedeni, Katolik ve Protestan Misyonerlerin yoğun olarak Çin'e geldiği XVIII – XIX. Yüzyılda, Qing hanedanının Han Çinlilerinin yerli dini olan Taoizm'i siyasi baskı altında tutması ve Taoizm dini akide yasaları gereği bu dinin öğretilerinin sadece üstattan talebeye aktarılması, dine girmenin kolay olmayışından kaynaklanmaktadır.[72]

c. Tao'nun Hıristiyanlıktaki Tanrıya Benzetilmesi

Batılı misyonerlerin Taoizm eserlerini tercüme eder ve araştırırken nihai amaçlarının Hıristiyan öğretilerini Çinlilerin yerli kültürü içerisinde yaşatmak ve yaymak olduğu hiç kuşkusuzdur. Bu nedenle onlar Taoizm öğretileri ile iyice tanıştıktan sonra, bu öğreti diliyle Çinlilerin anlayacağı bir biçimde Hıristiyanlığı anlatmışlar ve bu konuda birçok metot ve teori geliştirmişlerdir. Bunlardan en fazla kullanılan metodun birincisi: Tao'nun Hıristiyanlıktaki Tanrı ile eşdeğer olduğunu göstermek; ikincisi ise, *Kitabı Mukaddes'*ten *Dao-de Jing'*dakine benzeyen cümleleri bularak, bunların aslında bir kaynaktan geldiğini vurgulayarak, Taocu Çinlileri Taoizm'e göre yeni olan Hıristiyanlığa girerek inancını tazelemeye çağırmaktır.

Örneğin, Kanadalı Katolik papaz Bill Krause "Tao'nun Hıristiyanlıkla Uyumu" (Tao in Harmony with Christianity)[73] adlı makalesinde şöyle diyor:

"*Dao-de Jing'i İncil* ile karşılaştırırken bunlar arasında bir manevi bağlantı olduğunu tespit ettik. Öyleyse önce Tao'yu tanıyalım:

"Dille söylenen Tao, ölümsüz Tao değildir. Adlandırılan kavramlar ölümsüz kavramlar değildir. Adı olmayan ise, yerin ve göğün başlangıcıdır, adı olan yaratıkların anasıdır." (Dao-de Jing 1:1–6)

[72] Bkz., Xie Lu-jun, a.g.e., s. 258.
[73] http://fycdkm.org/english/Monthly/March_1999.htm (e.t., 26.02.2012)

"Dünyanın yaratılışından beri, Tanrı'nın görünmeyen nitelikleri, yani sonsuz gücü ve Tanrılığı, O'nun yaptıklarıyla anlaşılarak açıkça görülüyor." (Romalılar, 1:20)

Biz bundan Tao, yani Tanrı'nın her zaman var olduğunu, var olmasının da hiçbir zaman durmayacağını, her şeyin O'ndan geldiğini anlıyoruz.

Eski Ahit'te bu konuda şöyle diyor:

"Başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Yer boştu, yeryüzü şekilleri yoktu; engin karanlıklarla kaplıydı. Tanrı`nın Ruhu suların üzerinde dalgalanıyordu." (Yaratılış, 1:1–2)

Biz bundan Tao, yani Tanrı'nın her şeyden ve yaratıklarından önce var olduğunu anlıyoruz. Yine *Yaratılış* bölümünde şöyle diyor:

"Tanrı 'İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım' dedi, 'Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere, yeryüzünün tümüne egemen olsun.' Tanrı insanı kendi suretinde yarattı. Böylece, insan Tanrı suretinde yaratılmış oldu. İnsanları erkek ve dişi olarak yarattı." (Yaratılış, 1:26–27) RAB Tanrı Adem`i topraktan yarattı ve burnuna yaşam soluğunu üfledi. Böylece Âdem yaşayan varlık oldu. (Yaratılış, 2:7)

*Yuhanna İncili*nde şöyle diyor: "Başlangıçta Söz vardı. Söz Tanrı'yla birlikteydi ve Söz Tanrı'ydı. Başlangıçta O, Tanrı'yla birlikteydi. Her şey O'nun aracılığıyla var oldu, var olan hiçbir şey O'nsuz olmadı. Yaşam O'ndaydı ve yaşam insanların ışığıydı. Işık karanlıkta parlar ve karanlık onu alt edememiştir" (Yuhanna, 1:1-5)

Bu konuda *Dao-de Jing* şöyle diyor: "Gök ve yer meydana gelmeden önce, karışık ve tamam olan bir şey vardı. Sessiz ve biçimsiz olarak duruyordu. Hiçbir şeye bağlı değildi. Yegâne ve tek idi. Değişmeden gidiyordu. Her yeri kapsıyordu. Hiç de zayıflamıyordu ve hiç de tehlikeli değildi. Bir annenin çocuğunu beslediği gibi her şeyi O besliyordu. Ben (Lao-zi) onun adının ne

olduğunu bilmediğim için, âcizane dilimle onu Tao diye isimlendiriyorum. O'na en büyük demek zorundayım." (Dao-de Jing, 25: 1–6)

*Markos İncili*nde İsa Mesih insanlara Tanrı'yı anlatırken şöyle diyor: "En önemlisi şudur: `Dinle, ey İsrail! Tanrımız olan Rab tek Rab'dir. Tanrın olan Rab'bi bütün yüreğinle, bütün canınla, bütün aklınla ve bütün gücünle sev. İkincisi de şudur: `Komşunu kendin gibi sev.' Bunlardan daha büyük buyruk yoktur.» Din bilgini İsa'ya, «İyi söyledin, öğretmenim» dedi. «`Tanrı tektir ve O'ndan başkası yoktur' demekle doğruyu söyledin" dedi." (Markos, 12: 29–31)

Paylaşım konusunda İncil'de "Yahya onlara, «İki mintanı olan, birini hiç mintanı olmayana versin; yiyeceği olan da bunu hiç yiyeceği olmayanla paylaşsın» dedi". (Luka, 3:11)

*Dao-de Jing'*de "Tao'un kanunu bükülen bir yay gibi değil midir: Yüksekte olan kısmı aşağıya iner, aşağıda olan kısmı yukarıya çıkar. Çokluğun olduğu yerde azalır, azlığın bulunduğu yerde çoğalır. Tao, çok olan şeyleri azaltır. Az olan şeyleri çoğaltır. İnsanların kanunu böyle değildir. Az olan şeyleri küçültür, çok olan şeyleri fazlalaştırır. Kendinde olan bolluğu kim dünyaya verebilir? Sadece Taocu olanlar böyle yapabilirler! Bundan dolayı büyük adamlar (aziz insanlar) bunu yapabilirler. Bunu yaptığından dolayı kendine güvenmezler, böbürlenip övünmezler, gösteriş yapmak istemezler." (Dao-de Jing, 77: 1–9)

Nefse uymanın zararlı olduğu konusunda *Dao-de Jing* "İhtiraslara boyun eğmekten daha büyük bir yanılma olamaz. Kanaatsizlikten daha büyük bir felaket yoktur. İstekleri yerine getirmekten daha büyük bir kabahat olamaz" diyor. (Dao-de Jing, 46: 5–7)

İncil'deki buna yakın ifade ise şöyle: "İleri gelenlerden biri İsa'ya, «İyi öğretmenim, sonsuz yaşama kavuşmak için ne yapmalıyım?» diye sordu. İsa ona, «Bana neden iyi diyorsun?» dedi. «İyi olan tek biri var, O da Tanrı'dır. O'nun buyruklarını biliyorsun: `Zina etme, adam öldürme, hırsızlık yapma, yalan yere tanıklık etme, annene babana saygı göster.'» «Bunların hepsini gençliğimden beri yerine getiriyorum» dedi adam. İsa bunu duyunca ona, «Hâlâ

bir eksiğin var» dedi. «Neyin varsa hepsini sat, parasını yoksullara dağıt; böylece göklerde hazinen olur. Sonra gel, beni izle.» Adam bu sözleri duyunca çok üzüldü. Çünkü son derece zengindi. Onun üzüntüsünü gören İsa, «Varlıklı kişilerin Tanrı Egemenliğine girmesi ne kadar güç!» dedi. (Luka: 18: 18–24)

Gösterişten uzak durma konusunda *Dao-de Jing*'de şöyle deniliyor: "Yüce erdemli insan kendini erdemliyim demez, böylelikle erdemini de kaybetmez. Erdemsiz insan bunun aksine hareket eder. Yüksek erdeme sahip olan insan hiç de gösteriş yapmadan sessiz-sedasız kendi işini yapar ve hep başarılı olur…" (Dao-de Jing, 38: 1–6)

Bu konuda İsa Mesih şöyle diyor: "Dikkat edin! Yapmanız gereken doğru işleri gösteriş için insanların gözü önünde yapmayın. Öyle yaparsanız, göklerdeki Babanızdan ödül alamazsınız. Bu nedenle, birisine sadaka vereceğiniz zaman bunu ilan etmek için önünüzde borazan çaldırmayın. İkiyüzlü kişiler, insanların övgüsünü kazanmak için havralarda ve sokaklarda böyle yaparlar. Size doğrusunu söyleyeyim, onlar ödüllerini almışlardır. Siz sadaka verdiğiniz zaman, sol eliniz sağ elinizin ne yaptığını bilmesin. Öyle ki, verdiğiniz sadaka gizli kalsın. Gizlilik içinde yapılanı gören Babanız sizi ödüllendirecektir." (Matta 6: 2–4)

Bağışlanma konusunda "Tao bütün varlıkların dayanağıdır. İyi insanlara nimet, kötü insanların sığınağıdır. Neden eski insanlar Tao'ya değer veriyorlar? Dileklerinin yerine getirilmesi ve günahlarının affi için değil mi? Bundan dolayı herkes Tao'yu yüceltiyorlar." (Dao-de Jing, 62: 1-3, 9-10)

"Çünkü Tanrı dünyayı o kadar çok sevdi ki, biricik Oğlunu verdi. Öyle ki, O'na iman edenlerin hiçbiri mahvolmasın, ama hepsi sonsuz yaşama kavuşsun." (Yuhanna, 3:16)[74]

[74] İngilizce makaledeki bu cümlenin devamında "And the Apostle John spoke of God's continued willingness to forgive His children when he wrote, "If we confess our sins, He is faithful and righteous to forgive us our sins and to cleanse us from all unrighteousness." (1 John 1:9) cümlesi vardır. Fakat bu metin Türkçe İncil çevrisi metni ile uyuşmuyor. Bkz.,http://www.probe.org/site/c.fdKEIMNsEoG/b.4217679/k.1BF1/Philosophical_Taoism_A_Christian_Appraisal.htm. Türkçe çeviri buradan alındı: http://www.incil.com/doc/incil_html/frame1.html (e.t., 26.02.2012)

Kitabi Mukaddes ile *Dao-de Jing'*deki diğer benzer cümlelerden bazıları şunlardır:

Kılıçla yaşayan kılıçla ölür. (Matta, 26.52)

"Marangozların yerine iş görenlerden ellerini kesmeyenler çok azdır." (Dao-de Jing, 74: 7)

"Ne mutlu yumuşak huylu olanlara! Onlar yeryüzünü miras alacaklar." (Matta, 5:5)

"Yumuşak olanlar yaşarlar. Yumuşak olanlar hep üstte olurlar."(Dao-de Jing, 76: 1,8)

"Ne kadar fazla konuşursan, o kadar fazla yanlışın olabilir. Aklın varsa susmayı bil."(İncil, Atasözleri, 10:19)[75]

"İnsan fazla konuşunca kendini zor duruma sokar. En iyisi susmak ve sözü gönlünde saklamaktır." (Dao-de Jing, 5:7–8)[76]

Ne var ki, fedakâr misyonerlerin Tao'yu Hıristiyanlıktaki Tanrı olarak gösterme çabalarına rağmen, bunu çürüten tezler de yazılmıştır. Örneğin, *Taocu ve Hıristiyan İlahiyatının Kozmolojik Etkileri* (Taoist and Cosmological Implications of Christian Theology) adlı kitapta Tao ile Hıristiyan ilahiyatındaki Tanrı'nın farkları detaylı incelenmiştir.[77]

Kısaca özetlersek, Taoizm'i araştırarak Çinlilerin kalbine giden yolu tespit eden ve onların anlayabileceği bir kültür diliyle onlara hitap ederek yaklaşık 400 sene içerisinde 100 milyondan fazla Hıristiyan kitlesinin Çin'de oluşmasına

[75] http://www.thetao.info/tao/christ.htm, Proverbs 10:19-21 (Good News Translation w/ Apocrypha) (e.t., 26.02.2012) http://www.biblestudytools.com/gnta/proverbs/passage.aspx?q=proverbs+10:19-21 (e.t., 26.02.2012)

[76] http://www.thetao.info/tao/christ.htm (e.t., 26.02.2012)

[77] Charles Countney, Jung Young Lee, East Wind: Taoist and Cosmological Implications of Christian Theology, University Press of America, 1995, s. 25. Bkz., http://books.google.com.tr/books?id=m3vlznqQKaEC&pg=PA21&lpg=PA21&dq=Tao+God+Christianity&source=bl&ots=XHtIHkfyyS&sig=68y2Je0oT7VzEW7TloWeeQfaaBQ&hl=tr&ei=OyrBTsvyI8mRswbdt7XCAw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CCYQ6AEwATgK#v=onepage&q=Tao%20God%20Christianity&f=false (e.t., 26.02.2012)

sebep olan Katolik ve Protestan misyonerlerin bu konuda başarılı olduklarını söylemek mümkündür. Bu tecrübeden davet işlerinde metodun ne kadar önemli olduğu anlaşılır.

E. Türkiye'deki Taoizm Çalışmaları

a. Türkçe Kitaplardaki Bazı Verilerin Çince Kaynaklarla Mukayesesi

Türkiye'de yayınlanan Taoizm eserlerine bakıldığında genellikle birçoğunun Fransızca, İngilizce ve Almancadan Türkçeye tercüme edildiği görülmektedir. AÜ Sinoloji bölümündeki Prof. Dr. Muhaddere N. Özerdim'in çevirdiği Tao Te King (Tao Te Ching) hariç, direkt Çince'den tercüme edilen Taoizm konusundaki eserlere doğrusu ben pek rastlamadım. Muhaddere hanim konuya dil açısından yaklaştığı için, dini anlamda "kanaat, razı olmak, şükretmek"[78] diye çevrilmesi gereken Çince kelime知足'yi "yeteri derecede bilmek" diye çevirmiştir[79].

Batı dillerine çevrilen Taoizm eserlerindeki eksikliklerin Türkçe'ye aynen intikal ettiği de bir gerçektir. Örneğin, Çincede farklı anlamı olan "Daojia道家" ile "Daojiao道教" terimi çoğu batı dillerinde "Taoizm" diye tek kelimeyle ifade edilmektedir. Oysa Çin kaynaklarında "Daojia" kelimesi, Lao-zi dönemindeki bir düşünceyi ifade eder. "Daojiao" ise, MS II. yüzyıldan sonra resmen din olarak ortaya çıkan ve günümüze kadar süre gelen Taoizm dinini ifade eder.[80]

Bu konuda Türkçe yapılan en kapsamlı akademik çalışma olarak Ali Gül'ün hazırladığı yüksek lisans tezi *Bir Din Olarak Taoizm* gösterilebilir. Prof. Dr. Ali Erbaş'ın danışmanlığında yapılan bu tezde genel olarak İngilizce kaynaklar kullanılmıştır.[81] Ancak bu kaynaklar Çince kaynaklar ile yakın uyum

---

[78] Dao-de Jing, 46: 6,8.
[79] Muhaddere N. Özerdim, Taoizm Lao-Tzu (Tao Te Ching), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, No. 275, 3.baskı, s. 46.
[80] Ali Gül, *Bir Din Olarak Taoizm*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, s. 1. Bkz. http://www.belgeler.com/blg/pn8/bir-din-olarak-taoizm-taoism-as-a-religion (e.t., 29.04.2012)
[81] Bkz. Ali Gül, a.g.t., s. 157.

sağlamaktadır. Bu tez de, benim Taoizm konusunda Türkçe gördüğüm en başarılı bir çalışma sayılabilir.

Ali Gül en çok Hong Kong'da yayınlanan İngilizce kaynakları kullanmıştır. Fakat Hong Kong ile Kita Çin arasındaki Çince'de lehçe farklılıkları olduğu (Kita Çin'de Mandarın, Hong Kong'da Kanton Çincesi kullanıldığı), yazı sistemi aynı olmadığı için, özel isimleri yazarken, günümüzde ÇHC'de yaygın kullanılan Çince teleffuzdan farklı yazmıştır. Örneğin, Kita Çin'de Latin harfleriyle "Zhang" diye yazılan heceyi "Chang", "Xiu"yu "Hsiu" gibi yazmıştır. Oysa Mandarın Çince'de "Chang" hecesi ile "Zhang" hecesinin teleffuzu ve anlamları çok farklıdır. (Özel isimlerin yazılışındaki bazı farkları görmek için Bkz. Ek. 2.1)

Prof. Dr. Mehmet Aydın hocanın hazırladığı *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*'ndeki Taoizm'le ilgili verilerin çoğunluğu belki Fransızcadan tercüme edilmiş olabilir. Bu kitapta Çin kaynaklarındaki ile pek örtüşmeyen bazı cümleler vardır. Örneğin,

1) ADS 745. sayfada "Yüce Taiyi, MÖ 206. yılında tebcil edilmiştir" diye yazıyor. Ben Çince kaynaklardan bu cümleyi bulamadım.

2) ADS 746. sayfada "MÖ 444 yılında Wei'nin saltanatı esnasında Taoizm, resmî din olmuştur" diye yazıyor. Bu cümleyi Çin kaynakları reddeder. Çünkü Çin verilerine göre, Taoizm MS II. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış bir dindir.[82] (Bundan önceki dönemde Taoizm bağımsız bir din olmamıştır). Dolaysıyla ADS 747.sayfadaki "Çin dini olan Taoizm MS I. asırda Vietnam'a girmiştir" cümlesi ile ilgili Çince Kaynakta MS207.yılında Çin Padişahının Vietnam'a Taoist rahipler de dâhil olmak üzere bir delege gönderdiği, bunların oraya ilk giden Taoistler olduğunu yazıyor.[83]

3) ADS 745. sayfada "Lao-zi'nin Huang Lao ünvanı ile tebcil edildiği"nden bahsediyor. Eğer burada "Huang"nin Çinlilerin atası sayılan

[82] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s.44.
[83] Li Yang-zheng, *Günümüzdeki Taoizm, Dangdai Daojiao*, Dongfang Yayınevi, Pekin, 1999, s. 347.

Huang-di (Sari İmparator) olduğu, Lao-zi"nin ise Huang-di'den çok uzun zaman sonra yaşadığı belirtilmezse, kavram karışıklığına yol açabilir.

4) ADS 746. sayfada "Taoizm'e ait 5 ekol bilinmektedir" diye 5 ekol sıralanmıştır. Bunlar:

1. Zhang Daoling'e bağlı olan ekol, en eskisi budur.

2. Beizong ekolü (Kuzey ekolü)

3. Güney ekolü

4. Büyük Birlik ekolü

5. Gerçek Yol ekolü

(Yukarıda adı geçen 4.ve 5.ekol) her ikisinin de Budizm'le karşılıklı büyük bir etkileşim içinde olduğu dikkat çeker.[84]

Çin kaynaklarına göre, Taoizm'e ait 86'dan fazla ekol vardır. Bunlar genellikle 2 ekole merkezleşmişlerdir: 1. Büyük Birlik ekolü (Zheng-yi Dao); 2. Gerçek Yol ekolü (Quan-zhen Dao).

Prof. Dr. Mehmet Aydın hocanın "Zhang Daoling'e bağlı ekol, en eskisi budur" diye 1. sıraya koyduğu aslında günümüzdeki "Büyük Birlik ekolü" (Zheng-yi Dao)dır.

"(Yukarıda adı geçen 4. ve 5. ekol) her ikisinin de Budizm'le karşılıklı büyük bir etkileşim içinde olduğu dikkat çeker" cümlesini yine Çin kaynakları reddeder. Çünkü günümüzdeki Taoizm'in en büyük 2 mezhebi olan Büyük Birlik ekolü (Zheng-yi) ile Gerçek Yol (Quan-zhen) ekolü arasındaki en belirgin fark, Gerçek Yol ekolünün Budizm ile içice olması, fakat Büyük Birlik ekolünün Budizm'den uzak olmasıdır. (Bu farkı tezin ilerleyen bölümlerinde göreceğiz.)

İmam-Hatip liseleri için hazırlanan Karşılaştırmalı Dinler Tarihi ders kitabında Taoizm ile Lao-zi'dan bahsederken, "Lao-zi'nin Hoten'de öldüğü"

[84] Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, 1.baskı, Konya, 2005, s. 746.

yazılıyor.[85] Çince kaynaklarda böyle bir cümleye rastlamadım. Yine bu kitapta "Taoizm'de ölüm ve ölüm sonrasından bahsedilmesine rağmen, cennet ve cehennem kavramı konusunda pek açıklık yoktur" diyor.[86] Oysa Çin kaynaklarında Taoizm'deki cennet ve cehennem konusu çok net açıklanmakta, 36 cennet, 24 cehennem olduğu, bunların adları, özellikleri, kimlerin hangisine gireceği konusu detaylı işlenmiştir.[87] Hatta Taoizm'deki cennet, cehennem kavramı ile İslam'daki cennet, cehennem kavramı arasındaki fark ve benzerlikler konusunda Çinli araştırmacılar bilimsel tezler yayınlamıştır.[88]

Türkiye'de Taoizm konusunda birçok eser yayınlayan Yol Yayınları, Taoizm'in simgesi Tai-ji'yi kendi logosu yapmasına rağmen[89], Türkçeye çevirdiği çoğu kitaplarını İngilizce veya Almanca'dan tercüme etmektedir. Örneğin, "Tao" kelimesini bir çeviride "Yol", yine bir çeviride "Söz" diye tercüme etmiştir.[90] Tao'yu ilk defa Katolik misyoner Ricci "logos" kelimesi ile açıklayarak, İsa Mesih'e benzetmeye çalışmış[91], ancak bu tez, Hıristiyan ilahiyatçı Charles Countney tarafından çürütülmüştür.

Prof. Dr. Abdurahman Küçük, Prof. Dr. Günay Tümer ve Dr. Mehmet Alparslan Küçük hocaların hazırladığı *Dinler Tarihi* kitabı 93. sayfada Taoizm'in kutsal kitaplarını ele alırken, *Dao-de Jing'*in yanında *Hua-hu Jing'*den (*Hua Hu King*) bahsetmiş, onun MS I. asırda ortaya çıktığını yazmıştır.[92] Bu, doğrudur. *Hua-hu Jing* kitabında Lao-zi'nin batıya doğru giderken kaybolduktan sonra Hindistan'a giderek Sakyamuni Buda'ya

---

[85] Ekrem Özbay, Ekrem Koç, Ahmet Yapıcı, Ahmet Türkan, Mehmet Baydaş, İsa Hemiş, *İmam-Hatip Liseleri Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, MEB Devlet Kitapları, 1.baskı, Ankara, 2010, s.109.

[86] Bkz. a.g.e., s.86.

[87] Yang Yü-hui, *Taoizm'deki Beşeri Bilimler Hakkında Araştırma* (Daojiao Renxue Yanjiu), Halk Yayınevi, 2006, Pekin, s. 109, 114.

[88] Cheng Qun, "Taoizm ve İslam'ın Hayat ile Ölüme Bakışı", *Tibet Milli Enstitüsü Dergisi*, 2007, 2.sayı.
Bkz. http://www.cqvip.com/QK/81308X/200801/26574292.html (e.t., 26.02.222012)
Ayrıca Bkz., http://www.tm022.com/shtml/class7/2012/02-15/197001012066.html (e.t., 26.02.2012)

[89] Bkz., Yol Yayınlar, http://www.yolyayinlari.com/ (e.t., 26.02.2012)

[90] Çev. Ömer Tulgan, *Lao Tse Tao Te Ching Yol ve Erdem Kitabı*, Yol Yayınları, İstanbul, 1994, s.26.

[91] Bkz. http://en.wikipedia.org/wiki/Matteo_Ricci (e.t., 26.02.2012)

[92] Küçük – Tümer, a.g.e., s. 93.

dönüştüğü[93], oradakileri irşat ettiği ve sonra Çin'e geldiği yazıldığı için, bu kitap Budistler ile Taoistler arasında bin senelik ihtilaf, tartışmanın çıkmasına neden olmuş, Budistlerle Taoistleri birbirlerine düşürmüştür.[94]

Dinler Tarihi kitabında adı geçen iki kutsal kitabın biri olan *Tao Te King* (Dao-de Jing)'i her Taoist kutsal kitap olarak benimser, fakat *Hua-hu Jing* kitabı öyle değildir. *Hua-hu Jing*, Taoizm'in toplam 2000'den fazla kutsal kitabı içerisindeki biri sayılmasına rağmen, mabetlerde günümüzde okutulmuyor.[95]

Dinler Tarihi 94. sayfada Taoizm'de Mezhepler başlığı altında sıralanan mezhepler de, Çince kaynaklardaki Taoizm mezhepleri ile pek örtüşmüyor.[96]

Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığının 2007'te yayınladığı *Yaşayan Dünya Dinleri* kitabında da Taoizm konusunda tarihi bilgiler verilmiştir. Bu kitapta da Çin Kaynaklarının verdiği bilgilerle pek uyuşmayan bazı cümleler vardır. Örneğin, söz konusu makaledeki "Lao-tsu, ahlaki prensiplere ve fazilete çok önem vermiştir" diye başlayan paragrafta, On faziletin biri olarak "cahilleri eğitmek" cümlesine yer verilmiştir.[97] Bir sonraki sayfada ise Lao-zi'nin "Bırakın halk bilgi ve arzudan yoksun olsun… Hikmeti def et, bilgiden sıyrıl ve işte o zaman insanlar yüz misli kazanç sağlayacaktır"[98] cümlesi vardır. Çin kaynakları da Lao-zi'nin bu sözünü doğrulayacaktır. Fakat "cahilleri eğitmek" sözünün Lao-zi'den geldiğini Çin kaynakları reddedecektir.

Kısacası, yukarıda bahsedilenlerin temel nedeni, Türkiye'de Taoizm'le ilgili orijinal kaynakların yeterli olmaması, yabancı kaynaklardaki eksikliklerin

[93] Ayrıca Bkz., Ali Gül, a.g.t., s. 17.
[94] Wa De-Zhong, Çinceye çeviri: Xiao Kun-hua, *Taoizm Tarihi*, Shanghay Tercümeler Yayınevi, 1.basım, Shanghay, 1987, s. 79.
[95] Taoizm'in kutsal kitapları *Daosang Koleksiyonu* adı altında MS 1607 senesinde toplanıp derlenmiştir. *Ortodoks Daosang Koleksiyon*da toplam 1476 adet kutsal kitap vardır. Ancak bu Koleksiyon içerisinde *Hua-hu Jing* kitabı yoktur. 1978 yılında Dunhuang mağarasından Taoizm'e ait 500 adet civarında kitap bulunmuştur. *Hua-hu Jing* kitabı da bu sırada bulunmuştur. *Ortodoks Daosang Koleksiyon*u içerisine alınmayan 1042 adet eski kitap da 1994'te toplanıp yayınlanmıştır. (Tezin ilgili bölümüne Bkz.)
[96] Bkz., Küçük -Tümer, a.g.e., s. 94.
[97] Ahmet Güç, "Taoizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2007, s. 403.
[98] Bkz. Ahmet Güç, a.g.m., s. 404.

Çince kaynaklar ile birebir mukayese edilerek giderilememesinden kaynaklanmış olabilir.

b. Taoist Misyonerlerin Çalışmaları

Günümüzde Çin'de bulunan 86'dan fazla Taoizm grubu, iki büyük mezhebe merkezleşmiştir. Bunların biri Kıta Çin'de en kalabalık kitleye sahip olan Quan-zhen Dao (Gerçek Yol) mezhebidir. Bu mezhebin en belirgin özelliği, Budizm öğretilerini kendinde barındırması, ona uyması, Budizm'in kutsal kitabı Sutra'yı Dao-de Jing ile aynı sıraya koyması, Butsatva (Bodisatva) heykelini diğer tanrı heykelleri ile beraber Taoist mabedinde bulundurması, kısacası Budizm ile içice olmasıdır. Bu büyük mezhebin de birçok küçük mezhep akımları, alt kolları vardır. İşte, Türkiye'de aktif faaliyette bulunmakta olan Falun Dafa uygulaması öğretmenleri de bir nevi Taoist misyonerlerdir[99]. Falun Dafa uygulamasına yeni başlayanların birçoğu belki bunun Taoizm dini içerisindeki bir ekol olduğunun farkında değiller, Müslüman Türkler sadece "zihinsel zindelik kazanmak "[100] amacıyla bu tur uygulamaları yapıyor olabilirler.

Ancak Falun Dafa'nın simgesine (Bkz. Ek.3.6), Budizm'in simgesi Svastika'nın çevresindeki dört Tai-ji'ye (Taoizm simgesi) bakıldığında bile, bu uygulamanın, Budizm ve Taoizm karışımı bir dinî kült olduğu bellidir.

Falun Dafa uygulamasına ilk başlayanlara önce beş egzersiz öğretilir. Bu egzersizlerin birincisinin adı "Buda'nın Bin Eli Göstermesi Yolu"dur[101]. Bu egzersize ilk başlayan kişi önce zihninde Buda'nın kendine bin elini açtığı görüntüsünü canlandıracaktır.

[99] http://www.falundafatr.org/ (e.t., 26.02.2012)

[100] Falun Dafa Türkçe web sayfasının editörü ve İstanbul bölge sorumlusu Aynur hanımefendiye telefon açtım. Kilo sorunum olduğunu, bir türlü yoga, meditasyona benzeyen Falun Dafa egzersizlerinin zayıflamama yardımcı olup olamadığını sordum. Aynur Hanım bana kilo sorunuma yardımcı olamayacağını, amacının "insanlara zihinsel zindelik kazandırmak" olduğunu söyledi. (Tarih: Kasım 2011)

[101] http://www.falundafatr.org/yeni/exercises.html (e.t., 26.02.2012)

Türkiye'de Falun Dafa Derneği ve onun aktif çalışan elemanları vardır.[102] Ankara, İstanbul, Mersin, Konya, Balıkesir'de Falun Dafa uygulamalarını öğreten sorumlu öğretmenler, açık alanda müzik eşliğinde meditasyon yaptiği bağçe ve park yerleri vardır.[103] Bunlar herkese açıktır.[104] Eğitim malzemeleri ücretsiz dağıtılmaktadır. Show TV[105] ve SUN TV[106] gibi medyalar da Falun Dafa kültünün aktif propagandasını yapmaktadır.

Falun Dafa kültünün sözde Çin'de yasak olması, onlar için yurtdışında büyük bir avantaj sağlamış, kendilerine çok sayıda sempati toplamıştır. Özellikle Türkiye gibi bir Müslüman ülkede onlara Türk vatandaşının sempatiyle, hoşgörüyle bakması, öğretilerini yaymasına medyanın destek olması, Falun Dafa Derneğinin Türkiye'deki 30 il valiliğine mektup göndermesi[107], çok sayıda kitap ve CD, videoyu Türkçeye tercüme edebilmesi vs., Türk demokrasisinin yüksek gelişimi, Türk insanının çok iyiliksever olduğundan kaynaklanıyor diyebilirim.

F. Terimler

Tao (Dao): kelime anlamı Yol, İstikamet; Tao, Tanrının sembolleştirilmiş varlığından başka bir şey değildir.[108] Çince "Dao" (道) kelimesinin "yol" kelimesiyle karşılanmamasının iki sebebi vardır. Baş ya da kılavuz anlamındaki "shou" (首) kelimesi, ayak ya da araba anlamındaki "zouche" 辶 kelimesinin üzerindedir ve ilerlemeye yönelik süregelen güç anlamındadır.

Daojia: Felsefi Taoizm, din olmadan önceki Taoizm görüşü

---

[102] http://tr.clearharmony.net/articles/200804/3613.html (e.t., 26.02.2012)
[103] http://www.falundafatr.org/yeni/local.html (e.t., 26.02.2012)
[104] İstanbul Taksim'deki Faaliyette Taocu Üstat Li Hong-zhi'nin doğumgünü kutlanıyor ve insanlara eğitim CD'leri dağıtılıyor. Bkz., http://tr.clearharmony.net/articles/201105/9490.html (e.t., 26.02.2012)
[105] Bir sene önce Show TV ekrarında her hafta Perşembe günü akşam saat 8:00'de yapılan Falon Gong uygulayıcıları hakkındandaki özel programı izlemiştim. Fakat şimdi o linki bulamadım. http://www.showtvnet.com/haber/yazar/hidir-gevis/dr-hannibal-ve-feminen-devlet.asp (e.t.,26.02.2012)
[106] Türkiye SUN TV, http://www.youtube.com/watch?v=1LMMN2Kw3BM
[107] Türkiye'deki 30 il valiliğine mektup, http://tr.clearharmony.net/articles/200804/3613.html (e.t., 26.02.2012)
[108] Bkz., Muhaddere N. Özerdim, a.g.e., s. 7.

Daojiao: Dinî Taoizm'dir. Hem doktrini, hem pratiği hem de kültü ifade eder. MS II.yüzyıldan sonra ortaya çıkmıştır.

Dao-de Jing: Lao-zi'nin yazdığı kitap, Taoistlerin Kutsal kitabi Tao Te King (Tao Te Ching).

De (Te): Fazilet, Erdem; Tao'da fani olunca doğal olarak ortaya çıkan şey.

Tai-shang Lao-jün: Tanrılaşmış Lao-zi; MÖ II. asırda Lao-zi, **Tai-shang Lao-jün** (太上老君) ismi altında tanrılaştırılmıştır. Daha sonra **Üç Saf Tanrı** inanışı ortaya çıkınca, bu adı **Dao-de Tian-zün** (道德天尊) olarak değiştirmişler. Ancak, Tai-shang Lao-jün adı da kaybolmamış, hala bu adı kullananlar çoktur..

Üç Saf Tanrı (San qing 三清): Yüan-shi Tian-zün, Ling-bao Tian-ün ve **Dao-de Tian-zün** (Lao-zi). Tao, artık bu Üç kişide hulul etmiş, bu üçü de en yüksek tanrı olmuştur. Taoizm tapınaklarındaki en yüce tanrılar bu **Üç Saf Tanrı**dır. (Bkz. Ek 3. Fotoğraf 3.1.)

Wu wei: Bir şey yapmamak, evrenin kanunlarına müdahale etmemek, bilakis, ona sessizce uyum sağlamak.

Zhenren (**真人**): Kelime anlamı Gerçek İnsan; bunu "insani kâmil" diye tercüme edenler de vardır. Ama Taoizm'deki anlamı "ölümsüzleşmiş insan, tanrılaşmış insan" anlamındadır.

I. BÖLÜM

TAOİZM'İN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞMESİ

Taoizm (*Daoizm* ya da *Taoculuk* olarak da anılır), Çince: 道教 okunuşu: Daojiao ve Çince: 道家 Daojia iki ayrı kelimenin Türkçedeki karşılığı olarak kullanılmaktadır. *Daojiao* Çin kültüründe bir dine işaret ederken, *Daojia* ise bir felsefe, düşünce okulunu anlatır. Ancak ikisi de kaynağını Lao-zi'nın eseri Dao-de Jing'den (Tao Te Ching) almaktadır. Düşünce okulu olarak Taoizm'in kurucusu Lao-zi'nın (MÖ VI. yüzyıl) ardından Zhuang-zi (MÖ 370–301) de bu akımın en önemli temsilcisidir.[109]

Taoizm konusunda birçok eser yazan Çinli araştırmacı yazar Li Yang-zheng Taoizm'i şöyle özetlemektedir: "Taoizm, eski Çin toplumundaki ruhlara tapmayı temel edinen, ölümsüz ruhların varlığına inanmakla beraber insanları manevi eğitimle ölümsüzleşmeye, ölümsüzlüğün zevkini tatmaya çağıran, Tanrılara ve eski atalara adaklar sunarak mutluluk dilemek ve belalardan sakınmayı hedefleyen bir dindir. Bu din, Taocular, Yin Yang Beş Unsurcular[110] ve Konfüçyüs'çülerin Kehanetler kitabındaki mistik terkipleri kendisinin ilahiyat teorisi olarak kabul etmiş ve evrendeki tüm varlıklarda ruh olduğunu güçlü halde savunan panteizm karakterli bir dindir. Bu dine Tao dini denilmesinin nedeni, ona inananların Huang-di[111] ile Lao-zi'nin öğretilerine inanması, bu öğretileri esas alarak, onu geleneksel eski inanışlarla birleştirip, insanları evrensel uyuma, ulusal barışa çağırması, manevi yönden yükselenlerin

[109] Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Taoizm (e.t., 20.02.2012)
[110] Yin Yang Beş Unsur (öge): toprak, ateş, altın, su, ağaç. Bkz. 阴阳五行家
[111] Huang-di 黄帝 (Sarı İmparator), MÖ 2697~2599 tarihleri arasında yaşamış bir bilge. Çin kültür tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Huang-di, genelde Çinlilerin atası olarak kabul edilir. O, dönemindeki insanları takvim, astronomi, Yin, Yang, 12 burç, yazı yazma, resim çizme, kitap yazma, müzik, çalgı aleti, tıp, ilaç, ibadet, düğün, cenaze, tabut, mezar, sunak, mabet, falcılık gibi konularda eğitmiştir. Eski kaynaklarda söylendiğine göre, Huang-di'ye bu gibi ilimleri gökten gelen bir varlık öğretmiştir. (Bkz. http://baike.baidu.com/view/1989.htm e.t., 27.02.2012) Hatta onun eski bir peygamber olabileceğini iddia eden Çinli Müslümanlar da vardır. Günümüzde çoğu Taoist rahibin sarı renkli elbise giymesinin nedeni de, kendilerinin Huang-di'nin takipçisi olduklarını belirtmek içindir. (Bkz. Ek.3. 10)

mutluluk içinde yaşayacakları, bereketli uzun ömürler sürebileceğine inanmasıdır."[112]

Huang-di ile Lao-zi'nin görüşlerini esas alan bu din, Lao-zi'nin ölümünden yaklaşık sekiz asır sonra resmen ortaya çıkmaya başlamıştır. MS II. yüzyılda Hindistan üzerinden Çin'e gelen Budizm'in Taoizm'in resmen din olarak sistemleşmesinde hızlandırıcı bir etken olduğu çoğu tarihçilerin ortak görüşüdür.[113] Ancak, sonraları sistemleşen bu dinin öğretileri ile Lao-zi'nin görüşleri arasında belli başlı farkların olduğu da bir gerçektir.

Tao kavramı[114], sadece Lao-zi döneminde ortaya çıkmış bir kavram değildir. Lao-zi dünyaya gelmeden kaç bin sene önceden de Tao kavramının var olduğunu en eski kutsal kitap olan *Yi Jing* kanıtlamaktadır. Dolayısıyla Lao-zi'nin hayatına bakmadan önce, Yi Jing ve Tai-ji hakkında kısa bir bilgi vermek zorundayız.

A. İlk Dönem

a. Yi Jing (en eski kutsal kitap) ve Tai-ji (Yin Yang)

aa) Yi Jing[115]

Yi Jing, (Çince 《易经》) derin anlamı olan en eski Çince klasik kitaptır. (Bkz. Ek 2.2)Rivayetlere göre, Fuşi'nin[116] sözlerinin özeti ve değiştirmeler

[112] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 2.
[113] Bkz. http://www.mount-tai.com.cn/3183.shtml (e.t., 20.02.2012)
[114] Japon araştırmacı Wa De-zhong Dao kavramını şöyle izah etmektedir: "Batılı araştırmacılar Dao'yu tercüme ederken bazılar "Yol (way), Prensip" diye çevirirler, bazıları ise "Bir Tanrı (A God)" diye çevirirler. Dao, zaman ve mekândan münezzeh olduğu, ebediyen değişmeyeceği için, O'nda Tanrının özellikleri var, dolaysıyla "A God" diye çevirenler yanlış yapmamıştır diyebiliriz." Bkz. Wa De-zhong, *Taoizm Düşüncesi*, http://group.tw-blog.com/taoist/index.php/2011-08-22-02-11-46/2011-09-13-16-05-29/911-2011-09-23-16-58-18 (e.t., 21.02.2012)
[115] Yi Jing'in tam metni için Bkz., http://zhidao.baidu.com/question/120573977.html (e.t., 30.04.2012)

sonucu ortaya çıkan ve aynı zamanda çizilen *Yi Jing* Ba-gua (8 trigram), Huaşia ulusunun (Çinlilerin) beş bin senelik akıl ve kültürünün özü ve tüm klasik kutsal kitapların başıdır. Büyük Tao'nun membaı şerefine layık görülmüş olan *Yi Jing*, eski imparatorlar, siyasetçiler, askeri dehalar, iş adamlarının mutlaka okumaları eskiden zorunlu olan bir kitaptır. İçeriğine bakıldığında *Yi Jing*, bir fal veya kehanetler kitabına benzemektedir. Fal veya kehanet demek, gelecekteki işlerin gelişim süreci hakkındaki tahmin, öngörü demektir. Oysa *Yi Jing* bu tahmin, öngörülerin kaide teorilerinin özetlendiği bir kitaptır.

Bu kitap Çinlilerin felsefe, din, tıp, astronomi, aritmetik, edebiyat, müzik, sanat, askeri ve dövüş sanatları anlayışını derinden etkilemiştir.[117]

*Yi Jing'*da anlatılanlar, kâinatın büyük patlamadan meydana geldiğinden başlamakta, insanların son durumunun nasıl olacağına kadar gitmektedir. Beş bin seneden fazla tarihi olan bu kitabın sırrı daha çözülememiştir. *Yi Jing*'in anlattığına göre, insan küçük kâinattır[118]. Kâinattaki her şeyi insan bedeninde bulmak mümkündür.[119]

Yi Jing'in orijinal metnini yazdığı sanılan Fuşi, 8 Trigramı (Ba-gua) keşfetmiştir. (Bkz. Ek.2.3) MÖ 1100 yıllarda İmparator tarafından kıskanılarak tutuklanan Kral Zhou Wen-wang (**周文王**)[120], 11 yıl hapiste yatmıştır. O bu uzun

---

[116] Fuşi, (Fu Xi **伏羲**) veya Pao Xi (庖牺) ya da Tai Hao (**太昊**), *Fúxī* veya *Fuxi* de denilir. Çin'in Şu Hanedanlığı (Zhou) döneminden kalan yazılarda Çin Mitolojisi'ne göre Çin'in ilk imparatoru ve hatta bütün insanların atası. İnsanlara balık tutmaları için ağlar, zamanı ve uzaklıkları ölçmeleri için düğümlü ipler getirmiş, ilaç yapmayı ve müziği öğretmiştir. Dünyada ilk meteoroloji istasyonu yapmıştır. Nü Gua eşi olduğu söylenir. Yazı yazma sanaatını Sarı ırmağın kıyısında karşılaştığı bir ejderhadan öğrendiği söylenir. Han Hanedanlığı döneminde Fuşi doğunun ve ilkbaharın tanrısı olarak kabul edilmiştir. James Legge'in yaptığı bir hesaba göre, Fuşi MÖ 3322 yılında doğmuştur. Bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Fu_Xi (e.t., 20.02.2012)

[117] Bkz. http://baike.baidu.com/view/4102.htm (e.t., 20.02.2012)

[118] İslam kültüründe de bu kavram "insan alem-i sugra" olarak ifade edilmektedir.

[119] Tayvan Pedagoji Üniversitesinden Zeng Shi-qiang, *Yi Jing'in Sırları* adlı seminer 1.bölüm. Taiwan Shifan Daxue Zheng Shi-qiang Jiaoshou, *Yıjing de Aomi,* Diyiji. http://www.tudou.com/programs/view/O-RthPl64nE/ (e.t., 20.02.2012)

[120] Kral Zhou Wen-wang (MÖ1152 – MÖ 1056) tahta oturduğu dönemde ahlaki değerlere pek önem vermiştir. Onun Gök Tanrı'ya (Tian) inandığı söylenir. (Bkz. Wa De-zhong, *Taoizm Tarihi*, s. 33) İçki içmeyi yasaklamıştır. (Bkz. *Shangshu*, Zhoushu, İçki Yasağı《尚书》周书·酒诰). Yılın belli dönemlerinde Gök Tanrı'ya adak sunmuştur. (Bkz. Bao Peng-shan, 11.bölüm). Kral Zhou'un geleneğini olduğu gibi devam ettirmeyi hedefleyen Konfüçyüs de kendi yaşadığı dönemde (MÖ VI. yy) domuz ve köpek eti yemeyi yasaklamıştır. (Bkz. Adab, "Bilge insan domuz ve köpek eti ile beslenmez."《礼记》少仪篇, 君子不食溷豚)

süre zarfında, kendisinden önce iki ayrı düzenlemesi yapılan Trigramların ve *Yi Jing*'in felsefi izahlarını yapmaya çalışmıştır. Böylece 8 Trigramı 64 alt çizgi altıgenine eklemiş ve her birinin ayrı yorumlarını yaparak bunların arasındaki mantık ve gizemi detaylıca açıklamıştır. (Bkz. Ek.2.4, 2.5) Hapis yıllarında Zhou Wen-wang *Zhou-yi* (《周易》) adında bir kitap yazmıştır.

Kral Zhou Wen-wang'ın çalışmaları *Yi Jing* hakkında en öğretici kaynaklardan biri olarak kalmış ve yıllar içerisinde başka bilginler tarafından geliştirilmiştir. Zhou Wen-wang'in oğlu Tan, altıgen yorumlarına yenilerini eklediyse de, bu yazarların çalışmalarını okullarda işlenir hale sokan Konfiçyüs'tür. *Yi Jing*'i ilk kez "Değişim" olarak adlandıran ve bundan pek çok çalışma üreten de yine Konfüçyüs'ten başkası değildir.[121]

Konfüçyüs hayatı boyunca Kral Zhou Wen-wang dönemindeki adap, ahlaki değerleri yeniden ihya etmek için çabalamıştır. Özellikle hayatının son yıllarını Kral Zhou'nun kitabına sonradan eklenen yanlışları düzeltmek, doğru düzgün hale getirmek, yorum ve izahatları yazmak ile geçirmiştir.[122]

ab)- Tai-ji (Yin Yang)

Taoizm'in sembolu olan ☯ Tai-ji'ya gelince, başlangıçta bir bütün kütle olan evrenin iki ayrı konuma Yin ve Yang'a ayrılması ve bunların bir birlerini tamamlaması mantığının sembolik işaretidir. (Bkz. Ek. 2.7)

Tai-ji 太极 sözcüğü "tai" ve "ji" kelimelerinden oluşmuştur. 太 "Tai"in anlamı: "büyük, çok büyük, yüce, aşırı, çok"; 极 "ji"nin anlamı ise "kutup, çatı sırtı, büyük / en yüksek nokta; aşırı, dünyanın kutubu, sonuna ulaşmak, manyetik kutup, coğrafi kutup"tur. Tai-ji kelimesini "Yüksek Kutup", "Büyük Mutlak" veya "Yüksek Polarite" diye çevirenler de olmuştur.[123]

---

[121] http://en.wikipedia.org/wiki/I_Ching (e.t., 22.02.2012)
[122] Bao Peng-shan, *Konfüçyüs Nasıl Yetişmiştir? Kong-zi shi zenmeyang liancheng de?* 16.bölüm. Videolu Seminer, Bkz. http://www.tudou.com/programs/view/UPSXwSBgtzM/ (e.t., 22.02.2012)
[123] Bkz. Chen 1989, Robinet 2008; Le Blanc 1985, Zhang ve Ryden 2002; Adler 1999; Needham ve Ronan 1978. http://en.wikipedia.org/wiki/Taiji (e.t., 22.02.2012)

MÖ III. yüzyılda yaşamış olan Taoist bilgin Zhuang-zi Tai-ji kavramını "Büyük Mutlak" diye tarif etmiştir. Yuvarlak daire içerisindeki biri siyah, biri beyaz iki balığa benzeyen şekil evrendeki iki kutup, Yin ve Yang'i işaret etmektedir. Yin ile Yang bir birine karşı olmakla beraber sürekli bir birine dönüşüp birleşmektedir. Bir birinden hiçbir zaman ayrılmayan Yang ile Yin'in birleşmesine Tai-ji denilmektedir. Bu adı Konfüçyüs söylemiştir.[124]

Bunların gnostik-düalistik özelliğe sahip olduğunu tahmin etmek *Yi Jing*'in asıl fikirlerine yabancı görünmektedir.[125]

Taoizm'in sembolü olan Taiji işareti bu dini benimseyen halkların arasında yaygın kullanılmaktadır. Örneğin, Güney Kore'nin bayrağında Taiji vardır. (Bkz. Ek.2.8)

b. Lao-zi ve Diğer Önemli Şahsiyetler

ba) Lao-zi'nin Yaşadığı Dönem

Eski Çin'deki en meşhur 3 Hanedanlık şüphesiz ki, Şia (Xia)[126] Hanedanlığı (MÖ 2070 – MÖ 1600), Shang Hanedanlığı[127] (MÖ 1600 – MÖ 1300), Zhou Hanedanlığıdır (MÖ 1300 – MÖ 1046)[128]. Zhou Hanedanlığı batıdaki yabancıların istilaları sonucu Batı Zhou Krallığı (MÖ 1046 – MÖ 771) ve Doğu Zhou Krallığı (MÖ 770 – MÖ 221) diye ikiye bölünmüştür. Konfüçyüs, Lao-zi gibi ünlü şahsiyetler hepsi Doğu Zhou Hanedanlığı sürecindeki Savaşan Beylikler döneminde kargaşalı zamanlarda yaşamışlardır.

Günümüzde arkeolojik kazılar sonucu eski Zhou Hanedanlığı dönemine ait çok sayıda kitabe ve yazıtlar bulunmuştur. Bu yazılar okunup incelemiş ve o dönemdeki insanların dine çok önem verdikleri ortaya çıkmıştır. Zhou

---

[124] Zeng Shi-qiang (曾仕强), a.g.s. 1.bölüm.

[125] http://en.wikipedia.org/wiki/Taiji (e.t., 22.02.2012)

[126] Çin'deki en kalabalık nufüsa sahip olan Han Çinliler kendilerini Huaşia (Huaxia) ulusunun torunları derler. Buradaki Şia (Xia) Hanedanlığı Han Çinlilerinin en eski atalarını işaret eder.

[127] Konfüçyüs'ün atalarının da bu Shang Hanedanlığı'nın soylularından olduğu belgelerle kanıtlıdır. Bkz., Bao Peng-shan, a.g.s., 1.bölüm.

[128] Zhou Hanedanlığı, Kral Zhou Wen-wang'in adıyla anılmıştır. Bu Hanedanlık bazen Yin Hanedanlığı (殷朝) diye de adlandırılır.

Hanedanlığının en yüce tanrısının adı Tian (Gök 天) olup onlar devleti tamamıyla Tian'ın iradesiyle yönetmişlerdir.[129] Konfüçyüs'ün tanrısının adı da Tian'dır. Japon araştırmacı Wa De-zhong'a göre, Taoist'lerin söylediği Tao da aslında bu dönemde en yüce tanrı olan Tian (Gök) kelimesinden gelmiş olabilir.[130]

Zhou Hanedanlığı geleneklerine göre, onlar belli günlerde Tian'a kurban keserek ibadet ederlerdi. Bu ibadetleri ülkedeki en büyük din adamı sayılan kâhin (巫师) yönetirdi. Konfüçyüs de zamanında bu görevi yapmıştır. Kâhin'in görevleri şunlardır:

1) Tian'in emirlerini insanlara bildirmek,

2) Rüya yorumlamak, çünkü Tian, insana rüyasında mesaj gönderir.

3) Gelecekte olacak işlerden haber vermek,

4) Tian'den yağmur yağdırmasını dilemek,

5) Hastaları tedavi etmek, iyileştirmek,

6) Yıldızlara bakarak gelecek olaylar hakkında tahminde bulunmak,

7) Belaları def etmesi, mutluluklar vermesi için Tian'a dua etmek.[131]

Zhou Hanedanlığı döneminde Tian'a ibadet için ülkede büyük mabetlerin inşa edildiği bilinmektedir.

Doğu Zhou Hanedanlığı dönemdeki kargaşa zamanlarında yaşamış olan Konfüçyüs'ün hayatı hakkında çok veriler olmasına rağmen, onunla aynı dönemde yaşayan Lao-zi hakkında net bilgiler çok azdır. Dolaysıyla Lao-zi'nin yaşadığı dönemi tanımak için Konfüçyüs'ün yaşadığı döneme bakmaya mecburuz.

bb) Lao-zi'nin Hayatı

[129] Wa De-zhong, , *Taoizm Tarihi*, s. 33.
[130] Bkz, Wa De-zhong, a.g.e., s.34.
[131] Wa De-zhong, a.g.e., s.34

Lao-zi, bazı kaynaklarda adı Lao Tsu, Lao Tse, Laotze veya Laozi olarak da geçer. Lao Çince "yaşlı", Zi de "hoca", "bilge" demektir. Onun yazdığı sanılan kitap *Dao-de Jing* de bazen "Laozi" diye anılır. Dolaysıyla, Lao-zi çoğu zaman bir şahıs adı, bazen de bir kitap adı olarak kullanılır. (Bkz. Ek.3.2)

Çin'in ünlü tarihçilerinden Sima Qian, MÖ 100 yılında yazdığı Shiji (史记 *Tarihname*) adlı eserinde Lao-zi'nın biyografisini şu şekilde yazmıştır: "Lao-zi, Zhou devletinin Ku mıntıkasında Li-hsiangg'da Chü-jen köyünde doğmuştur. Kendi adı Erh, aile adı Li, müstear adı Tan'dır. Zhou Hanedanlığının tarihçisi ve kütüphane muhafızıdır." Buna göre onun asıl adı Li Tan (Lao-Tan)'dır. ''İhtiyar Bilge'' anlamındaki Lao-zi ise, ona sonradan verilmiş bir lakaptır.

Çin sözlü geleneğinde MÖ 604 diye bilinen doğum yılı, Sima Qian'in *Tarihnamesi'*nde kayıtlı değildir. Bu, onun doğum tarihinin daha sonraları belirlendiğini göstermektedir. Bununla beraber bu belge, onun tarihen yaşadığını gösteren en iyi kanıt olarak kabul edilmektedir.

Ateist araştırmacılara göre, Lao-zi, eski Çin'deki büyük filozof ve eğitimcidir. MS VI. yüzyılda onun eseri Dao-de Jing Sanskritçeye çevrilerek yurtdışına çıkmıştır. Günümüzde bile bu eserin Japonca, İngilizce ve Almanca tercüme versiyonları dünyanın çeşitli ülkelerindeki kütüphanelerde saklanmaktadır. Dünyada İncil'den sonra en çok versiyonu bulunan elyazma kitap, Dao-de Jing'dır.[132] Dolayısıyla Lao-zi'nin kimliği ve eseri hakkında akademik alanda çok çeşitli görüşler meydana gelmiştir.

Bazı akademisyenler onun Çin'in Savaşan Beylikler Dönemi olan MÖ IV. yüzyılda yaşamış olabileceğini söylemiştir.[133] Bir rivayete göre, Lao-zi, Zhou Hanedanlığının imparatorluk kütüphanesinde görevli olarak çalışmıştır. O, 80 yaşına geldiğinde insanların, doğal güzelliklerin ve iyiliğin yolundan gitmemesinden yorulmuş ve inzivaya çekilmek için Çin'i terk etmiş, Han-gu sınır kapısından geçerken muhafız Yin Xi, Lao-zi'dan gitmeden önce öğretilerini kaleme almasını istemiş ve o da Dao-de Jing kitabını yazmıştır.

[132] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 5.

[133] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 6.

Çoğu efsanelere göre, Lao-zi, MÖ VI. yüzyılda Zhou Devletinin Ku İlinde, yani günümüzdeki Henan eyaletinin Luyi kasabasında doğmuştur.[134] Bazılarına göre ise, Lao-zi Çin'in efsanevi sarı imparatoru Huang-di'ydi. Başka bir görüşe göre ise, Dao-de Jing, Lao-zi takma ismini kullanan farklı bir yazarın kaleme aldığı metinlerden ibarettir.[135]

Menkıbeye göre, Lao-zi'nın annesi nurdan gebe kalmış, 80 yıl sonra onu doğurduğunda koca kulaklı olduğunu farketmiş, Li Er 李耳 (Li kulak) adını vermiştir. Doğduğunda kaşı, saçı, sakalı da beyaz olduğu için ihtiyar çocuk lakabı da verilmiştir. Eski tarihi kitap *Shiji Zhengyi*'deki rivayete göre, Lao-zi'nin annesinin hamileliği çok uzun sürmüş, yani bebeğini karnında 81 sene taşımıştır. Doğum sırası yaklaşınca Li Ağacı (李树) altına gitmiş, doğuramamış, koltuk altını kesmiş, çocuk buradan çıkmıştır. Çocuk doğduğunda 81 yaşındaymış. Bu efsane daha ilerletilerek doğum tarihi MÖ 1321 yılına kadar gerilere götürülmüş ve kutsal bir kişi olarak gösterilmiştir.[136] O zaman Lao-jün (老君) adını almıştır. Bazı araştırmacılara göre, bu gibi uydurma hikâyelerin çoğu Budizm'den sonra Budist hikâyelerine rağbet için yazılmıştır[137].

Günümüzde bazı Çinli tarihçiler ile Taocu Rahipler her sene Çin Kameri Takvimi 15 Şubat gününü Lao-zi'nin doğum günü olarak kabul etmektedir. Miladi takvime göre 2 Nisan 2007 günü, Kameri Takvime göre 15 Şubat gününe tekabül ettiği için, bu günde Lao-zi'nin doğduğu memleketi olan Henan eyaletinin Luyi kasabasında onun dünyaya gelişinin 2578 yıl dönümü büyük törenle kutlanmıştır (Bkz. Ek.3.3).[138] Onların hesabına göre Lao-zi, MÖ 571 yılı 2 Nisan'da Çin'in Henan eyaletinde dünyaya gelmiştir.

Rivayetlere göre, Lao-zi batıya doğru giderken, Han-gu sınır kapısında yazdığı *Dao De Jing* kitabını bitirdikten sonra kaybolmuştur. Kimse onun

[134] Ne var ki, Lao-zi'nin nerede yaşadığı, kimlerden ilim aldığı, hangi talebeleri olduğu, inanç sistemi, nerede ve ne zaman öldüğü konusunda herkesin kabul edebileceği net bilgilere henüz ulaşılamamıştır.
[135] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 6-7.
[136] Çince Film, Lao-zi Hakkında Rivayetler, 视频：《老子说》 http://www.tudou.com/programs/view/k4Q4KPHfHqU/ (e.t., 22.02.2012)
[137] Bkz,. Ma Shu-tian, a.g.e., s. 18.
[138] Bkz. Çince Haber, http://www.cocobook.net/news/wenhua/208.htm

nereye gittiğini bilmemektedir. Bazıları onun 160 sene yaşadığını söylerken, bazılar ise 200 seneden fazla ömür sürdüğünü rivayet etmektedir.[139]

Lao-zi'nin ölümünden yaklaşık 700 sene sonra, yani MS 1.yüzyıl civarında o artık tanrılaştırılmıştır.[140] Ona tanrı denilmesinin nedeni ise, Dao-de Jing'deki "Tao'dan Bir doğar, Bir'den İki, İki'den Üç, Üç'ten tüm varlık doğar"[141] mantığından yola çıkılarak, Tao'nun Bir olduğu, Bir'in dağılarak Gaz yada Nefes olduğu, sonra Lao-zi'nin üzerinde yoğunlaştığı ve böylece, Tao'nun Lao-zi'da bedenleştiği iddia edilmiştir. Bundan dolayı Taoistler Lao-zi'ya tanrı diyerek tapmaya başlamışlardır[142]. Daha sonra yine "Bir'den İki, İki'den Üç, Üç'ten tüm varlığın meydana gelmesi" cümlesine göre, Lao-zi'nin yanına diğer iki tanrı eklenmiş, böylece Taoizm'deki en büyük Üç Saf Tanrı (San Qing 三清) inanışı ortaya çıkmıştır. (San Qing resimi için Bk. Ek. 3.1)

bc) Hua Hu Jing Olayı

Lao-zi'nin batıya doğru giderken, Han-gu sınır kapısında *Dao-de Jing* kitabını yazdıktan sonra kaybolduğundan bahsetmiştik. MS II. yüzyılda Çin'de Budizm'in yayılmasıyla beraber Lao-zi'nin nereye gittiğini açıklayan iddialar ortaya çıkmaya başlamıştır. İşte bu iddialardan biri de Lao-zi'nin Budizm'in kurucusu Sakyamuni Buda'ya dönüştüğü iddiasıdır.

Budizm'in Çin'de kök salmaya başlamasıyla beraber yerli din Taoizm ile olan rekabet gün geçtikçe artmış ve Budist rahiplerle Taoist rahipler arasında büyük tartışmalar ortaya çıkmıştır. Herkes kendi dinini överek karşısındakinin dinini aşağılamaya çalışmıştır. Çoğu zaman Budistler Taoistleri küçük düşürerek onlarla alay etmişlerdir. İşte buna öfkelenen Taoist rahip Wang Fu (王浮), MS 165 yılında *Hua Hu Jing* adında bir kitap yazarak Lao-zi'nin batıya Hindistan'a giderek Sakyamoni Buda'ya dönüştüğü iddiasını ortaya atmıştır. Daha sonra hatta Lao-zi'nin Buda'ya üstat olduğu, onu ve çevresindekileri

[139] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 3.
[140] Wang Ka, *Çin Taoizm'i Hakkında Temel Bilgiler*, Din Kültür Yayınevi, 2005, Pekin, s. 143.
[141] Dao-de Jing, 42: 1-4.
[142] Ma Shu-tian, a.g.e., s.25.

aydınlattığı, bu nedenden ötürü Çin'deki Budistlerin Lao-zi'ya tapması gerektiği görüşünü ileri sürmüştür.[143]

Hua Hu Jing'in ortaya çıkması, Budistleri çok kızdırmıştır. Öfkelenen Budistler Taoistlere karşı reddiyeleri başlatmış, *Hua Hu Jing*'a karşı eser yazarak, Taoist büyük Lao-zi ile Zhuang-zi'nin aslında Buda'nın torununun torunu olduğunu, Buda'ya talebe olabilecek durumda bile olmadığını söylemişlerdir. Hiddetli tartışmalar bin yıla yakın devam etmiştir. *Hua Hu Jing* kitabı çok defa yasaklanmış, yakılmış olsa bile günümüze kadar tamamıyla kaybolmamıştır.[144]

MS VI. yüzyıldan sonra Manihaizm Çin'e girmeyi başarmıştır. 1999 senesinde Dun-huang Mağarasından bulunan 500 cilt civarındaki Taoizm kitapları içerisinde *Hua Hu Jing*'de bulunmuştur. Bu *Hua Hu Jing*'de Lao-zi'nin kendisinin Mani olduğunu açıklayan cümleleri dikkat çekmiştir[145].

Hua Hu Jing kitabı da sonradan derlenen *Dao-sang* (Taoizm Kutsal Kitapları Koleksiyonu) içerisine alınmıştır.

bd) Lao-zi'nin Konfüçyüs ile Görüşmesi

Sima Qian, MÖ 100 yılında yazdığı Shiji *Tarihname*'nin *Konfüçyüs'ün Ailesi* bölümünde Konfüçyüs'ün Lao-zi ile görüştüğünden bahsetmiştir. Bazı tarihçilere göre, Lao-zi'nin yaşı Konfüçyüs'ten büyük[146], bazılarına göre ikisinin yaşı eşit, yine bazılarına göre ise, Konfüçyüs'ün yaşı Lao-zi'dan büyük olarak değerlendirilmiştir. (Bkz. Ek.3.4) Burada kimin büyük olduğundan ziyade önemli olan bu iki bilgenin karşılaşması ve aralarında konuşmalardır. Hatta bazı rivayetlere göre, Konfüçyüs'ün adap ve dini ritüeller konusunda bilgi almak için Lao-zi'yi ziyaret ettiği belirtilmiştir.[147]

Sima Qian'in anlattığına göre, Lao-zi Konfüçyüs'e şöyle demiştir:

[143] Ma Shu-tian, a.g.e., s.27.
[144] Ma Shu-tian, a.g.e., s. 28.
[145] Ma Shu-tian, a.g.e., s. 29.
[146] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s.7.
[147] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 2.

"Parası çok olan zenginler misafiri uğurlarken para hediye ederler. İlmi olanlar hikmetli sözler hediye ederler. Benim param yok, zengin sayılmam. Sadece azıcık okumuşluğum var, sana da bir iki kelime öğüt hediye edeceğim."[148]

- *"Bilge kişi eğer şanslı isen, devlet başkanının desteğini kazanabilirsen, git de makam sahibi ol, iş yap. Eğer şansın iyi değilse, devlet başkanı da senin yeteneğini bilemiyorsa, sana iyi gözle bakmıyorsa, o zaman sen kendi fikrinle değil, çevrendeki çoğunluğun fikrine göre hareket et, topluma uy."*

- *"Çok parası olan bazı tüccarlar parasını gizlerler, gösteriş yapmazlar. Çok erdemli olan bazı bilgeler de çok mütevazı olurlar, kendini akıllı göstermezler. Bilge insan eğer kendini daha da geliştirmek istiyorsa, gösteriş, riyadan uzak kalmalı, kendini akıllı sanmamalı, kendini gizlemeyi bilmeli, sade görünebilmeyi başarmalıdır."*

- *"Nefsine köle olma. Aşırı hırs, isteklerden vaz geç. Sakın kibirlenme, böbürlenme. Kendine güvenip de başkalarını küçümseme. Çok idealı olduğun zaman mutlaka sakin ol. Lüzumsuz arzu istekleri bıraktığın an mutlu olursun. Adi, bayağı duygulardan kurtulduğunda kalbin mutmain olur."*

- *"Çok akıllı olduğunda sakın başkalarıyla tartışma, bahis yapma. Her şeyi bildiğinde sakın başkalarının gizli şeylerini ifşa etme."*

- *"Ailede oğul isen babanın sözünü dinle, kendini ondan akıllı gösterme. Vezir isen padişahı dinle. Başkalarının kusurlarını yüzüne vurma. Sen sadece o kusurlardan ibret alarak kendi kusurlarını düzeltmeye bak."*[149]

Efsanelere göre, Lao-zi ile karşılaştıktan sonra Konfüçyüs kendi talebelerine Lao-zi hakkında şunları söylemiştir: "Kuşlar uçar, balıklar yüzer ve

[148] Sima Qian, *Shiji, Konfüçyüs'ün Ailesi*, 6. Cilt, s. 1909.
[149] Bao Peng-shan, Konfüçyüs Nasıl Yetişmiştir? 1, 4.bölüm. Bkz. http://www.tudou.com/programs/view/FKArTGBKbj8/

hayvanlar yürür. Bütün bunlar kesin olarak bildiğim şeylerdir. Bundan başka: yürüyen tuzağa düşebilir, yüzen oltaya takılabilir ve uçan da bir okla vurulabilir. Ama biz bir ejderha ile ne yapabiliriz? Biz onun rüzgarlara ve bulutlara nasıl binmekte olduğunu ve göğe nasıl yükseldiğini bile göremeyiz. Benim bugün karşılaşmış olduğum Lao-zi yok mu, işte o muhtemelen ancak bir ejderha ile kıyaslanabilir."[150]

be) Wen-zi

Wen-zi (MÖ VI ~ V.yy), tarihi kayıtlara göre, Lao-zi'nin talebesidir. Konfüçyüs ile aynı dönemde yaşamıştır. Kargaşalı dönemde barış için katkı sağlamış, insanları güzel ahlaklı olmaya davet etmiştir. Hayatının sonunda güneye doğru seyahate çıkmış, dağda inzivaya çekildikten sonra kaybolmuştur.

Wen-zi, Tang hanedanlığı döneminde (MS 742 yılında) tanrılaştırılmıştır. Tang Hanedanlığı Wen-zi'yi "Zhen-ren" unvanıyla tanrılar listesi içerisine alırken, onun yazdığı *Wen-zi* adlı kitabı da *Tong-xüan Zhen-jing* 《通玄真经》 diye adlandırmıştır. *Tong-xüan Zhen-jing* kitabı, Taoizm kutsal kitapları içerisindeki önemli kitaplardan biridir ve günümüzde de yedi temel kutsal kitap içerisindeki önemli yerini korumaktadır.

Wen-zi'nin kitabı, 12 bölüm, 88 ana başlıktan oluşmuştur. Wen-zi bu kitabında Lao-zi'nin görüşünü açıklamış, Tao, Yin ve Yang, doğa, ahlak, adab gibi vs. konuları daha net anlatmaya çalışmıştır.[151]

bf) Guan Yin-zi

Guan Yin-zi (MÖ VI ~ V.yy), rivayetlere göre, Lao-zi batıya doğru yola çıktığında Gan-gu sınır kapısına geldiğinde Guan Yin-zi ile karşılaşmış, Guan Yin-zi Lao-zi'dan öğretilerini kitaplaştırmsını rica etmiştir. İşte o dönemde Guan Yin-zi sınır kapısında gümrük memurudur. Ferasetli Guan Yin-zi basiret

[150] Bkz. Sima Qian, *Tarihname,* 《史记. 老子列传》 , 7. Cilt, s. 240. Ayrıca Bkz. Toshihiko İzutsu, *Tao-culuk'daki Anahtar Kavramlar,* (Türkçeye çeviren Ahmet Yüksel Özemre), Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2003, 3.basım, s. 13.

[151] Huang Hai-de, Li Gang, *Taoizm Kavramları Sözlüğü,* , Sichuan Üniversitesi Yayınları, 1991, Chengdou, s.

gözü açık olduğu için, Lao-zi'nin geleceğini önceden hissetmiş ve kapıda beklemiştir. Lao-zi geldiğinde onu ikna ederek beş bin kelimeli *Dao-de Jing*'in yazılmasına vesile olmuştur. Sonra Lao-zi ile beraber batıya doğru giderken kaybolmuştur.

Guan Yin-zi'nin yazdığına inanılan kutsal kitabın adı *Wen-shi zhen-jing*'dir (文始真经). Bu kitap, Lao-zi'nin *Dao-de Jing*'i ile beraber zikredilmekte ve günümüzdeki yedi temel kutsal kitabın biri sayılmaktadır. Dokuz bölümden oluşan bu kitapta Tao'nun bir olduğu, her şeyin Tao'dan geldiği, insanın mutevazı yaşaması, alçak gönüllü olması, gönlünü boşaltması, sessiz, sakin olması, doğayla tam uyum içinde olması, kimseyle rekabet etmemesi gerektiği gibi konulara değinmiştir.[152]

bg) Geng Sang-zi

Geng Sang-zi, doğum tarihi net olarak bilinmiyor. Ancak Zhuang-zi onun Lao-zi'nin bir talebesi olduğundan bahsetmiştir.[153] Onun Lao-zi öğretilerinin gerçeğini bildiği rivayet edilmiştir.

MS 742 yılında Geng Sang-zi tanrılaştırılarak adı Dong-ling Zhen-ren olmuştur. Onun yazdığı kitaba da *Dong-ling Zhen-jing* (洞灵真经) adı verilerek kutsal kitaplar listesinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Onun dokuz ciltten oluşan kitabının üç cildi *Ortodoks Taoizm Kutsal Kitapları Külliyatı* "Zheng-tong Dao-sang" içine alınmıştır. Kitabında genellikle Tao'dan detaylı olarak bahsetmiştir.[154]

bh) Lie-zi (Litseo)

İlk dönemdeki Taocu düşüncenin en önemli üç temsilcisinden biri olarak adı Lao-zi ve Zhuang-zi ile beraber zikredilen diğer bir ünlü şahsiyet, Lie-zi'dir. Batı dillerinde Litseo diye de geçmektedir. Onun asıl adı Kou'dur.[155]

---

[152] http://baike.baidu.com/view/358827.htm (e.t., 02.03.2012)
[153] Zhuang Zhou, Li Er, *Lao-zi Zhuang-zi*, Pekin Yayınevi, 2006, Beijing, s.322.
[154] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s.213.
[155] Bkz. http://baike.baidu.com/view/6317.htm

Günümüzdeki Çin'in Henan eyaleti Zhengzhou şehrinde M. Ö. 450 – M. Ö. 375 tarihleri arasında yaşamıştır. Onun yazdığı[156] rivayet edilen Lie-zi kitabı, diğer adı *Chongxu Jing* (冲虚经), Taocu felsefenin başlıca eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. 8 ciltten oluşan bu kitapta toplam 134 masal ve rivayet bulunmaktadır. Özellikle bu eser erken dönem Taoizm'in oluşum süreci, mezhepler ve dünya görüşüne ışık tutması bakımından çok önemsenmektedir.[157]

Lie-zi, Zhuang-zi'dan önce yaşamıştır. Bu yüzden Zhuang-zi'nin eserlerinde Lie-zi adı sık sık geçmektedir. Örneğin, Özgür Yolculuk (逍遥游)[158] bölümünde Lie-zi'nin bulutlara binerek yürüdüğü, onun gittiği kurak yerlerin yeşillendiği, bereket getirdiği, herkesin ona imrendiğinden bahsedilmektedir.[159]

Açık fikirli olan Lie-zi dünya hayatında servet, şöhret hırsı ve gösteriştin pek uzak durmuştur. Ailesi çok fakir olduğundan dolayı her zaman karnını doyuramamış, yüzleri sararmış, eti kemiğine yapışmıştır. Bu durumu gören birisi Devlet Başkanı Ziyang'in yanına giderek ona Lie-zi'ye yardım edip iyi bir imaja sahip olması gerektiğini önermiştir. Böylece hükümdar Ziyang Lie-zi'ye 10 araba gıda göndermiştir. Fakat Lie-zi teşekkür ederek bu gıdaları almayı reddetmiştir. Hanımı bu duruma çok kızarak, "Duyduğuma göre, Taocuların eş ve çocukları mutlu ve neşeli yaşarlarmış. Fakat ben her zaman aç kalıyorum. Padişah sana gıda gönderiyor, oysa sen kabul etmiyorsun. Ben gerçekten çok acı çekiyorum" diye şikâyette bulunmuştur. Lie-zi gülerek eşine "Padişah benim durumumu gerçekten anlamaz. Sadece başkaların söylemesiyle gıda gönderdi. Sonra yine başkaların söylemesiyle beni suçlayabilir. Bu yüzden ben onun hediyelerini alamam" demiş. Bir sene sonra ülkede karışıklıklar ortaya çıkmış, hükümdar Ziyang öldürülmüş, onun safında yer alanların da kellesi koparılmış. Lie-zi'ye hiçbir şey olmamıştır. Lie-zi hakkındaki bu gibi rivayetler

[156] Bedia Dikel tarafından Fransızcadan Türkçeye tercüme edilen *Sırların Sırrı "Tao" Çin Tasavvufu* adlı kitapta "Çuvangtseo (Zhuang-zi) ile Litseo (Lie-zi) kendileri hiçbir eser yazmamıştır. Litseo (Lie-zi) MÖ 398 senesinde İstilaya uğrayan eyaletinde açlıktan ölmüştür" diye iddia edilmektedir. Bkz. Bedia Dikel, Sırların Sırrı "Tao" Çin Tasavvufu, Divan Matbaacılık, İstanbul, 1972, s. 12.

[157] Ronnie Littlejohn, Jeffrey Dippmann, Riding the Wind with Liezi: New Perspectives on the Daoist Classic, Bkz. http://www.sunypress.edu/p–5098-riding-the-wind-with-liezi.aspx

[158] Zhuang Zhou, Li Er, s.175.

[159] Bkz. Zhuang-zi, Özgür Yolculuk. 庄子,《追遥游》.

günümüzde de onun doğduğu memleketinde geniş halk kitlesi tarafından nakledilmektedir.

Lie-zi'nin ölümünden yaklaşık bin sene sonra, yani MS. 742 yılında Tang Hanedani hükümdarı Li Long-ji ona "Zhenren" (Gerçek İnsan) unvanı, yani "Tao'ya vasıl olmuş, ölümsüzlüğe ulaşmış insan" adını vermiştir. Onun yazdığı kitabı da, *Chong-xü Zhen-jing* (冲虚真经) adıyla günümüzdeki yedi temel kutsal kitap arasında zikredilmektedir.[160]

bi) Zhuang-zi'nin Hayatı ve Görüşleri

Zhuang-zi adı çeşitli yabancı metinlerde Cuangzi yada Cuang-zi, Çuang-Tzu, Chuang-tsu, Çuanktseo olarak da geçer. Taoizm düşünce tarihindeki en önemli iki büyük sima, hiç şüphesiz Lao-zi ile Zhuang-zi'dir. Eğer Lao-zi Taoizm'in kurucusu sayılıyorsa, o zaman Zhuang-zi de Taoizm'i Lao-zi'dan sonra daha da geliştirip ileri boyutlara taşıyan ünlü bilge sayılır. Taoizm tarihinde Zhuang-zi'nin konumu Lao-zi'den hiç de aşağı değildir. Pek çok kaynakta ve bilim adamlarının arasında Lao-zi hep Taoizm'in kurucusu olarak öne çıkmış ve böyle kabul edilmiş olsa da, her ikisi de aynı konumdaki önemli şahsiyetlerdendir. Sonrakiler "Lao-Zhuang" diye iki ismi yan yana kullanarak daima Taozim felsefesinin kurucusuna atıfta buluna gelmişlerdir.

Tarihi kayıtlara göre, Zhuang-zi'nin asıl adı Zhou'dur. O, Savaşan Beylikler Döneminde Song Devleti'nde (günümüzdeki Henan eyaleti Shangyi ili) dünyaya gelmiştir. Sima Qian'nin *Shiji Tarihname'*deki beyanlara göre, onun doğum tarihi net olarak bilinmemekte, ancak büyük ihtimalle MÖ 369 - MÖ 286 tarihleri arasında yaşadığı tahmin edilmekktedir. Zhuang-zi'nin hayatı hakkında bilinenler pek az olmasına rağmen, onun fakir, züht üzere yaşadığı, her zaman üzerine yamalı elbise giydiği, ayakkabısının çok eski olduğundan ayaklarını tam olarak içine alamadığı, parmaklarının dışarıda kaldığı rivayet edilmektedir.

Böyle olmasına rağmen o kendisine verileni reddedip, hep özgürce yaşamayı tercih etmiştir. Makam sahibi olmayı, padişahin özel kurbanlık danası

[160] Bkz. http://baike.baidu.com/view/6317.htm.

olmaya benzetmiştir. Danaları beslerken onlara iyi yiyecek içecekler verilir, ikramlarda bulunulur. Fakat onları mabede götürüp kurban kesme sırası gelince, danalar kendilerinin çölde aç susuz, fakat yalnız yaşayan domuz yavrusu kadar (özgür) olamadıklarını düşünürler. Bundan dolayı, derin bilgi sahibi olan Zhuang-zi, toplumun alt tabakasında pislik içerisinde özgürce yaşamayı tercih etmiş,[161] zamanın diğer düşünürleri gibi, talebelerine ders vermiş, Lao-zi'nin Tao hakkındaki fikirlerini daha da geliştirerek eserler yazmıştır.

Zhuang-zi Tao'yu şöyle izah etmiştir: "Tao gerçektir; güvenilirdir; şekilsizdir; O'nu kalple hissetmek mümkündür, fakat ağızla tasvir etmek, gözle görmek mümkün değildir. Her şey O'ndan gelmiştir."[162]

"Gerçek saadet, Tao'da fani olmaktır (与天合为一体). Bunun için önce kalp boşaltılacak, akıl, arzu, makam-mevki, nam şöhret, mal-para, his duygu gibi şeylerin hepsi kalptan dışarı atılacak, kalpte sadece gerçek sahibi olan Tao / Tian'a yer verilecektir."[163]

Zhuang-zi'nin ölümünden yaklaşık 1000 seneden fazla zaman geçtikten sonra, MS 742. yılında onun artık Ölümsüz Ruh yada İnsan-ı Kamil（Nanhua Zhenren 南华真人）olduğu ilan edilmiştir.[164]

Onun tarafından yazıldığı kabul edilen "Zhuang-zi" kitabı üç kısım olmak üzere toplam 31 bölümden oluşmuştur.

bj) Lao-zi ile Zhuang-zi'nin Düşüncesindeki Ortak Nokta ve Farklılıklar

Lao-zi ile Zhuang-zi her ikisi de Huang-di'nin (Sarı İmparator) ortaya koyduğu Tao hakkındaki bir takım öğretilere varis olma, bunları ileri boyutlara taşıyarak geliştirme açısından bazı ortak yönler ve farklılıklara sahiptir.

Lao-zi ile Zhuang-zi düşüncesindeki **ortak yönler**:

Onlar, insan hayatındaki etik değerler düzeyini çoktan aşmış, gerçek hayattaki iyi kötü farklılıklarına önem vermemişlerdir. Onlar, insanın varoluşunun en temel kıymeti meselesine, yani hayat ve ölümün değeri

[161] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 15.
[162] Zhang En-fu, *Taoizm'in Kısa Tarihi*, Hualing Yayınevi, 2005, Pekin, s. 14–15.
[163] Wa De-zhong, *Taoizm Tarihi*, s.44. (Zhuang-zi Tao'da fani olmak derken bedenen değil, ruhan (manevi yönden) Tao'da yok olmayı hedeflemiştir. Ayrıca Bkz. Wa De-zhong, a.g.e., s.43)
[164] Zhang En-fu, a.g.e., s. 2-3.

konusuna odaklanmışlardır. Onlar bizzat kendi hayat tecrübeleriyle insanın varoluşunun objektif ve ebedi dayanağı "Tao"yu tasvir etmişlerdir. Bu yüzden onlar, kendilerinden sonra gelenler tarafından Taocular diye adlandırılmışlardır.[165]

Lao-zi ile Zhuang-zi düşüncesi arasındaki **başlıca fark** şöyledir:

Lao-zi daha uzaklara bakarak objektif açıklamalar yapmıştır. Zhuang-zi ise daha çok sübjektif duygu ve ilhamın somut örneklerini ortaya koymuştur.

Lao-zi'ya göre, insan, kâinattaki en değerli varlıktır. Kâinattaki tüm varlıkların yaratılmasındaki amaç "Tao" aracılığıyla kendini keşfetme, kendini tanıma, kendi ve başka tüm varlıkları daha da iyi yaşama, oluşuma götürmektir. Zhuang-zi'ya göre ise, kâinattaki tüm varlık ve insanlar "Tao"ya göre, O'nun birliğinden ayrılmış ve ona isyan etmişlerdir. Bu ayrılma ve isyanlardan dolayı kâinattaki tüm varlıklar ve insanlar kendi varoluşunun değerini kaybetmişlerdir. Bu yüzden hayat ile ölüm eşittir; varlık ile yokluk aynıdır.[166]

Velhasıl, Lao-zi ile Zhuang-zi düşüncesindeki en büyük farklılık, "barış ve refah içerisinde yaşama gayesi" ile "hayata olumsuz bir tutum sergileme" arasındaki farktır.[167]

c. Tao Hakkındaki Görüşler

Tao'dan ilk bahseden en eski kitabın Yi Jing olduğunu yukarıda söylemiştik. MÖ 600 yıllarda yaşayan Lao-zi'nin yazdığı iddia edilen Dao De Jing'de de kırktan fazla Tao'nun özelliklerinden bahsedilmektedir. Örneğin, Lao-zi, Tao'yu tanımlarken, onun sıfatlarını şöyle beyan etmektedir:

"Tao'yu eğer kelimelerle izah edeceksek, Tao, Tao'dur, fakat bizim bildiğimiz Tao (Yol) değildir. Eğer O'na isim vereceksek, verebiliriz. Fakat bu

[165] Bkz. http://zhidao.baidu.com/question/200570433.html
[166] Bkz. Yang Run-gen, *Lao-zi Düşüncesi ile Zhuang-zi Düşüncesi Arasındaki Farklar. Lun Laozi Sixiang yu Zhuangzi Sixiang de Qübie*, Bkz., http://www.tianya.cn/techforum/content/666/1/1669.shtml
[167] Zhang Jing-hua (Luoyang Üniversitesi Doğu Kültürü Araştırma Enstitüsü öğretim üyesi), *Zhuang-zi ile Lao-zi'nin Karşılaştırılması, Zhuangzi he Laozi de Bijiao*, Bkz., http://www.confucius2000.com/taoist/zhuangzizhx12.htm

isim onu tasvir etmeye kâfi gelmez. İsimsizdir: Yerin ve Göğün başlangıcıdır. Bir tek ismi vardır: Her şeyin aslı."[168] *(1: 1-6)*

"Bir şey vardı, tanımlanmamış ancak tamamlanmış; Gökyüzü ve Yeryüzünden önce doğmuş; Sınırsız gibi sessiz; Değişmeyen, Bağımsız; Yorulmadan her yerde olan; Kısaca, dünyanın Anası. Adını bilmediğim için onu Tao diye isimlendiriyorum. En iyisinden, ona büyük diyorum."[169] (25: 1–8)

"Tao'nun şekli, benzeri yoktur. Ancak onun gücü, kudreti sınırsızdır, derindir. Her şey O'ndan gelmiştir. İnatçılığı bırakıp, tüm maddi varlıkların şaşırtmasından kurtulup, kendi ruhundaki nur ile bedeninin topraktan geldiğini kabullenirsen, gaybtaki O'nun varlığını görebilirsin. Ben O'nun kimin evladı olduğunu bilmem, ancak O, şekli, bedeni olan tüm imparatorlardan çok öncededir."[170] *(4: 1-11)*

Kısacası, Tao'nun özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

1) Tao, göz, kulak gibi duyu organlarıyla bilinmez, tanımlanamaz varlık,

2) Her şey eğer Tao'dan ayrı düşerse varlığını koruyamaz.

3) Tao işini sessizce yapar (Wu-wei), her şeyi sessizce ortaya çıkarır,

4) Tao, zamandan ve mekândan münezzehtir, varlığı ezelidir, ebedidir, değişmezdir[171].

5) Tao'dan Bir doğar, birden iki: Yin ve Yang; iki'den üç: Yin, Yang ve Gaz veya Nefes (çi); üç'ten de yaratılmış Evren.[172]

Tao, göğün ve yerin kaynağı, yaratıcı ve aynı zamanda yaşatıcı prensiptir. Her şeyi yaratan Tao'nun hiçbir şeye ihtiyacı yoktur. O, başka güçler ile rekabet

[168] Bkz. *Dao-de Jing*, 1: 1-6.cümleler.
[169] *Dao-de Jing*, 25: 1-8. (Bkz., Ismail Taşpınar, *Öğretiler* (Türkçe Dao-de Jing), Kaknüs Yayınları, 2007-İstanbul, 2.basım, s. 31)
[170] Dao De Jing, 4: 1–11.
[171] Wa De-zhong, *Taoizm Tarihi*, s. 40.
[172] Dao-de Jing, 42: 1-4.

etmemektedir. Bundan dolayı insanlar da Tao gibi rekabet ve hırstan uzak kalırlarsa "iyi bir hayat"a sahip olacaklardır.[173]

Tao ile birlikte anılan ve kullanılan diğer bir terim de "Te"dir. Tao'un erdemi veya "gizli gücü" olarak bütün varlıklarda "Te"; Tao'nun tabiattaki her şeyi değiştiren gücünün kendisidir. Zhuang-zi'ya göre Te, soyut Tao'nun tabiattaki somut şeylerdeki görünür tecellisidir.[174].

ca) Lao-zi'ya Göre Tao

Taoizm'in kurucusu Lao-zi'in tanrı hakkındaki görüşleri ile günümüzdeki Taoizm dininin görüşü arasında belli farklılıklar bulunmaktadır. Lao-zi'in Tao hakkındaki görüşlerini yansıtan en eski eser *Dao-de Jing* ile MS 215.yılında vefat eden Zhang Ling'nin yazdığı *Lao-zi Fikirlerinin Tefsiri (Lao-zi Xiangerzhu)* adlı kitaptır.[175] (Bkz. Ek.2.9)

Lao-zi'ye göre, âlemdeki en yüce, üstün varlık şüphesiz Tao'dır.[176] O, birdir, benzeri yoktur.[177] O, her şeyin sahibi, malikidir; istediğini yapan en yüce Tanrıdır.[178] Bu en yüce Tanrı olan Tao, iyileri ödüllendirir, kötüleri ceza ile tehdit eder.[179]

cb) Lao-zi'ya Göre Âlem

Lao-zi'ya göre âlemi, yani kâinatı Tao yaratmıştır. Kâinattaki gökyüzü ve yeryüzü büyüktür.[180] Yeryüzü gökyüzüne itaat eder; Gökyüzü Tao'ya itaat eder. Tao ise bağımsızdır, kendi kendine yeter. Evrendeki her şey Tao'dan gelmiştir. Tao'dan bir, birden iki, ikiden üç ve üçten tüm evrendeki varlıklar meydana gelmiştir. Yoktan var olan evren gün gelir yine bir gün yok olacaktır. Bu, Tao'nun kanunudur.

---

[173] Küçük -Tümer, a.g.e., s. 88.
[174] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 18.
[175] Bkz. 百度百科, 老子想尔注, http://baike.baidu.com/view/422422.htm
[176] Dao-de Jing, 25: 6-7.
[177] Dao-de Jing, 4: 1.
[178] Bkz. *Lao-zi Fikirlerinin Tefsiri* (《老子想尔注》), 10.bölüm.
[179] Bkz. a.g.e., 20.bölüm.
[180] Dao-de Jing, 25: 10.

cc) Lao-zi'ya Göre İnsan

Lao-zi'ya göre tüm kâinatı yaratan Tao, gökyüzü ve yeryüzünü yarattıktan sonra insanı yaratmıştır. *Dao-de Jing* 25. Bölümde şöyle denilmektedir: "Tao büyüktür, Gökyüzü büyüktür, Yeryüzü büyüktür, İnsan büyüktür. İşte bu yüzden insan dört büyüklerden biridir. Bu büyükler arasında hem bir hiyerarşik sistem hem de bir uyum vardır. Nitekim İnsan yeryüzünün kanununa itaat eder. Yeryüzü gökyüzüne itaat eder. Gökyüzü ise Tao'ya itaat eder." (25: 10–12)

Kâinattaki en değerli varlık olan insan ancak manevî yönüyle insandır. Bunun için Tao rehber olarak kabul edilmelidir. İnsanlar arası ilişkilerdeki temel prensib: "iyilere karşı iyilik yapmak, iyilik yapmayanlara karşı yine iyilik yapmak, böylece her şeyin iyi olmasını sağlamak" olarak özetlenebilir.[181] Bu gibi ahlaki ilkelerin gerçekleşmesi için gösterişten uzak olunmalı, başkalarını düşünmeli, yumuşak huylu olmalıdır. Kişi ilahi güçlerle ilişkisini koparmamalı ve ilahi yolu zorunlu olarak takip etmelidir.

d. Dao-de Jing

Dao-de Jing (道德经), Türkçe kaynaklarda *Tao Te King* veya *Tao Te Ching, Yol ve Erdem Kitabı, Yol ve Faziletler Kitabı* gibi adlarla anılır, Lao-zi'nin yazdığı sanılan bir kitaptır.

Bütün kitap Dao bölümü ve De bölümü diye ikiye ayrılmış, Dao bölümünde 37 başlık, De bölümünde 44 başlık, toplam 81 başlık olan bir kitaptır. Bu kitabı gerçekten Lao-zi'nin yazıp yazmadığı konusunda Çinli araştırmacılar üç gruba ayrılmışlardır:

1) Lao-zi, Konfüçyüs ile aynı dönemde yaşamış ve *Dao-de Jing* kitabını da kendisi yazmıştır.

[181] Dao-de Jing, 63: 5.

2) *Dao-de Jing*'i Lao-zi yazmamış, onun yazarı, Savaşan Beylikler döneminde yaşayan Tai Shi-dan (太史儋) adlı kışıdır.[182]

3) *Dao-de Jing* muhtelif yazarların eseridir. Çünkü bu kitap, Lao-zi'den uzun zaman sonra ortaya çıkmıştır. Kitaptaki fikirler, Konfüçyüsçülere yöneltilen eleştiriler, yalnız bir kişinin eseri değildir.[183] *Deo-de Jing* büyük ihtimalle aynı görüşü paylaşan çok kişinin bir araya gelmesiyle yazılan makaleler olması, sonradan toplanıp derlenmiş olması muhtemeldir.

Arkeolojik kazılar sonucu Chang-sha'daki bir eski mezardan MÖ 168 yılına ait kitap ortaya çıkmıştır. Bu kitabın adı *De-dao Jing*'dir. Yani, önce De bölümü, sonra Dao bölümünden oluşmuş bir kitaptır.[184] Bu kitaptaki konuların sıralanışı ve bazı kelimeler günümüzdeki *Dao-de Jing*'den farklıdır. Bu yüzden, günümüzdeki *Dao-de Jing*, A versiyon; MÖ168 senesine ait olan *De-dao Jing* ise B versiyon olarak kabul edilmiştir. A versiyon *Dao-de Jing*, 1–37 başlık Dao bölümü; 38–81 başlık De bölümü olan versiyondur. B versiyonu ise, önce De Bölümü, sonra Dao bölümü sıralan versiyonudur.

Dao-de Jing'deki temel konuları şöyle özetleyebiliriz: [185]

1) Tao'nun her şeyin kaynağı olduğu, zaman ve mekândan münezzeh, ebedi değişmez bir varlık olduğu,

2) Tao ile bütünleşebilen insan kutsal insan olabilir, bunun için tüm ihtiraslardan, nefsi temayüllerden vazgeçilmeli, Tao gibi sessiz olunmalı, Tao'nun doğa prensipleri ile uyumlu olunmalı, ona hiçbir aykırı harekette bulunulmamalı,

3) "Wu-wei", yani doğa kanununa karşı gelmemek, ona kayıtsız şartsız uymak şartıyla devleti yönetmek, savaşa karşı olmak, vs.

---

[182] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 6.
[183] Wa De-zhong, *Taoizm Tarihi*, s. 38.
[184] Wa De-zhong, *Taoizm Tarihi*, s. 42.
[185] Günümüzdeki Taoizm'in inanç, akait konularının tamamı *Dao-de Jing*'den gelmiş değildir. (Dao-de Jing'den gelen de var, sonradan geliştirilen de var.)

4) *Dao-de Jing*'de Konfüçyüs taraftarları ve aynı dönemde Lao-zi fikirlerini benimsemeyen tüm fikir akımlarına karşı çetin eleştiriler vardır. Örneğin, Konfüçyüs düşüncesinin merkezi, en belirgin özelliği, sevgi, merhamettir.[186] Onun *Lun Yü* adlı eserinde de "merhamet" kelimesi 109 yerde geçer.[187] En eski kutsal kitap Yi Jing'de de "kâinatın kalbinin merhamet, sevgi olduğu" söylenir. Diğer bir ifadeyle kâinatın çekirdeği sevgi, merhamettir.[188] (Çince "ren" 仁 kelimesinin anlamı "çekirdek, sevgi, merhamet"). Buna karşı *Dao-de Jing*'de söyle denilmektedir:

"Göğün ve yerin merhameti yoktur.

Her şey, onun için bir saman köpektir.

Bilge kişi de merhametli değildir,

Halk, onun gözünde bir saman köpektir." (Dao-de Jing, 5:1-4)

5) *Dao-de Jing*'de halkı cahil bırakmaya çağrıştıran cümleler bulunmaktadır. Örneğin,

"Eski zamanlarda, Tao'ya sahip olan usta insanlar, Tao ile halkı aydınlatmaya çalışmazlardı, aksine insanları cahil, bilgisiz bırakırdı. İnsanlar fazla bilgiye sahip olursa, akıllı olursa, onları yönetmek de o kadar zorlaşır…" (Dao-de Jing, 65:1–3)

6) Konfüçyanistlerin Taoistleri eleştirmesine neden olan cümlelerden biri şudur:

Lao-zi diyor ki, "Sana yapılan kötülüğe karşı iyilikle yanıt ver."[189] (Dao-de Jing, 63: 5)

Konfüçyüs'ün bir talebesi, "bazıları kötülüğe karşı iyilik yapmamızı söylüyor. Bu doğrumu?" diye sormuştur. Konfüçyüs ona, "Kötülüğe iyilik yaparsan, iyiliğe de iyilik yaparsan, iyi ile kötünün ne farkı olur? Doğrusu,

[186] http://www.confucius2000.com/confucius/rskzsxhxxz.htm (e.t., 27.02.2012)
[187] Konfüçyüs, *Lun Yü*, 2.baskı, Pekin Yayınevi, Pekin, 2006, s. 3.
[188] Bkz., Kainatin Kalbi Mehamettir, 仁，就是宇宙的心，http://www.6yao.com/thread-196869-1-1.html (e.t., 27.02.2012)
[189] Çincesi: Yi yuan bao de, 报怨以德。

iyiliğe karşı iyilik yapmak, kötülüğe karşı dürüst (adaletli) davranmak gerekiyor" diye cevap vermiştir.[190]

B. Taoizm'in Din Olarak Ortaya Çıkışı

Tarihi çok eskilere dayanan Taoizm, MS II. yüzyıl civarında Çin'in Sichuan eyaletinde bir din olarak ortaya çıkmış ve buradan ülkenin her tarafına yayılmıştır.[191]

MS VII ~ IX. yüzyıllarda egemen olan Tang Hanedanlığı dönemi ve sonraki dönemlerde Kore, Japonya, Vietnam ve Güney Doğu Asya ülkelerine yayılmıştır.

Taoizm kutsal kitaplarının Batı dillerine çevrilmesinden sonra Avrupa ve Amerika'da yankı bulmuş, Çin kültürünü araştırmak isteyen herkesin dikkatini kendi üzerine çekmiştir.[192]

Çinli tarihçilerin tabiriyle Taoizm, yurtdışındaki yabancı dinlerde olduğu gibi bir kurucu tarafından kısa bir zamanda ortaya atılan bir din değildir. Aksine

---

[190] Konfüçyüs Dao-de Jing'daki cümleye karşılık "He yi bao de? Yi zhi bao yuan 何以报德？以直报怨 diye cevap vermiştir. Bkz, *Lun Yü*, Xian-wen: 34, s. 118.

[191] Lao-zi, Zhuang-zi döneminden başlayıp MS 2.asra kadar olan süreç, Çin kaynaklarında Felsefi Taoizm (Dao-jia) dönemi diye adlandırılmaktadır. Bu süreci, Çin tarihçileri bağımsız bir Taoizm dini olarak kabul etmezler. Felsefi Taoizm dönemindeki başlıca ekoller şunlardır: (1) MÖ IV. yüzyıldaki Mistisizm ekolü: mümessilleri Zhuang-zi ile Lie-zi'dir. Onlar Tao gibi bir doğa kanununa inanıyor, "Biz bu kanunu keşfedemeyiz, aklımız buna ermez, onu ancak duygularımızla anlarız, bunun için mümkün olduğu kadar kendimizi diğer şeylerden ayırmalı ve kalbimizi boşaltmalıyız" diyor ve bu şekilde bir nevi meditasyona varmakla Budizm'e yaklaşmış oluyor. (2) MÖ IV. yüzyıldaki Bireysel ekol: mümessili Yang-zi'dir felsefesi ifrata vardırılmış bir kadercilik sistemidir. Her şey kadere bağlıdır. Her şeyi yöneten kaderdir. İnsan için en doğru yol kendini kaderin sürüklediği ihtiraslara bırakmaktır. Bunu bilen, hareketlerini buna uyduran kimse yüksek bir kişidir. Hükümdarlar da hiçbir şeyle meşgul olmamalı, her şeyi mukadderata bırakmalıdır, bu şekilde her şey iyi gider. Görülüyor ki, felsefesinde Tao yoktur. (3) MÖ III. yüzyıldaki Legalist ekol (法家): Burada Han Fei-zi (韩非子), Li Su (李斯), Shang-yang (商鞅) önemli kişilerdir. Onların teorileri Çin'de MÖ III. asırda modern bir hükümet kuran Shi Huang-di tarafından uygulanmıştır. "Dünyada her şey yıldızların yolları gibi muayyen kanunlara göre hareket ediyor. Devlet de halkı kendi haline bırakmamalıdır, kanunlara tabi kılmalıdır" görüşünü ileri sürerler. Bunlar o zaman için yepyeni fikirlerdi. (4) Sihirli Taoizm ekolü: Her ne kadar Taoizm mektebinden meydana gelmişse de, daha ziyade sihirbazlıkla ilgisi vardır. Zhang Dao-ling (张道陵) bu mektebin savunucusudur. Simya üzerinde çalışmış, ayrıca bir takim sihir ve tılsımlar bulmağa uğraşmışlar. 123 yaşında iken, Zhang Dao-ling'in göğe çıkmış olduğu rivayet edilmektedir. (Bkz. Muhaddere N. Özerdim, Taoizm Lao-Tzu s. 7)

[192] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 44.

suyun toplanıp ırmak olması, meyvenin piştikten sonra dibine düşmesi gibi, dindeki faktörlerin zamanla olgunlaşması sonucu meydana gelen bir dindir.[193]

Bu dinin ilk fikirleri Huang-di ile Lao-zi tarafından ortaya konulmuş, sonra bunlara eskiden devam edegelen sihir, büyü, falcılık ve MÖ2.yüzyıl ile MS II. yüzyıllar arasında yaygın hale gelen ölümsüzlüğe ulaşma yöntemleri eklenmiştir.

Konfüçyüs ile Lao-zi'nin yaşadığı döneme bakıldığında, insanların Zhou Hanedanlığından beri süregelen bir dini geleneği devam ettirdiği görülecektir. Zira Taoizm'in sembolü olan Tai-ji merkezli 8 Trigram, ilk olarak en eski kutsal kitap Yi Jing'da bahsedilmiş, bunu Huang-di yorumlamış, sonra Zhou Wen-wang 64 Trigram olarak açıklayıp geliştirmiş, Konfüçyüs de onu en iyi şekilde şerh etmiştir. Bunlar, Taoizm dini felsefesinin merkezini oluşturmuş, Tai-ji de günümüzdeki Taoizm'in sembolü olarak varlığını korumuştur. Bundan anlaşılan şu ki, Konfüçyüs ile Lao-zi kendileri yaşadığı dönemde bir eski dine inanan, aynı inancı paylaşan din kardeşlerdir. Fakat sonraki dönemlerde onların takipçileri fikir ayrılığına düşerek yollarını ayırmış, bazen bir birlerine karşı cepheye geçmiş, sonuçta farklı inanç olarak ayrı yollarda yürümeye başlamışlardır.

a. Din Olarak Ortaya Çıkışının Nedenleri

Taoizm'in resmen din olarak yayılmasına etki eden faktörler şunlardır:

1) Toplumun kargaşa içerisinde olması, zulme maruz kalan halkın gökten bir kurtarıcı gelmesini beklemesi, Taoist din önderlerinin bu beklentiye cevap olarak kendilerini kurtarıcıyım diye tanıtması.

2) Zalim hükümdarın Konfüçyüs'ü tanrı olarak tanıtması, onun öğretilerinden siyasi amaçla yararlanarak halka baskı uygulaması sonucu halkın Konfüçyanizm'e saygı ve sevgisinin kalmaması, kötü amaçlı bazı kimselerin de Konfüçyanizm'in elbisesine bürünerek kötü işler yapması dolayısıyla ülkede Konfüçyanizm nüfuzunun azalması, halkın Taoizm'e yönelmesi.

[193] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 44.

3) Dışarıdan gelen yabancı din Budizm'in etkisi, Taoistlerin Budistlerin öğreti, disiplin ve ayinlerini örnek alarak kendilerini geliştirmesi.

4) MS 1 ~ 100 yıllarda ülke çapında yaygın olan bazı inanışlar, örneğin, ölümsüzleşme ilacı arayışları, tapınakların geniş çapta inşa edilmesi, fal, sihir, tanrıyı çağırarak cinleri kovma uygulamaları, beslenme tıp kültünün gelişmesi, akılcılıktan mistisizme yönelme gibi eğilimler Taoizm'in resmen bir din olarak ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Ayrıca, Taoizm resmen bir din olarak ortaya çıkarken, Lao-zi ile Zhuang-zi'nin ortaya koyduğu felsefi görüşler yanısıra Konfüçyüs'ün öğretileri, eski zamanlardaki ruhlarla ilgili inanış ve ölümsüzlüğe ulaşma yöntemleri, *Mo ideolojisi* (Mo-jia Si-xiang墨家思想)[194], beslenme ve tıp kültüründen de belirli bir pay almayı ihmal etmemiştir.[195] Bu gibi unsurları kendinde barındıran Taoizm dini, Lao-zi'nin ortaya koyduğundan farklı bir görünüm arz etmektedir.

b. Din Olduktan Sonraki Gelişmeler ve Önemli olaylar

Doğu Han Hanedanlığı dönemi (MS 25 ~ MS 220) Taoizm'in resmen din olarak ortaya çıkışının başlangıcı sayılır. Çünkü bu dönemde Taoizm'in ilk dönem kutsal kitabı *Tai-ping Jing* (太平经 Barış Kitabı) ile *Zhou-yi San-tong-qi* (周易参同契) kitabı yazılmış[196] ve bu kitapları kendine rehber edinen ilk mezheplerden Tai-ping Dao (太平道 Barışçıl Tao) mezhebi ile Wu-dou-mi Dao (五斗米道 Beş Kova Pirinç Taoizm) mezhebi ortaya çıkmıştır.

1. Zhang-jiao ve Tai-ping Dao (Barışçıl Taoizm) Mezhebi

Zhang-jiao (张角), MS 168 yılında Doğu Han Hanedanlığının padişahı Ling-di'nin yönetim ve uygulamaları, halka uyguladığı baskı zulüm dolayısıyla

[194] Mo ideolojisi, Savaşan Beylikler Döneminde (MÖ 475 ~ MÖ 221.yıllar) ortaya çıkan bu felsefi görüş akımı, kurucusu Mo-zi'nin (墨翟) adıyla anılmıştır. Temel özelliği, çok disiplinli olması, ahlaki değerlere önem vermesi, savaşlara karşı olması, sevgiye dayalı bir toplum inşa etmeyi hedeflemesi gibi konulardır.

[195] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 49-50.

[196] *Zhou-yi San-tong-qi* kitabı, en eski kutsal kitap olan *Yi Jing*'den bir çok alıntı yapılarak yazılmıştır. Bkz., http://wenwen.soso.com/z/q93005907.htm (e.t., 02.05.2012)

"Sarı Türbanlılar Ayaklanması" (Huangjin Qiyi) diye anılan isyanı başlatmıştır. Aynı zamanda bu kişi, Tai-ping Dao mezhebinin de kurucusudur. Onun iki erkek kardeşi ile sekiz talebesi bu dinin yayılmasında önemli rol oynamıştır.

Taoizm'e inanan Zhang-jiao, kendisinin Huang-di ve Lao-zi'nin yolunu takip eden Kutsal Üstat, iki kardeşinin de büyük doktor olduğunu iddia etmiştir. Onlar hastaları tedavi etmek yoluyla dini tebliğ yapmışlardır. Hastaların iyileşmek için secdeye kapanarak tefekkür etmeleri, özel hazırlanan sulardan içmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Secdeye kapanarak tefekkür etmek, günahlarına pişmanlık duymak, samimi tövbe ederek tanrıdan af dilemek demektir. Özel Su ise, tanrıyı çağırıp iblisi kovma, kötülerin şerrinden korunmak amacıyla okunan efsunların üfürüldüğü sudur. Bazı hastalar bu yöntemi uyguladıktan sonra (psikolojisi olumlu etkilendiği için) gerçekten iyileşmişlerdir. İyileşenler Tao'ya samimi inanan inançlı kimseler olarak sayılmışlar, iyileşemeyen ağır hastalar ise, Tao'ya inanmadıklarından dolayı şifa bulamayanlar olarak nitelendirilmişlerdir.[197]

Zhang-jiao ve onun talebeleri 10 seneden fazla zamanda 200 binden fazla mürit toplayıp devlete karşı ayaklanmıştır. Zhang-jiao insanlara "Tanrı öldü, onun yerine Sarı Tanrı tahta oturdu, önümüzde bereketli seneler gelecektir" diye telkinde bulunmuş, onun askerleri de tamamıyla başına sarı renkli türban takmışlardır. Onların ayaklanma planı, bir hainin padişaha haber vermesiyle açığa çıkmış ve onlar plandan 10 gün önce ayaklanmaya mecbur olmuş, sonuçta ağır bedeller ödeyerek 200 bin sarı türbanlı asker kaybedilmiş ve Zhang-jiao mağlup olmuştur.

Savaşta mağlup olmalarına rağmen, halk arasındaki etkisini kaybetmemişlerdir. MS 1120 senesindeki Fangla ayaklanmasında Zhang-jiao taraftarları yine ortaya çıkmış ve Zhang-jiao'ni din kurucusu diye kutsal adam ilan etmişlerdir.

Bu ilk dini mezhebin Tai-ping Dao mezhebi diye adlandırılmasının nedeni, Zhang-jiao ve onun takipçilerinin bu dönemde yasak olan kutsal kitap *Tai-ping*

[197] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 53.

Jing'e inanmaları ve bu çerçevede çok sayıda mürit toplayarak padişaha karşı ayaklanmalarından kaynaklanmıştır. Yazarının net olarak kimliği bilinmeyen *Tai-ping Jing* kitabının Yin, Yang, kehanet, hasta tedavi etme yöntemleri, siyasi gibi konuları içeren bir kitap olduğu, bu kitabın bir dönem padişahlar tarafından yasaklandığı biliniyor.[198] *Tai-ping Jing* kutsal kitabi günümüzdeki 1476 adet kutsal kitabın içerisindeki önemli kitaplardan biridir.[199]

Padişaha karşı isyan eden Zhang-jiao önderliğindeki Tai-ping Dao mezhebi "Sarı Tanrı"ya (Huang-di) inanıyor, *Tai-ping Jing*'i kutsal kitap olarak kabul eder, sarı rengi kutsal sayar, başına sarı türban takar, sarı renkli elbise giyerler. Ülke yönetiminde dini kuralların uygulanmasını ister. Diğer bir ifadeyle laik düzen istemez.

2. Zhang-ling ve Wu-dou-mi Dao (Beş Kova Pirinç Taoizm) Mezhebi

Doğu Han Hanedanlığı padişahı Shundi'nin tahta oturduğu dönemde (MS 115 ~ MS 144 yıllar) padişah saray işleriyle ilgilenmeyip, bunları kendi akrabaları ve vezirlerine bıraktığı bir zamanda Sichuan eyaletinde bir adam rüyasında Tanrı ile görüştüğünü, Tanrı tarafından kendisine Kutsal Üstat unvanı ile dini tebliğ yaparak insanları kurtarma emri verildiğini iddia etmiştir. Bu kişi tarihteki ünlü Wu-dou-mi Dao (五斗米道 Beş Kova[200] Pirinç Taoizm) mezhebinin kurucusu Zhang-ling'dir. Takipçileri onu Zhang Dao-ling veya Zhang Tian-shi (Kutsal üstat Zhang) diye anmışlardır.[201]

MS 34 yılında günümüzdeki Çin'in Jiang-su eyaletinde dünyaya gelen Zhang-ling (ölümü: MS 156), kültürlü bir ailede yetişmiş, küçüklüğünde *Dao-de Jing* gibi kutsal kitapları ezberlemiş, gençliğinde makam sahibi olmuş, sonra her şeyi bırakıp inzivaya çekilmiş ve dini tebliğ faaliyetlerinde bulunmuştur. Dini telkin yaparken okunmuş sularla hastaları tedavi etmiştir. Onun dua okuduğu suyu içen hastalar iyileşmiş, kendisi de çok ün kazanmıştır. Onun

[198] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s. 10.
[199] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s.214.
[200] Türkçeye "kova" diye tercüme edilen Çince sözcük "dou" (斗) ağırlık ölçü birimidir. 1 dou 10 litreye eşit olduğuna göre, 5 dou yaklaşık 50 litre civarındaki bir ağırlığı ifade eder.
[201] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 54.

belirlediğine göre, bu dine giren herkesin üstadına 5 kova pirinç teslim etmesi, tedavi olacak hastaların da ücret olarak 5 kova pirinç vermesi zorunludur. Bundan dolayı bu dini mezhep "5 Kova Pirinç Taoizm Dini" diye adlandırılmıştır. Zhang-ling talebelerine hastaları tedavi etmekle beraber gruplar halinde Dao-de Jing kitabını okumayı, öğrenmeyi emretmiştir. Kendisi de Dao-de Jing 'in tefsiri sayılan *Lao-zi Fikirlerinin Tefsiri* (*Laozi Xiang arzhu* 老子想尔注) adlı meşhur eseriyle beraber bu konuda 24 eser yazmıştır.

Zhang-ling'in ortaya koyduğu Wudoumi Dao mezhebi, en büyük tanrıya tapınmayı karakter edinen çok tanrılı bir dindir. Zhang-ling kendisinin "ölümsüz ruh yada tanrı (Taiqing Xuanyuan **太清玄元**) olduğunu iddia etmiştir. Lao-zi'yi bu dinin en büyüğü olarak kabul ettikten sonra, yine birçok tanrı bulunduğunu iddia etmiştir. Tanrıları çağırıp cinleri kovma ayinleri düzenlemiştir. Dindeki en büyük amacı ise, uzun süre yaşayıp ölümsüzlüğe ulaşmaktır.

Zhang-ling hayattayken, Wu-dou-mi Dao mezhebinin kutsal kitabı, akidesi, dini ayinleri, teşkilatı ve kendine özgü kuralları, yasaları var olmuştur. Yani, *Dao-de Jing* kutsal kitap; en büyük tanrı yanında başka tanrılara da tapınmak akide inanç; hastaları tedavi etme, ayin; Konfüçyanistlerden farklı dini kimliği oluşmuştur. Zhang-ling'in ölümünden sonra oğlu Zhang-heng ile torunu Zhang-lu onun dini öğretilerini devam ettirmiştir. Zhang-lu'nun döneminde (MS 185 – MS 220 yıllar) bu dini mezhep Han Hanedanlığı'nın resmi devlet dini olmuş, devlet artık bu dinin yasalarına göre yönetilmiştir. Bu dinin öğretileri ülkede yasal statüyü kazanıp dini otorite haline gelince daha geniş alanlara hızlı yayılmaya başlamıştır.

Zhang-ling, günümüze kadar devam edegelen Tian-shi (Kutsal üstat) silsilesini ilk başlatan kişidir. MS 1304 yılında Moğol Hanedanlığı döneminde bu silsiledeki 38. Tian-shi Zhang Yü-sai, **Zheng-yi Dao** (Büyük Birlik) mezhebinin kurucusu veya en büyük önderi olarak ülkedeki en yetkili din adamı makamına gelmiştir.[202] Çin'deki en büyük iki Taoizm mezhebi: **Zheng-yi Dao**

[202] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s.16.

(Büyük Birlik) ile Quan-zhen Dao (Gerçek Yol) mezhebi içerisinde **Zheng-yi Dao** mezhebinin tarihi en uzundur ve Budizm öğretileri ile pek karışmamıştır. Bu mezhebin kıta Çin'e göre, Tayvan'da takipçileri çoktur.

3. Wei Jin Kuzey Güney Hanedanlıklar Dönemindeki Taoizm

Wei Jin Kuzey-Güney Hanedanlıklar (**魏晋南北朝**) dönemi (MS 220 – MS 581 yıllar) Taoizm dininin olgunlaşma dönemidir. Bu dönemde Ge Hong (**葛洪**), Kou Qian-zhi (寇谦之), Lu Xiu-jing (陆修静), Tao Hong-jing (**陶弘景**) gibi ünlü dini liderler ortaya çıkmıştır. Onlar ilahiyat teorisi, teşkilat yapısı ve sistem yönünden çeşitli ıslahat ve yenilikler getirmişlerdir. Taoizm dinini belli bir forma oturtma yönüne doğru ilerletmiş, Taoizm'in başlıca hedefinin dünyada mutluluk, barış, refah arayışından başlayıp, en son insanı ölümsüzlüğe ulaştırmada kararlı olduğunu daha net biçimde ortaya koymuştur.[203]

a) Ge Hong

Soylu ve dindar ailede yetişen Ge Hong (283–343), Taoizm'e inanan toplumun iki akıma ayrıldığını fark etmiştir. Birinci akım, toplumdaki çeşitli ayinler, cinleri kovma, muska, sihir, büyü gibi işlere ağırlık veren akım. İkinci akım, bireyin kendini manevi yönden geliştirmesi, arındırması, ölümsüzlüğe ulaşmak için ilaç arayışına yönelen akım. Ge Hong kendisinin bu ikinci akımı doğru bulduğunu söyleyerek birinci akımı eleştirmiştir. Kendi görüşlerini açıklayan kitaplar yazmıştır. Bao Pu-zi（抱朴子）kitabı onun en önemli eserlerinden biridir. Kitap, Tao, ölümsüzlük ve Konfüçyanizm konularına ağırlık vermiştir ve Taoizm'in toplam 1476 adet Kutsal kitabı içerisinde yer almaktadır.[204]

[203] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 55.
[204] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 55.

b) Kou Qian-zhi

Ge Hong'un ölümünden iki sene sonra dünyaya gelen Kou Qian-zhi, Beş Kova Pirinç mezhebine inanan bir din adamıdır. Tian-shi rütbesine kadar yükselmiştir. O, dinde birçok değişiklik ve ıslahatlar yapmıştır. Örneğin, eskiden Tian-shi unvanı babadan oğluna miras kalmış, Kou Qian-zhi bunu değiştirerek Tian-shi unvanının babadan oğula değil, en liyakatli, yetenek sahibi insana geçmesini ve bundan sonra öyle devam etmesini sağlamıştır.

Islahatlar yaparken, bunun delili olarak kendisine tanrılaşmış Lao-zi tarafından *Lao-jün Song-yin-jie Jing* (Lao-zi'nin Bildirdikleri)[205] verildiğini iddia etmiştir. Yaptığı her değişiklik ve ıslaha bu kitaptan delil göstermeyi ihmal etmemiştir. Bu kitap, Taoizm'in *Ortodoks Kutsal Kitapları* 1476 kitap içerisinde yer almaktadır.

Eskiden Taoizm dinine girmek veya Taoist din adamı olmak isteyen kişinin beş kova pirinç getirmesi gerektiği konusundaki kuralı iptal ederek, bunun yerine Taoist rahip olacak kişinin 3 sene düzenli eğitim alması, sınavdan geçmesi zorunluluğunu getirmiştir. Dine kabul edilecek insanlar ve tedavi edilecek hastalardan pirinç gibi ücret alınmasını yasaklamış, vatandaşın yükünü hafifletmiştir. [206]

Eskiden Beş Kova Pirinç mezhebinde ibadet, uygulama, ayin kuralları henüz sistemleşmemiştir. Kou Qian-zhi Taoizm dini akidesine zarar vermeden Budizm'den birtakım kuralları ithal etmiştir. Örneğin, Tao için özel ibadet etmek, tövbe ayini düzenlemek, dilek dilemek merasimi, ölülere dua etmek merasimi, hastalıktan kurtulmak için dua etmek merasimi, vs.

Kou Qian-zhi yine Taoist rahiplerin Konfüçyanizm'deki adap kurallarına uymasını, ona aykırı hareket etmemesini istemiş, böylece ölümsüzlüğe ulaşmasının kolay olacağını bildirmiştir. Budizm'deki canlıyı öldürmemek ilkesini de Taoizm'e ithal etmiştir. Eskiden Taoizm mezheplerinde yaygın olan karı koca uyumu hakkındaki bazı uygulamaları ahlakdışı sapıklığa yol açtığı

[205] Kitabın Çince adı《老君诵音诫经》.
[206] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 60.

gerekçesiyle yasaklamıştır. [207] (Ancak bunu başka Taocu din adamları kabullenmemiştir.)

Kou Qian-zhi'nin yaptığı ıslahatlar olumlu sonuç vermiş, dine girenlerin sayısı çoğalmış, Konfüçyanizm ve Budizm ile aralarındaki ihtilaf, tartışmalar fazla ilerlememiştir. Onun öncülüğünü yaptığı Taoizm mezhebi, sonra Güney Tian-shi Dao mezhebi olarak tarihe geçmiştir.

c) Lu Xiu-jing

Lu Xiu-jing (406–477) küçüklüğünde Konfüçyüs öğretilerini öğrenmiş, gençliğinde Taoizm'e ilgi duymuş, sonra çoluk-çocuğunu bırakarak dağa çıkıp bir süre inzivaya çekilmiştir. Sonra her yerde dolaşarak Taoizm kitaplarını aramış ve toplamıştır. 453 senesinde başkente gitmiş, orada eczacı olmuştur. Padişah Wen-di ona iltifat göstererek saraya davet etmiş, sarayda onun için özel mabet inşa etmiş, burada talebelere ders vermesini istemiştir.

Lu Xiu-Jing'in Taoizm'e katkılarını söyle özetleyebiliriz:

1) Bu döneme kadar ortaya çıkan çok sayıdaki Taoizm kutsal kitaplarını bir araya toplayıp katalog oluşturmuştur. Onun düzene koyduğu ve yazdığı eserler Ortodoks Taoizm kutsal kitapları (1476 kitap) içerisinde yer almaktadır.

2) Taoizm'deki insanın özgürlüğünü kısıtlayıcı bazı kuralların yerine yeni kurallar koymuştur. Örneğin, Lu Xiu-jing'in Taoist din adamları için belirlediği yeni kurallar şunlardır: (1) Banyo yaparken güzel koku kullanmak,(2) Dünya işlerini bırakmak, (3) Nefsanî arzuları, sevdikleri şeyleri bırakmak, (4) Elbiseleri düzgün giymek, (5) Az konuşmak, yalan söylememek, (6) Kalbini temizlemek, kalbinde kötü niyete yer vermemek, (7) Kokulu tütsü yakmak, tanrıyı çağırmak, (8) Günahı için af dilemek (9) Tüm canlılara merhamet

[207] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 62-63.

gözüyle bakmak, (10) Girerken çıkarken yere bakmak, secdeye kapanarak tövbe etmek.[208]

3) Lu Xiu-jing'in bu dönemde Taoizm dinine eklediği özel dini ibadetlerden biri de oruçtur. Bununla yanında çeşitli dini kuralları da o düzene koymuştur.[209]

Lu Xiu-jing'in öncülüğünü yaptığı Taoizm mezhebi sonradan Kuzey Tian-shi Dao mezhebi diye adlandırılmıştır. Bu mezhebin başka mezheplere göre en belirgin farkı, oruç ibadetlerine çok önem vermesidir.

d) Tao Hong-jing

Tao Hong-jing (456–536) soylu ailede dünyaya gelmiş, küçüklüğünden Taoizm öğretilerini severek öğrenmiş, gençken makam sahibi olunca makamını bırakarak dağda kendine bir kulübe yaptırarak orada birkaç sene inzivaya çekilmiştir. Sonra Lu Xiu-jing'in talebesine talebe olmuştur. Taoizm'in gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Onun katkılarını kısaca şöyle özetleyebiliriz:

1) Tanrılar dünyasını düzenli biçimde tasvir etmiştir. Tanrıları, ölümsüzlük derecelerine göre dört çeşide ayırmıştır:

> **Birinci** derece, Tanrılaşan İnsan. Tao artık Lao-zi'da bedenleştiği için Lao-zi büyük tanrı Tai-shang Da Dao-jün olmuştur.
>
> **İkinci** derece, Gerçek İnsan (insanı kâmil);
>
> **Üçüncü** derece, ölümsüzleşen insan;
>
> **Dördüncü** derece ise, Taocu insan. Tanrılar şeceresi yazmış, derecelerine göre sıralamış, tarihteki ünlü padişahlar, düşünürler, bilginler bu sırada yer almıştır.[210]

2) Mao Shan Zong Taoizm mezhebini kurmuştur. Mezhep kurarken de *Shang Qing Jing* adlı bir kutsal kitaba dayanmıştır. Kendisin yazdığı kitaplar da sonradan Taoizm Ortodoks Kutsal kitapları listesi içine girmiştir.

---

[208] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 65. Ayrıca Bkz. *Dong-xüan Ling-bao-zhai shuo guang-zhu jie fa deng zhu-yuan yi*《洞玄灵宝斋说光烛戒罚灯祝愿仪》Kutsal kitap.
[209] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 66.
[210] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 68.

3) Taoizm dinindeki eğitim uygulama teorilerini daha da zenginleştirmiştir. Tao Hong-jing'e göre, insan vücudunu beslerken ruhunu beslemeye de aynı derecede önem vermelidir. Ruhunu beslemek için "gönlünü fazla arzu isteklerden boşaltmalı, gönül sükûnet halinde olmalıdır. Çünkü 7 duygu (sevinç, öfke, keder, düşünmek, üzüntü, şaşkınlık ve korku) ile 6 istek (yaşamak, ölmek, duymak, görmek, tatmak ve koklamak) kalbe, yani ruha zarar verecek şeylerdendir, bunlar sınırlandırılmalıdır. Vücudu beslerken yeme içme konusunda da ölçülü davranılmalı, sabah kalkma, akşam uyuma, ev, yatak gibi işlerde belli ölçülere riayet edilmelidir.

4. Sui - Tang Dönemindeki Taoizm Dini

Sui-Tang Hanedanlığı (隋唐五代时期) döneminde (MS 581 – 960) Taoizm dini çok iyi gelişmiştir. Bunun temel sebebi dönemin hükümdarlarının bu dine siyası destek vermeleri ve yaymaya çalışmalarından kaynaklanmaktadır. Padişahların bu dine taraftar olmalarının nedeni ise, onların siyası hedeflerine ulaşmada bu dinin önemli bir araç olmaya müsait olması ve onların kendilerinin bu dine inanmalarından dolayıdır.

Tang Hanedanı hükümdarı Li Yüan (T. 618–626) Taoizm dini propagandasına büyük önem vermiş, kendisinin Lao-zi'nin soyundan geldiğini iddia ederek kendi hâkimiyetini de kutsallaştırmıştır. Muhteşem mabetler inşa ettirmiştir. Taoizm'in otoritesini daha da yüksek düzeye çıkartmak isteyen Li Yüan sarayda üç defa çeşitli dinlerle ilgili toplantıları düzenleyip Taocu, Konfüçyüsçü ve Budist din adamları arasında dini münakaşa ortamı hazırlamış, Taoizm'in diğer iki dinden üstün olduğunu vurgulamıştır. MS 626'dan sonra saraydaki önemli törenlerde Taoizm ilk sırada, ondan sonra Konfüçyanizm'e ve en son Budizm'e yer verilmiştir.

MS 626–649 yılları arasında hükümdarlık yapan Tang Tai-zong (唐太宗) da ataları gibi Taoizm'e büyük destek vermiştir. O da diğerleri gibi kendisinin

kutsal olduğunu iddia etmiş, Taocuların simya ilmine çok meraklanmış, nihayet ölümsüzlüğe ulaştırıcı simya ilacını içerken zehirlenerek ölmüştür.[211]

MS 650–683 yıllarda tahta oturan padişah Li Zhi (唐高宗李治) Taoizm'i yüceltme politikasını aynen devam ettirmiştir. Taocu rahiplerin simya uygulamalarıyla ölümsüzlük ilacı arayışlarına destek vermiştir. Li Zhi'nin Taoizm'e katkılarından bazıları şunlardır:

1) Li Zhi MS 666 senesinde Haozhou'da Lao-zi tapınağına giderek Lao-zi'ya ibadet etmiş, Lao-zi'yi "Gökteki Padişah Tanrı" diye adlandırarak, ona saygı unvanı vermeye başlamıştır. Yine onun adına muhteşem bir tapınak inşa ettirmiş, kendisinin Lao-zi'nin soyundan geldiğini vurgulamıştır.

2) MS 674 senesinde bir yasa çıkartarak sarayda çalışan herkesin Dao-de Jing okumasını zorunlu kılmış, Kamu Yöneticisi Seçme[212] Sınavı'ndaki (Keju Kaoshi 科举考试) soruların tamamı bu kitabın içeriğine yönelik olmuştur.

3) MS 678 senesinde padişah sarayda görev yapan kadın erkek Taocu rahiplerin, padişahın aile fertlerinden sayılmaları konusunda bir genelge yayınlayarak Taocuların makamlarını bir üst düzeye taşımıştır.

4) MS 683'te bir genelge yayınlayarak tüm ülke çapında çok sayıda Taoist mabedi inşa etmeye başlamıştır. Onların tüm masrafları devlet hazinesi tarafından karşılanmıştır. Padişah kendi kızını da Taocu rahibe olarak yetiştirmiş, onun adına özel bir tapınak inşa ettirmiştir. Bu padişahtan sonra gelen padişahlar da ondan örnek alarak kızlarını Taocu rahibe okullarında yetiştirmiş, onların adına özel mabetler yaptırmışlardır.[213]

Li Long-ji'nin (玄宗李隆基) tahta oturduğu MS 712–756 seneleri Tang Hanedanlığının gelişmede zirveye ulaştığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde

[211] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 73.

[212] Kamu Yöneticisi Seçme Sınavı (Keju Kaoshi 科举考试) eski Çin'de MS 605 yılında başlayıp MS 1905 yılında sona ermiş bir çeşit sınav sistemidir. Toplam 1300 senelik tarihi olan bu meşhur sınav sistemi makam sahibi olacak kimselerin mutlaka girmeleri zorunlu olan bir sınavdır, onların bilgi düzeyini ölçmeye yöneliktir. Bu sınavı Türkiye'deki KPSS sınavına kıyaslayabiliriz.

[213] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 74.

padişah bütün gücüyle ülke çapında Taoizm'i yaygınlaştırma politikası izlemiştir. Kendisi her gün akşam Lao-zi'ya tapınan padişah ressamlara Lao-zi'nin resmini çizdirmiş ve bunu ülkedeki bütün tapınaklara göndermiştir. Onun Taoizm'i yaygınlaştırma için izlediği bazı yöntemleri şunlardır:

1) Lao-zi'ya büyük unvanlar vermiştir. Sürekli yükseltilen bu unvanlar Lao-zi'nin konumunu daha da farklılaştırmıştır. MS 744'te Lao-zi'nin bronz heykelini yaptırmış, Buda heykeli ile aynı olmasını sağlamıştır.

2) Taocu rahip ve rahibelere özel saygı göstermiş, onlara ayrıcalıklı davranmış, her zaman hediyeler sunmuştur. Taoculara kendine üstat edinmiştir. Suç işleyen rahibelerin hepsi padişahın manevi akrabaları, kardeşleri sayılmaları dolayısıyla devlet yasasına göre cezalandırmamış, fakat Taoculara kendi aralarında hafifçe uyarmakla yetinmiştir.

3) Taoizm'in kutsal kitaplarının her tarafta okunmasını emretmiştir. Tüm ülkedeki her aileye bu kitapları ulaştırmaya çaba sarf etmiştir. Padişah kendisi Dao-de Jing'e şerh yazmıştır.

4) Taoizm'in büyüklerinden Zhuang-zi (庄子), Lie-zi (列子), Wen-zi (文字), Geng Sang-zi (庚桑子)'yi ölümsüzlüğe ulaşmış İnsani Kamil (Zhen-ren 真人) diye adlandırmıştır. Zhuang-zi'nin yazdığını *Nanhua Zhen jing* (南华真经), Wen-zi'nin yazdığını *Dongxüan Zhen jing* (洞玄真经), Lie-zi'nin yazdığını *Chongxü Zhen jing* (冲虛真经), Geng Sang-zi'nin yazdığını *Dongxü Zhen jing* (洞虛真经) diye adlandırmıştır. Bu kitaplar, günümüzdeki Taoistlerin temel kutsal kitapları sayılmaktadır. (Bkz. Ek.2.9)

5) Taoizm'e ait 3744 cilt (diğer bir söylentiye göre 5700 cilt) yazma eseri toplayıp *Kai Yüan Dao-sang* (开元道藏) adında bir külliyat haline getirmiştir. Taoizm din adamlarını göreve atarken bile bu 4 büyük adamın kitabından sorular hazırlayıp onları sınava tabi tutmuş ve başarı puanlarına göre göreve atamıştır.

6) Başkent başta olmak üzere şehirlerde tapınak inşa etmeye büyük önem vermiştir. Tapınaklarda Lao-zi heykeli ile önceki padişahların resimleri

konulmuş, insanlar onlara tapmışlardır. Tarihi kayıtlara göre, MS 722'de ülkede toplam 1678 tane Taoizm mabedi bulunmaktadır[214]. Padişah kendisi dini müzik besteleyerek mabede hediye etmiştir.

Bu dönemde Taoizm ülkede olağanüstü gelişmeler kaydetmiştir. Bu dönemde birçok âlimler yetişmiştir.

Taoizm'i konfüçyanizm ile uzlaştırmaya çalışan Wu Jün 吴筠 (? — 778), Budizm öğretilerini Taoizm'e ekleyen Wang Xuan-lan 王玄览 (626–697), Taoizm'le ilgili birçok kitap yazan Du Guang-ting 杜光庭 (850–697), dönemin en meşhur âlimlerindendir. Onların eserleri Taoizm'in gelişmesine büyük katkılar sağlamıştır.[215]

5. Song - Yuan Hanedanlıkları Dönemindeki Taoizm

Kuzey Song (北宋) Hanedanlığı MS 960 yılında kurulmuş, MS 1368 yılında Ming Hanedanlığı onların yerini alıncaya kadar bu topraklara Liao (辽), Jin (金), Yüan (元) gibi Hanedanlar hükmetmişlerdir. Bu dönemdeki hanlar da öncekiler gibi Taoizm'e büyük destek vermişlerdir. Onların içerisinde özellikle Song Zhen-zong 宋真宗 (Taht. 997–1022) ile Song Hui-zong 宋徽宗 (Taht. 1100–1125) Taoizm'in gelişmesinde önemli rol oynamıştır.

Song Hui-zong 1022 yılının Ekim ayında bir rüya görmüş, rüyasında Gökteki büyük tanrı ona bir elçi göndererek ataları Huang-di'nin soyundan gelen ve kutsal olduğuna inanılan Zhao ailesini beklemesini emretmiştir. (Tabi ki kendisi de bu ailenin mensubudur.) Bu rüyadan sonra padişah Gökteki en büyük tanrının Yü Huang Da-di (玉皇大帝) olduğunu açıklamıştır.[216]

Önceki Tang hanedanlıklarında Lao-zi "Kutsal İnsanın atası" (Sheng-zu圣祖) diye tarif edilirken Song Zhen-zong, Kutsal İnsanın atasının Huang-di olduğunu ileri sürmüştür. Tang Hanları Kutsal İnsanı rüyasında gördüklerini söyleyerek tapınak inşa etmişlerdir. Song Zhen-zong ise kendisine kutsal kitap

[214] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 76.
[215] Bkz., Zhang En-fu, a.g.e., s. 101, 107, 108-109.
[216] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 96-97.

verildiğini iddia ederek ülke çapında daha fazla tapınak yaptırmaya gayret göstermiştir.

Padişah Hui-zong Budizm'e karşı Taoizm'e destek vermiştir. MS 1113 yılı Kasım ayında saraydaki yetkililerle beraber ibadet etmek için şehrin güneyine doğru yürürken yolun yarısına geldiğinde uzakta duman içerisinde minareye benzer bir şey gözükmüş, bunun ne olduğu sorulduğunda yanındakiler ona "biz de onu gördük, Taocu kıyafeti giyen genç çocuk meleklerin gökyüzünde durduğunu gördük, onların kıyafetleri ve kaş gözleri çok belirgin gözüküyor" diye cevap vermiştir. Bunu duyan padişah *Tian Zhen Shi Xian Ji* (Göğün Gerçekleri Göstermesini Müşahede Hatırası天真示现记) adlı bir eser yazarak ülke çapında dağıtmış ve bu günü Tian Ying-jie (天应节) Bayram günü yapmış, oraya da bir mabet inşa ederek "Gökteki tanrıların yere inmesini karşılama" faaliyetlerini başlatmıştır.

MS 1116 senesinde Taocu rahip Lin Ling-su (林灵素) padişah Hui-zong'un isteğine göre bir rivayet uydurmuştur. Bu rivayete göre, padişah rüyasında gökteki tanrının sarayını ziyaret etmiştir. Onun bu ziyaret ile ilgili verdiği bilgilere göre, göğün dokuz katmanı vardır. En yüksek katman tanrıların mekânıdır. Burada tanrının sarayı bulunmaktadır. Padişah Hui-zong buradaki tanrı padişah Yü-di'nin (玉帝) büyük oğludur ve insanları kurtarmak için yeryüzüne gönderilmiştir. Gökteki onun işlerini şimdilik onun küçük erkek kardeşi Qing-hua Di-jün (青华帝君) idare etmektedir. Bu rivayeti anlatan rahip da kendisi aslen gökteki sarayda makam sahibi olan bir kimsedir, ancak şimdilik yeryüzünde padişah Hui-zong'un devleti idare etmesine yardımcı olmak sıfatıyla burada bulunmaktadır.[217]

MS 1117 yılı Şubat ayında Padişah Hui-zong kardeşi Qing-hua Di-jün'ün bir gece gökten saraya indiğini, ona babası Yü Huang Da-di'nin emrini ve kutsal kitabı getirdiğini söylemiştir. Bunun üzerine rahip Lin Ling-su 2000'den fazla Taocu rahibi saraya çağırıp haberi duyurmuştur. Başkentteki herkesin gökten gelen kutsal kitabı, yani tılsımlı yazıyı (符箓) yanında bulundurmalarını

[217] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 98.

emretmiştir. Bu olaydan iki ay sonra padişah Hui-zong kendisine tapınak tarafından "Gökten Gelen Kurtarıcı Taocu Padişah" unvanı verdirmiştir. O bütün gücü, serveti ve enerjisini bu dini yaymak için harcamıştır. Bu uğurda 20 seneden fazla çalışmıştır. Sonuçta bu din tüm ülkeye yayılmış, zirveye ulaşmıştır. Kendisinin "Gökteki tanrı tarafından yeryüzüne gönderilen kurtarıcı padişah" olduğunu iddia eden Hui-zong, komşusu Jin Devleti ile olan bir savaşta yenilerek esir düşmüş ve orada ölmüştür.[218]

Bu dönemde Taoizm'in çeşitli mezhepleri ortaya çıkmıştır. Büyük mezheplerden bazıları şunlardır: Kuzeydeki Tian-shi Dao (天师道), güneydeki Quan-zhen Dao (**全真道**), Tai Yi Jiao (太一教) bunlardan en önemlileridir.

Yüan Hanedanlığı Moğollar tarafından kurulmuş bir hanlık olmasına rağmen Cengiz Han 1219'dan başlayıp Taocu dini liderlerle ilgilenmeye, onlara sahip çıkmaya başlamıştır. Onun torunu Kubilay Han da Taoizm'e destek verdiği için 1247 senesinde ölümsüzler listesinde yer almıştır.

Bu dönemin iki özelliği dikkati çekmektedir:

1) Konfüçyanizm, Budizm, Taoizm gibi üç dinin birbirine karıştığı bir ortam meydana gelmiştir. En büyük mezheplerden biri olan Quan-zhen Dao (Gerçek Yol) mezhebi adı geçen üç dinin kaynağının bir olduğunu vurgulayarak bu üç dinin birleşmesi gerektiğini savunmuş, Konfüçyüs'çülerin "Vefa Risalesi" (Xiao Jing孝经) ile Budistlerin Kalp Sutra'si (般若波罗蜜多心经)[219] kitabını kendilerinin *Dao-de Jing*'i ile beraber kutsal kitap kabul etmişler ve ona uymuşlardır.

2) Bu üç dinin karışımından sonra Taoizm dininin ibadet uygulamaları ve akidesinde temel değişimler meydana gelmiştir. Eskiden yeteri kadar önem verilmeyen Neidan (iç simya uygulaması), Taocuların en önemli uygulaması haline gelmiştir.

[218] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 98-99.
[219] Kalp Sutra, Budizm'in ünlü Mahayana Sutra'sına ait olan kutsal metindir. Sadece Sanskritçe olan orijinal hali değil, Çince metinleri de içine almaktadır.

6. Ming, Qing ve Minguo Dönemindeki Taoizm Dini

Bu dönem MS 1368'den 1911'e kader olan bir süreci kapsamaktadır. Yüan Hanedanlığını devirdikten sonra onların yerine gelen Ming Hanedanlığının kurucusu Zhu Yüan-zhang (朱元璋) da kendi siyasi iktidarını pekiştirmek için Taoizm'den yararlanmıştır. Yüan Hanedanlığının sonlarına doğru çeşitli Taoizm mezhepleri kendi aralarında uzlaşarak iki büyük mezhebe dönüştürmüştür. Bunlar: Quan-zhen Dao mezhebi ile Zheng-yi Dao mezhebidir. Yüan Hanları Quan-zhen Dao mezhebine taraftar olmuştur. Ming Hanı Zhu Yüan-zhang ise, tam tersine Zheng Yi mezhebine destek vererek Quan-zhen Dao mezhebine kısıtlamalar getirmeye başlamıştır.

Ming Hanedanlığının kurucusu Zhu Yüan-zhang (Taht. 1368–1398) kendisinin "Tanrının Oğlu" (Zhen-ming Tian-zi 真命天子) olduğunu iddia etmiştir. Rivayete göre, annesi ona hamileyken Taocuların verdiği şifalı simya ilacını içmiş, Zhu Yüan-zhang dünyaya geldiğinde odası kırmızı ışıkla aydınlanmıştır. Zhu Yüan-zhang padişah olup tahta oturduktan sonra rüyasında gökteki tanrının sarayını ziyaret etmiş, Taocuların en büyük üç tanrısı ile görüşmüş, kendisine ölümsüzlük elbisesi ile kılıç verilmiştir. Bu tür rivayet ve bilgilerle o, kendisinin kutsallığını ilan etmiştir.[220]

Zhu Yüan-zhang Taocuları kullanmakla beraber onların gizli teşkilatlanmaları ve kendisine karşı ayaklanmalarından korktuğu için Budist rahip ve Taocu din adamlarını sınırlandırmak amacıyla, onları göreve atamada ağır bir imtihandan geçmeleri şartını getirmiştir. Budist rahipler ve Taocu din adamlarının göreve gelebilmeleri için istenen belli başlı şartlar şunlardır:

a- Sınavlar başkentte olacak,

b- Sınav her üç yılda bir olacak,

c- Sınava girecek adaylar ünlü bir dini otoriteden en az üç yıl eğitim almış olacak,

d- Aday kutsal kitapları ezberlemiş olacak,

[220] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 109.

e- Erkek din adamı (rahip) adayları 40 yaşından büyük olmayacak,

f- Dağda veya ormanlıklarda inzivaya çekilecek Taocu rahiplere de çok sınırlı sayıda, yanı iki kişiden fazla olmamak şartıyla izin verilecektir.

Bu yöntem sayesinde ülkedeki Taocu din adamlarının faaliyetleri belli ölçüde sınırlandırılmıştır.

Sonraki padişahlardan Zhu Di 朱棣 (Taht. 1402–1424) ile Jia Jing 嘉靖 (Taht. 1521–1566) Han da Taoizm dinine sıkı bağlılık göstermiştir. Bu dönemlerde Taoizm'in iki büyük mezhebi resmen netleşmiş ve devlet tarafından tanınmıştır.

Bu dönemde ortaya çıkan önemli âlimlerden biri Wang Chang-yue'dir (王常月). MS 1680 senesinde vefat eden Wang Chang-yue, zamanında Pekin'deki ünlü Bai Yün-guan (白云观) tapınağında dersler vermiştir. Onun yazdığı *Long-men Xin-fa* (龙门心法) adlı kitap günümüzdeki Taoistlerin yedi temel kutsal kitabının biri sayılmaktadır. [221]

Qing Hanedanı (MS 1616–1912) padişahları önceki hanların tersine Taoizm'e çok soğuk bakmışlardır.[222] Budizm'e inanan bu idareciler Budizm'e destek vermek amacıyla Taoizm'i sınırlamış, hatta siyasi baskıyla engelleyerek, Taoizm'in eski üstün konumunu iptal etmiştir.[223] MS 1582'den sonra Katolik Cizvit misyonerler de sarayda etkili olmuştur.[224] Böylece Qing Hanedanlığının sonuna doğru toplumdaki değişimler ve Batı kültürünün güçlü etkileşimi neticesinde Taoizm eski gücünü kaybederek zayıf duruma düşmüştür. Fakat halk içerisinde hala çok sayıda müntesibi bulunmaktadır.

MS 1667 senesindeki sayıma göre, tüm ülkede tapınaklarda görevli Taocu rahip sayısı 21286 kişidir. Onların talebelerinin sayısı bundan beş kat daha

[221] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s.149.
[222] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 114.
[223] Bkz. Zhang En-fu, a.g.e., s. 155.
[224] Bkz., Jesuit China Missions, http://en.wikipedia.org/wiki/Jesuit_China_missions (e.t., 28.02.2012)

fazladır.[225] MS 1926'da Pekin Bai Yun Guan tapınağındaki rahiplerin kaleme aldığı *Taoizm Mezhepleri* (Zhu Zhen-zong-pai Zong-bo诸真宗派总薄) adlı kitapta verilen sayıya göre, MS 1911 yılına kadar toplam 86 Taoizm mezhebi bulunmuştur.

MS 1957'de Çin Taoizm Cemiyetine başkan olarak atanan yetkilinin hatırasına göre, 1949'dan önce ülkedeki büyük tapınakların sayıları 10 binden fazladır. Buralardaki eğitimci Taocu rahiplerin sayıları da yaklaşık 50 bin civarındadır. Sıradan veya küçük tapınakların sayıları ile dışarıdan gelip giden rahiplerin sayıları daha çoktur ki, bunları saymak imkânsızdır.

Bunların maddî gelirinin çoğu halkın bağışlarından gelmektedir. Ayrıca onların kendi ormanlıkları, arazileri ve binaları vardır, bunları kiraya vererek belli gelir elde etmektedirler.[226]

C. Günümüzdeki Durumu

1949 senesinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra Taoizm Çin'deki beş yasal dinden (Protestan Hıristiyanlık, Katolik Hıristiyanlık, İslam, Budizm) biri sayılmış ve onlarla eşit bir statüde varlığını devam ettirmiştir. Nisan 1957'de Çin Taoizm temsilcilerinin ilk toplantısı Pekin'de yapılmış, sonraki hizmetler için hazırlıklara başlanmıştır. 1961'de Taocuların ikinci büyük toplantısı düzenlenmiş, Taoizm'le ilgili tüm tarihi evrak, yazı, kitabe gibi eserlerin toplanıp araştırılması için özel birimler oluşturulmuş, Taoizm Dergisi (道协会刊) yayınlanmaya başlamış ve ülkedeki Taoizm tapınaklarında çalışan din adamları için kurslar, seminerler verilmeye başlamıştır.

1966–1976 tarihleri arasındaki Kültürel Devrim sırasında Çin'deki başka dinlerin yasaklandığı gibi Taoizm tapınakları da kapatılmıştır. 1978'de halkın din ve vicdan özgürlüğünü kısıtlayan bazı yasalar iptal olduktan sonra Taoizm Dini Cemiyeti de eskideki hizmetlerini normal devam ettirmeye başlamıştır.

[225] Wang Ka, Çin Taoizm Temel Bilimleri (Zhong-guo Dao-jiao Ji-chu Zhi-shi), Çin Kültür Yayınevi, 2005, Pekin, s.117.
[226] Bkz., Wang Ka, a.g.e., s.118.

1980'de Çin Taoizm Cemiyeti'nin üçüncü büyük toplantısında alınan karar ile her eyalet ve şehirde Taocular yeniden teşkilatlanmaya, aktif misyonerlik faaliyetlerine başlamışlardır. Çok sağlıklı olmamakla birlikte verilen bilgilere göre, günümüzde ülke içerisindeki Taocuların çok ünlü büyük tapınaklarının sayısı binden fazladır. Burada yatılı kalarak eğitim veren Taocu din adamlarının sayısı 20 bin civarındadır. Sıradan, normal tapınaklar ve gelen giden rahiplerin sayıları ise çok fazla olup bu konuda net bir sayı söylemek imkânsızdır. Tapınakların kendine göre bütçeleri vardır. Gelir kaynağı, yurtiçi ve yurtdışındaki bağışlar ve tapınağı ziyarete gelen turistlerden alınan bilet paralarıdır.[227]

Devletin medya kanallarında Taocuların ülkeye ve dünya barışına sağladığı katkılardan sık sık bahsedilmektedir. 1998'deki sel felaketinde Çin Taoizm Cemiyeti afetzedelere 4 milyon Yuan (yaklaşık 630 bin dolar) para bağışı yapmıştır. Taocuların dini tören ve ayinlerine devletin üst düzey yetkililerinin da sık sık katıldıkları gözlemlenmektedir.

1990'da Pekin Bai-yün Guan (Beyaz Bulut白云观)[228] tapınağında Taoizm Enstitüsü kurularak lisans öğrencileri dört sene, yüksek lisans öğrencileri üç senelik bir din eğitimi sürecinden geçirilmektedir. (Bkz. Ek. 3.7) Bununla beraber Şanghay, Sichuan, Shanxi gibi eyaletlerde çeşitli dini okullar açılmış, çok sayıda genç Taocu din adamı yetiştirmek için büyük atılımlar yapılmaktadır.[229]

Çin ekonomisinin hızlı gelişmesine paralel olarak tapınak sayılarında da hızlı artış sağlanmıştır. Yapımı Guangzhou şehrinde 1998'de başlanan Yüan Xüan (圆玄道观) tapınağı 200,000m² bir alanda inşa edilmiştir. (Bkz. Ek.3.8)

[227] Bkz., Wang Ka, a.g.e., s.119.

[228] Başkent Pekin'deki Bai Yün Guan (Beyaz Bulut 白云观) tapınağı MS 739 yılında yapılmıştır. Daha sonra 1706 ve 1886. yılında genişletilerek restore edilmiştir. Toplam alanı 20,000m² olan bu eski tapınak, Çin'in geleneksel mimarı sanatının en iyi örnekleri ve çeşitli kitabeleri kendinde bulundurmaktadır. Ziyarete gelen turistler ücretli olarak içeriye girebilirler. Bkz., http://www.beijing.cn/rcpage/jingdian/page/101697.shtml (e.t., 28.02.2012)

[229] Wang Ka, a.g.e., s.120.

Bünyesinde Taoizm yüksel okulu gibi birçok kurumu barındıran bu tapınak Asya kıtasındaki en büyük Taocu tapınağı sayılır.[230]

1949'dan şimdiye kader 8 defa büyük toplantı düzenleyip yeni stratejileri belirlemekte olan Pekin'deki Çin Taoizm Cemiyeti, ülkedeki diğer 70'ten fazla Taoizm cemiyetini de yönetmektedir.[231] Her eyalet ve bölgede Taoizm okulları ve teşkilatları mevcuttur.

Hong Kong'da 120'den fazla Taoist tapınağı bulunmaktadır.[232] Burada din görevlisi olan rahibe eğitimci sayısı binden fazladır. Yüan Xüan (圆玄学院) Enstitüsü gibi birkaç yüksek okulu bulunmaktadır. Tayvan'da da binden fazla Taoist tapınağı ve burada görevli 20 binden fazla Taocu rahip bulunmaktadır. Kayıtlı üyelerin sayıları da 2 milyondan fazladır.

[230] http://www.hudong.com/wiki/%E5%9C%86%E7%8E%84%E9%81%93%E8%A7%82

[231] http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showDirList.cgi?dircode=1130000000000000000&targetPage=Fdjxy (e.t., 28.02.2012)

[232] Hong Kong'da 30'dan fazla kilise ve 5 camii bulunmaktadır, oysa buradaki Müslümanların sayıları 200 binden fazladır. Kilise için Bkz. http://www.entorium.com/directory/churches_hk.html

II. BÖLÜM

İNANÇ, KİTAP, UYGULAMA VE MEZHEPLERİ

A. İnanç

Kaynakların verdiği bilgilere göre, en eski kutsal kitap Yi Jing'de çok tanrıdan bahsedilmiyor. Huang-di ile Zhou Wen-wang'in Tian adlı yüce bir tanrıya inandığı biliniyor.[233] Heykellere, putlara karşı olan Konfüçyüs'ün de çok tanrıdan bahsettiği konusunda elimizde hiçbir delil yoktur. Dao-de Jing'de de çok tanrı yoktur. Lao-zi ile Lie-zi, Zhuang-zi'nin çok tanrıya taptığı hakkında hiçbir bilgi yoktur. Fakat MÖ 3–2 yüzyıllarda halk arasında tabiat olaylarını idare eden bazı ruh veya alt tabaka tanrıların varlığına inananların olduğu söyleniyor.[234]

a. Tanrı

Budizm'in Çin'e girmesi, Lao-zi'nin Sakyamuni Buda'ya dönüştüğü iddiaları ortaya çıktıktan sonra tanrı sayısı artmaya başlıyor. MÖ I.yüzyıl civarında Lao-zi'in, Tao'nun enkarnesi olduğu (Tao'nun Lao-zi'da bedenleştiği) görüşü ortaya çıkıyor.[235] Sonra Lao-zi'nin ilk heykeli MS 155 yılında yapılıyor.[236] Bu zamanda Taoistlere göre en yüksek tanrı Lao-zi olmuş oluyor. MS 400'lü yıllarda Ge Hong, Yüan-shi Tian-zün adlı daha büyük bir tanrının varlığından söz ediyor. Bu tanrı âlemin yaradılışından önce var olan ilk tanrıdır.[237] (Lao-zi, ikinci sıraya geliyor.) MS 500'lü yıllarda Ling-bao Tian-zün tanrı ortaya çıkıyor. Taoizm'deki Üç Saf Tanrı (San Qing) böylece tamamlanıyor. Bunların yükseklik sırası şöyle: 1) Yüan-shi Tian-zün (元始天尊),, 2) Ling-bao Tian-zün (灵宝天尊), 3) Lao-zi (Dao-de Tian-zün 道德天尊.). (Bkz. Ek. 3.1) Bunlar Taoizm'deki en yüksek rütbeli Üç Tanrı'dır.

---

[233] Alman araştırmacı J.C.Cooper, "Tao öğretisi, Sarı İmparator Huang-di (MÖ2704-2595) döneminde ortaya çıkmıştır" diyor. Zaten Tao'nun en belirgin özelliği, bir, tek olmasıdır.(Bkz. Jean C. Cooper, *Taoculuk Nedir? Eski Çin Bilgelik Öğretisine Giriş*, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Omega Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2003, s. 20.)

[234] Wa De-zhong, *Taoizm Tarihi, Dao-jiao Shi*, s. 32.

[235] Wang Ka, a.g.e., s.18.

[236] Zhang En-fu, a.g.e., s. 1.

[237] Ma Shu-tian, a.g.e., s.5.

Bu Üç Saf Tanrı'nın ortaya çıkmasının nedeni, *Dao-de Jing'*deki "Tao'dan Bir doğar. Bir'den İki doğar. İki'den Üç doğar. Üç'ten tüm varlık doğar" ilkesidir. (Dao-de Jing, 42:1–4) Böylece, evrendeki tüm varlıkların kaynağı bu Üç saf Tanrı'dır diye açıklanmaya başlıyor.

Yukarıdaki Üç Saf Tanrı'dan sonra MS 1022'yılında Yü Huang Da-di tanrı ortaya çıkıyor. Yü Huang Da-di cennet ülkesindeki en büyük yönetici, yetkisi en fazla olanıdır. Çin kameri takvimine göre onun doğum günü olan 9 Ocak'ta Çin'deki tapınaklarda büyük ayinler düzenleniyor.

Yü Huang Da-di'nin altında da birçok tanrı vardır. 36 gök padişah tanrı, gece tanrısı, kuzey kutup yıldızı tanrısı, beş yıldız tanrısı, rüzgâr tanrısı, şimşek tanrısı, yağmur tanrısı, deniz tanrısı, dağ tanrısı, köy tanrısı, çay tanrısı, kapı tanrıları, mutfak tanrısı[238] vs. gibi çeşitli tanrılar bulunmaktadır. Yine evrenin her tarafında tanrılar[239] mevcuttur, hatta insan vücudundaki belirli organların her biri belirli tanrıların gözetimindedir. Taoizm dini ortaya çıkmadan önce halk inanışlarında var olagelen birçok tanrı sonradan bu dine eklenmiştir. Lao-zi'nin tanımadığı birçok tanrı da sonradan bu dine girmiştir. Tarihteki ünlü padişahlar, bilginler de sonradan tanrılar şeceresine eklenmiştir. Hayatı boyunca tanrılardan, kötü ruhlar ve cinlerden bahsedilmesine karşı çıkan Konfüçyüs gibi bilginler de tanrılar listesinde yer almıştır.[240] Bu tanrıların çoğunun doğum günleri bellidir.

Günümüzde artık çok tanrılı bir dine dönüşen Taoizm'deki tanrıların toplam sayıları ve rütbe dereceleri, değişik mezheplere göre farklı açıklanmaktadır. Song Hanedanlığı'ndan (MS 960) önceki dönemlerde yazılan kitaplarda 400'den fazla tanrı olduğu[241] söylenirken, *Çin Taoizm'indeki Tanrılar* (Zhongguo Daojiao Zhushen中国道教诸神) adlı kitapta yaklaşık 250

[238] Bkz., Teh Teik Poh, *Gods and Deities in Popular Chinese Worship*, Malayan Teachers' Union, 1973, Penang-Malezya, s. 9-11.

[239] Çinlilerin bu çeşit tanrılarının bazı özellikleri Çuvaşların inancındaki iyi ruhlara, yani Pirĕşti'ye bir az benzer. Fakat Çinliler bunları da tanrı anlamındaki "shen 神" kelimesi ile ifade ettiği için, bende onları tanrı diye tercüme ettim. (Bkz., Durmuş Arık, *Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar)*, Aziz Andaç Yayınları, 1.baskı, Ankara, 2005, s.49)

[240] Bkz., Xie Lu-jun, a.g.e., s. 201.

[241] Bkz., Xie Lu-jun, a.g.e., s. 200.

tanrıdan detaylı olarak bahsedilmiştir.[242] Çin Taoizm Cemiyeti resmi web sitesinde 203 tanrının adı geçmektedir ve bunlar görevi ve özelliğine göre şu şekilde dokuz sınıfa ayrılmıştır:[243]

1) Gökteki Tanrılar: toplam sayısı 93, (Bkz. Ek. 2.11)
2) Tanrılaşan İnsan-i Kamiller (Zhen-ren): toplam sayısı 34,
3) Yerdeki Tanrılar: toplam sayısı 6,
4) Dağlardaki Tanrılar: toplam sayısı 5,
5) Nehir ve Hendeklerdeki Tanrılar: toplam sayısı 6,
6) Bölgesel tanrılar: toplam sayısı 15,
7) Eski zamanlardaki İnsan-i Kamiller, toplam sayısı 15,
8) Halk içerisindeki (örf adetteki) Tanrılar: toplam sayısı 13,
9) Hainan ile Tayvan'daki Tanrıçalar: toplam sayısı 15.

b. İnsan

İnsanın dünyaya gelmesi konusunda günümüzdeki Taoizm'in görüşü şöyledir: "Yokluktan can meydana gelir. Candan nefes (qi 气), nefesten kan, kandan şekil, şekilden bebek, bebekten çocuk, çocuktan genç, gençten yetişkin, yetişkinden yaşlı adam meydana gelir, yaşlı da ölür."[244]

İnsanın olgunlaşma sürecini iki devrede özetleyebiliriz. Birinci devre, sıfır yaştan 16 yaşa kadar olan zaman süreci. Bu süreci de bebeklik dönemi ve çocukluk dönemi diye ikiye ayırabiliriz. Bebeklik dönemindeki insanda doğuştan gelen özellikler hâkimdir, o çok temiz ve saftır. Çocukluk dönemine adım attıktan sonra durum değişmeye başlar. Erkek çocuğun ihtilam olması, kızların ilk adet kanı görmesinden sonra onlar artık buluğa ermiş sayılırlar. Doğuştan gelen önsel veya doğal yetenekleri yerine yavaş yavaş kendi hür iradesiyle karar verdikleri görülür. Olgunluk dönemine adım atan insanın

[242] Ma Shu-tian, a.g.e., s.1–11.
[243] http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showDirList.cgi?dircode=1010200000000000000&targetPage=Fdjxy2 (e.t. 22.02.2012)
[244] Yang Yü-hui, a.g.e., s. 94–95.

davranışları artık bebeklik çağındaki gibi doğuştan gelen doğal faktörler tarafından yönetilmez, aksine insanın kendi nefsanî arzu istekleri ve dış çevre faktörleri tarafından idare edilir. Taoizm'e göre, nefes ve dış faktörler tarafından idare edilen insan davranışı Tao'nun doğal yoluna aykırı hareket ederek insanın sağlığı ve istikbalini olumsuz etkileyebilir.

Dünyadaki insanların hepsi yaşlanır ve yavaş yavaş ölüme doğru yürür. Ölümün nedeni üç türlü olabilir:

1) İnsandaki can, nefes ve kuvvet belli derecede yıpranıp insan hayatının devamını sağlamaya yetersiz kaldığı anda ölüm gerçekleşir.

2) İç organların zayıflaması da insanı ölüme götürür.

3) Günah işleyenlerin cezalandırılması.

Taoizm'e göre, bütün dünyayı tanrılar yönetir, çeşitli işleri çeşitli tanrılar idare ederler. Gerçi tanrılar insanların işlerine doğrudan müdahale etmeseler bile, insanın her bir sözü ve davranışını tanrılar detaylı olarak kayıt altına alırlar. Kişinin iyilik yada kötülük yapmasından dolayı ona mükafat yada ceza gelir. İyilik yapanların ömrü uzayacak, kötülük yapanların ise ömrü kısalacaktır.[245]

c. Alem[246]

Taoizm'e göre, âlem 3 çeşittir: Gök ülkesi (cennet), bu dünya ve cehennem.

1) Gök Ülkesi (Cennet)

Taoizm öğretilerine göre, âlemdeki en güzel, en kutsal mekân gök ülkesi olan cennettir. Cennet bu dünyadan farklı bir âlemdir. Tanrılar ve

[245] Bkz. Yang Yü-hui, a.g.e., s. 107.

[246] Kâinatın yaratılışı hakkında çoğu dinlerde bilgiler vardır. Eski Ahit'te Tekvin, Hint dininde Veda'larda olduğu gibi, Taoizm 'de de âlemin yaratılış hikâyesi vardır. Ancak bu hikâyeyi MS 4.asırda yaşayan Taoist bilgin Ge Hong, *Yüan-shi Shang-zhen Zhong-xian ji* (元始上真众仙记) adlı kitabında yazmıştır. (Dao-sang, 73/2a-b). Bkz. Liu Sun-ren, *Taoizm'in Kaynağını Araştırma*, *Daojiao shi Tanyüan*, Pekin Üniversitesi Yayınları, 1.baskı, Pekin, 2000, s. 6–7.

ölümsüz insanlar orada yaşarlar. Cennet 36 katman yada dereceye ayrılır. En üst katta büyük tanrılar yaşarlar. Alt katlar ise ölümsüzlerin yeridir. Cenneti tanrılar yönetirler. Bu tanrılar sadece cennetin değil, bu dünya ile cehennemin de egemenidirler.

2) Cehennem

Gökteki kutsal ülke cennetin zıddı, son derece acılı bir yer olan cehennemdir. İblisin, cinlerin mekânı, dünya hayatında tanrının yasalarına itaat etmeyen, ahlak dışı davranan, kötü işler yapan insanların öldükten sonra cezalandırılacağı yerdir. Taoizm'e göre, cennet bütünüyle Yang (aydınlık), mutluluk, huzur yeri; cehennem ise bütünüyle Yin (karanlık) korkunç bir yerdir. Cehennemde cezalandırılacak olanlar hiç aydınlık yüzü görmemekle kalmayıp, aynı zamanda hiçbir özgürlükleri de olmayacak, şiddet ve işkencelerle sürekli acı çekeceklerdir.

Cehennem birkaç çeşittir. "En büyük tanrının Yasası" (《上清灵宝大法》) kitabında [247] anlatıldığına göre, yöne göre sıralanmış dokuz ve cezalandırma yönteminin özelliğine göre sınıflandırılmış yirmi dört cehennem vardır. Örneğin, doğudaki rüzgârlı, şimşekli cehennem, güneydeki ateş tandırı cehennem, kuzeydeki buz cehennem, testerede kesme cehennemi. vs.

Taoizm öğretilerine göre, dünya hayatında doğru yolda yürümeyen, iyi işler yapmayan insanlar öldükten sonra yirmi dört cehennemde "On azap, Sekiz acı" (Shi ku ba nan十苦八难) ile işkence çekeceklerdir.[248]

3) Dünya Hayatı

Taoizm öğretilerine göre, kutsal gök ülkesi cennet ile korkunç cehennem arasındaki yer, bu dünya hayatıdır. Bu dünyada Yang (aydınlık) ile Yin (karanlık) aynı anda vardır. Bundan dolayı hem cennettekine benzer sevinç,

[247] *En Büyük Tanrının Yasası, Shang qing Ling bao Da fa*, (上清灵宝大法) kitabı Güney Song Hanedanlığı döneminde (MS 1127–1279) yazılan kutsal kitaptır. Bu kitapta tanrılar sayısı 369'tır.
Bkz., http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-80201-1011283045.htm (e.t.,03.03.2012)

[248] Bkz. Yang Yü-hui, a.g.e., s. 114-115.

hem de cehennemdekine benzer acı aynı anda mevcuttur. Cennetteki gibi ebedi mutluluk olmasa da, cehennemdeki gibi ebedi azap, sıkıntı da yoktur. Dünya hayatında Yang (aydınlık) ile Yin'in (karanlık) bir arada gelmesi insanlara kendi hür iradeleriyle cennet veya cehennemi seçme özgürlüğünü de beraberinde getirmiştir.

Dünyadaki fani insanların hepsinin belli bir ömrü vardır. Hayatı olanın ölümünün de olması doğal kanundur. Hayatı olan insanın hür iradeyle seçme özgürlüğü var olmakla beraber bu özgürlüğü kısıtlayıcı ya da engelleyici çeşitli faktörler de vardır. Üzüntü, sıkıntı ile mutluluk ve sevinç beraber gelir. Kısacası, dünya hayatının seviyesi cennetteki tanrılar, ölümsüzlerin hayatı ile cehennemdeki suçlu ruhların hayatının ortalama seviyesindedir.

Dünyadaki insanlar eğer kendini eğiterek ölümsüzleşebilirse cennete yükselir. Eğer kendini eğitmezse öldükten sonra bütünüyle karanlık Yin olan ruha dönüşerek cehenneme düşmesi kaçınılmaz olur. Fani insanın son durağı, bu iki seçenekten birini tercih etmesine bağlıdır: kendini Tao yolunda eğiterek cennete yükselme yada Tao yolundan vaz geçerek cehenneme yuvarlanma. Bundan başka seçenek yoktur.[249]

B. Taoizm'in Kutsal Kitapları

MÖ VI yüzyılda yaşamış Lao-zi'dan günümüze kadar olan yaklaşık 2500 senelik bir zaman zarfında Taoizm'e ait çok sayıda kutsal kitap ortaya çıkmıştır. Muhtelif mezhepler de çeşitli kitapları yazmış ve bunlar zamanla kutsal kitap olarak kabul edilmiştir. MS VII. yüzyıldan itibaren padişahlar bu kutsal kitapların hepsini derleyip toplayıp büyük bir külliyat haline getirmeye çalışmışlar. İşte bu büyük külliyatın adı *Dao-sang* (《道藏》), yani Taoizm'e ait kutsal kitapların toplamıdır. En son nüshası 1607 yılında derlenen *Dao-sang*, toplam 5485 cilt halinde 1476 kitaptan oluşmaktadır.[250]

[249] Bkz. Yang Yü-hui, a.g.e., s. 117.
[250] Bkz., Wang Ka, a.g.e., s.137.

Bu büyük külliyat içerisine alınmayan Taoizm kutsal kitapları *Dao-sang Külliyatı Dışındaki Kitaplar* (Sang wai Dao shu 藏外道书) adıyla derlenip 1994 senesinde neşredilmiştir. 36 kısımdan oluşan bu külliyat, 1042 kitabı içine almaktadır. (Bkz. Ek.3.8)

XX. yüzyılın başlarında Taocu rahip Wang Yüan-lu (王圆箓) Çin'in kuzey batısındaki Dun-huang mağarasından eski zamanlara ait çok sayıda elyazması bulmuştur. Bunların 500 adetten fazlasının Taoizm'e ait yitik kitaplar olduğu tespit edilmiş, bu elyazmalarının da MS 5 ~ 8.yüzyıllarda yazılmış olduğu anlaşılmıştır. Japon bilim adamı Da-yüan Ren'er (大渊忍尔) 1978 yılında Dun-huang'dan bulunan Taoizm kitaplarının katalogunu yayınlamıştır.[251]

1996'dan başlayıp Çin Taoizm Cemiyeti ile Çin Sosyal Bilimler Araştırmaları Merkezi ve Hua-xia yayınevi birlikte *Zhong-hua Dao-sang* (Çin Ulusunun Taocu Kutsal Kitapları)'nı derlemek ve *Zheng-tong Dao-sang*ı (Ortodoks Dao-sang) bir an önce yayınlamak için çalışmalarını başlatmıştır.

Taoizm'in iki bin sene içerisinde ortaya çıkan bütün kutsal kitapları yayınlanmıştır. Taoizm'e ait çeşitli mezhepler kendine özgü kitaplarını okumaktadırlar. 86 çeşit dini pratik ve anlayış farklığına sahip olan, ancak temel konularda birleşen ve iki grup halinde kendini ifade eden mezheplerin kutsal kitapları şunlardır: (Bkz. Ek. 2.10)

a. Temel Kutsal Kitaplar[252]

1) Dao-de Jing, 《道德经》, yazarı Lao-zi, MÖ V ~ III. yüzyıl civarında ortaya çıkan bu kitap 81 ana başlıktan oluşmuştur. Temel konuları: Tao, kozmoloji, insan hayati, siyaset.

[251] http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showContent.cgi?dircode=1020600000000000000 (e.t., 26.04.2012)

[252] http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showDirList.cgi?dircode=1020100000000000000&targetPage=Fdjxy2 (e.t., 26.04.2012)

2) Wen-shi Zhen-jing 《文始真经》, yazarı Guan Yin-zi, MÖ IV asırda ortaya çıkan bu kitap 9 ciltten oluşmuştur. Temel konuları: Âlemdeki varlıkların varoluş sebebi, başarının sadece Tao'da fanileşme olduğu.

3) Chong-xu Zhen-jing《冲虚真经》, yazarı Lie-zi. Bu kitap MÖ 400'lü yıllarda yazılmıştır. 8 Cilt, 134 masaldan oluşuyor. Temel konusu: özgürce yaşam.

4) Tong-xuan Zhen-jing《通玄真经》, yazarı Lao-i'nin öğrencisi Wen-zi, yedi ciltli bu kitap, MÖ V ~ III. asırda ortaya çıkmıştır. Temel konusu, Lao-zi'nin öğütleriyle devleti idare etme ve bireysel eğitimin önemi.

5) Nan-hua Zhen-jing《南华真经》, yazarı Zhuang-zi, MÖ II asırda yazılan bu kitap, 33 ana başlıktan oluşuyor. Temel konusu, özgürce yaşamak, hiçbir şeye köle olmadan kalbinde sadece Tao ile beraber olmak, dünyaya ait şeyleri terk ederek Tao'da fani olmak.

6) Long-men Xin-fa《龙门心法》, yazarı Wang Chang-yue, MS 1656 yılında yazılan bu kitap 15 bölümden oluşmuştur. Temel konusu, Tao'ya, kitaplara ve üstada iman; orucun önemi, nefsi tezkiye, tövbe, manevi eğitim.

7) Zheng-yi Jing[253]《正一经》, Bu Kitabı, en büyük Tanrı Yüan-shi Tian-zün'ün Lao-zi'ya verdiği, Lao-zi'nin ise Zhang Dao-ling'a verdiği rivayet edilir. Zheng-yi mezhebine ait 132 adap ve kurallar, tılsım, sihir, büyü, efsunlardan bahseden bu kitap, MS 500'lü yıllarda ortaya çıkmıştır.[254]

[253] Taoizm Zhengyi mezhebinin kutsal kitabi, Bkz., Hunan Üniversitesi Tarih Kültür Ensititüsü öğretim üyesi Wu Cheng-quan'in（伍成泉） yazdiği "Zheng-yi Jing ve 7 Kitap Üzerine" adlı makale (《正一经》与七部道书体制), http://www.daoisms.org/article/lundao/info-3319.html (e.t., 26.04.2012)

[254] Taoizm'in bu yedi temel kutsal kitabına bakıldığında, en eski kutsal kitap *Yi Jing*'in neden bu temel kutsal kitaplar listesinde yer almadığı sorusu aklımıza gelebilir. Doğu Han Hanedanlığı döneminde (MS 25 ~ MS 220) Taoizm'in ilk mezheplerinden *Tai-ping Dao* ile *Wu-dou-mi Dao* mezhebinin ortaya çıktığı dönemde yazılan ilk dönem kutsal kitap *Zhou-yi San-tong-qi* tamamıyla *Yi Jing*'i temel alarak yazılmıştır. Ondan sonraki dönemlerde ortaya çıkan kutsal kitaplar da *Zhou-yi San-tong-qi*'den istifade edilerek yazılmıştır. Yani, en eski kutsal kitap *Yi Jing* sonraki kutsal kitapların özüne, içeriğine karışmıştır. Dolayısıyla sonrakiler genel anlamda *Yi Jing*'in bir kutsal kitap olduğunu kabul etmekle beraber, onu özellikle yedi kitap listesine koymaya ihtiyaç duymamışlardır.

b. Her Gün Okunan Kitap veya Dualar

Bunları sabah okunan kitaplar ve akşam okunan kitaplar diye sıralayabiliriz. Sabahleyin 8 kitaptan seçme dualar okunur.[255] Akşamleyin de değişik 6 kitaptan seçme dualar okunur.[256]

Sabah okunanlar şunlardır:

1) Sekiz Kutsal Dua (Ba da shen zhou 八大神咒): 1) Kalbi temizleme duası, 2) Ağzı temizleme duası, 3) Bedenini temizleme duası, 4) Yeri emin etme duası, 5) Gök ve yeri övme duası, 6) Altın ışık duası, 7) Kokulu tütsü için dua, 8) Gayb için dua.

2) Gökteki Tanrı Lao-zi'nin söylediği sükünet kitabı (Tai shang Lao-jün shuo chang qing jing 太上老君说常清静经)

3) Gökteki Ling-bao Tanrı'dan belaları defetme, hayatı koruma konusunda dilek dileme kitabı (Tai shang Dong-xüan Ling-bao sheng xüan xiao zai hu ming miao jing 太上洞玄灵宝升玄消灾护命妙经)

4) Gökteki Ling-bao Tanrı'nın söylediği zorluklardan, kötülüklerden korunma kitabı (Tai shang Ling-bao Tian-zün shuo rang zai du e zheng jing 太上灵宝天尊说禳灾度厄真经)

5) Büyük Yü-huang'in kalbe nakşedilecek kitabı (Gao shang Yü-huang xin yin miao jing 高上玉皇心印妙经)

6) Kıymetli Öğütler(zhu zhen bao gao 诸真宝诰)

7) Âlimlerin duaları ve tövbe (Zhong tang zan ji qiu zu qian wen deng 中堂赞及邱祖忏文等)

---

[255] Sabah okunan kitapların detayları için Bkz., http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showList.cgi?dircode=1020201000000000000&perPageNum=15&targetPage=Fdjxy3 (e.t., 26.04.2012)

[256] Akşam okunan kitaplar ve duaların detayları için Bkz., http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showList.cgi?dircode=1020202000000000000&perPageNum=15&targetPage=Fdjxy3 (e.t., 26.04.2012)

8) Son dua, hatim duası ve kişinin kendi istedikleri (Xiao zan ji jie jing ye deng 小赞及结经谒等)

Akşamleyin okunan altı kitap şunlardır:

1) Gökteki Ling-bao Tanrı'nın söylediği zorluklardan ve günahlardan kurtulma kitabı (Tai shang dong-xüan Ling-bao Tian-zün shuo jiu ku ba zui miao jing 太上洞玄灵宝天尊说救苦拔罪妙经)

2) Gökteki en büyük tanrı Yüan-shi Tian-zün'ün söylediği doğuştan Tao'ya sahip olma kitabı (Yüan-shi Tian-zün shuo sheng tian de Dao zhen jing 元始天尊说生天得道真经)

3) Gökteki Tanrı Lao-zi'nin söylediği haksızlıktan ve günahlardan kurtulma kitabı (Tai shang Dao-jün shuo jie yüan ba zui miao jing 太上道君说解冤拔罪妙经)

4) Dou lao Tanrı'nın kıymetli öğütleri (Dou lao bao gao 斗姥宝诰)

5) Âlimlerin duaları ve nimetlere teşekkür etme hakkındaki kıymetli öğütler (Zhong tang zan ji bao en bao gao deng 中堂赞及报恩宝诰等)

6) Son dua, hatim duası ve kişinin kendi istedikleri (Xiao zan ji jie jing ye deng 小赞及结经偈等).[257]

C. Taoizm'de Din Adamları

a. Din Adamı Olmak İçin İstenen Koşullar

Taocu din adamları özel yetiştirilir. Yedi yaşında tapınağa adanmış olan Taocu rahipler beş aşamadan geçirilirler:

Birinci: 7–11 yaş arası rahipler, yeni çırak

İkinci: 12 -14 yaş arası rahipler, yeni inanan rahip

Üçüncü: 15–19 yaş arası rahipler, yararlı rahip

[257] Bkz., a.g.w.

Dördüncü: 20–69 yaş arası rahipler, (Taoizm'i) geliştirici ve koruyucu rahip

Beşinci: 70–90 yaş arası rahipler, başrahip.[258] (Bkz. Ek. 2.12)

Küçüklüğünde tapınağa adanmamış, fakat sonradan tapınakta rahip olmayı seçen insanların rahip olabilmesi için başvuru şartları şöyledir:

1) "Tao'ya, kutsal kitaplara, üstatlara inanmalı, geleneksel bir mezhebin tanınmış üstadından eğitim almış olmalı (veya bu üstadın varisi olması);

2) Vatanını, dinini sevmeli, disiplinli, temiz ve sağlıklı olmalı;

3) Yaşı 20'den büyük olmalı, okuma yazma bilmeli[259], tapınakta yatılı kalarak 3 sene eğitim almış olmalı, saçı uzun olmalı, tapınaktaki sabah akşam okunan dersleri bilmeli, rahip olmayı kendi hür iradesiyle içten istemeli, tapınak yetkililerinin gözetimi ve onayı olmalı;

4) Kimliği ve bölgedeki Taoizm cemiyeti ile tapınağın referansı olmalı, eyaletteki Taoizm dini kurumunun onaylamasından geçmeli;

5) Ayin düzenlemesi için belli miktarda para ödemeli.

6) Bu şartları yerine getiren bir adam için, belli tarihte büyük ayin ve rahipliğe kabul edilme merasimi düzenlenir, ona dini kimlik verilir.[260] (Kimlikte kişinin adı soyadı, doğduğu memleketi, doğum tarihi, tapınakta ne zaman hangi üstattan eğitim almış olduğu, bağlı olduğu mezhebi, dini adı ve tarih net olarak yazılacaktır. Bkz. Ek.3.9)

[258] Bkz., Wang Ka, a.g.e., s.269.
[259] Günümüzde en az ortaokul mezunu olması şartı vardır.
[260] Bkz., Quanzhen Mezhebinin Taocu rahip kabul etmesi hakkındaki resmi genelge, 关于全真派道士传戒的规定, http://www.xzmzzj.gov.cn/XZZJ/XZZJ03/201110/648.html. (e.t., 26.04.2012)

b. Taocuların Amentüsü ve Temel Prensipleri

Tang Hanedanı dönemindeki Taocu rahip Zhang Wan-fu'nun (张万福) *Farzlar* kitabında[261] anlatıldığına göre, ilk dine giren kişi[262] şu Üç Şart veya prensibi yerine getirmelidir:

1.Şart: Kendini büyük Tao'un yoluna adamalı,

2. Şart: 36 kutsal kitabı ruhuna nakşetmeli,

3. Şart: Canını Taocu üstadına vermelidir.

Bunun arkasından Beş Şart gelir. Ayrıca 10 Şart, 27 Şart ve 180 Şart gibi prensipleri vardır.[263]

Günümüzdeki Taocu rahiplerin riayet etmesi gereken **Beş Temel Prensip** şöyledir:

1. Canlıyı öldürmemek,

2. Hırsızlık yapmamak,

3. Zina yapmamak,

4. Yalan söylememek,

5. İçki içmemek

Bazı hallerde şu üç prensip de bunlara ilave edilmektedir:

6. Çok lüks yataklarda uyumamak,

7. Makyaj yapmamak,

---

[261] Zhang Wan-fu (张万福)'nun kitabı *Üç Mağara Farzlar* 《张万福三洞众戒文》adlı kitap, Taoizm'deki farzlar, kuralların detaylı anlatıldığı bir kitaptır.

[262] Günümüzde bu dine girmek için önce başvuru formu doldurulacak. İki büyük mezhepten hangisini tercih ettiği net belirtilecek. Sonra bu aday sıkı eğitimden geçirilecek. Quanzhen mezhebini tercih ederse 100 gün oruç tuttuktan sonra dine resmen kabul edilir. Eğer Zheng-yi mezhebini tercih ederse 3 yıl dini eğitim aldıktan sonra büyük merasimle dine kabul edilir ve eline ehliyet verilir. Zhengyi mezhebinin rahip kabul etmesi hakkında Bkz.Ek.3.14.

[263] Bkz., Wang Ka, a.g.e., s.220-221.

8. Müzik, şarkı dinlememek.[264]

c. Din Adamlarının Kıyafetleri

Taoist rahipleri sıradan insanlardan ayıran en belirgin dış özellik giyim kuşamdır. Taoizm'de din adamlarının kıyafetleri konusunda çok sıkı yasalar vardır. Rivayetlere göre, bu yasayı tanrılaşan Lao-zi, Taoizm dininin kurucusu olan Zhang Dal-ling'a[265] öğretmiş ve çok güzel 15 çeşit kumaş hediye etmiştir.[266]

Tarihi verilere bakıldığında Taoizm'in ilk yıllarındakatı bir kıyafet standardı bulunmadığı, Taocuların giyim kuşam yasasını Lu Xiu-jing'in (MS 406–477) ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Taocu din adamlarının çoğu sarı elbise giyerler. Bunun nedeni, kendilerinin Sarı İmparator Huang-di'ya bağlı olduğunu belirtmek içindir. Tai-ping Dao (Barış Taoizm mezhebi) müritleri de sarı türban takmışlardır. Sarı elbise, sarı serpuş Taocu rahiplerin lakabı olmuştur. MS VII–X.yüzyıllarda Çin'i yöneten Tang hanedanı döneminde Taocu din adamlarının 11 çeşit kıyafetlerinin olduğu kaynaklarda yazılmıştır.[267]

Günümüzdeki din adamları ise cübbe, uzun elbise, ihrama benzeyen elbise, makam cübbesi, nakışlı elbise, taçlı serpuş, atkı, özel ayakkabı ve çorap gibi sekiz çeşit kıyafetle yetinmektedir. (Bu kıyafetleri görmek için Bkz. Ek. 3.11)

Bu tür kıyafetler dinin uygulanmasında çok önemlidir. Yukarıda bahsedilen kıyafetleri giymeyen din adamları şu 7 işi yapamazlar:

1. Mabede gidip ibadet ve tövbe edemezler;

2. Kutsal kitaplara yaklaşamaz, eline alarak veya ezberden okuyamaz.

3. Oruç ayinlerini yönetemez, adaklardan yiyip içemez.

---

[264] Bkz, Taoizm, http://zh.wikipedia.org/wiki/%E9%81%93%E6%95%99 (e.t., 26.04.2012)
[265] Zhang Dao-ling için dipnot 188'ye bakın.
[266] Bkz. Zhang En-fu, a.g.e., s. 89.
[267] Zhang En-fu, a.g.e., s. 90.

4. Kendi hocasına secde edemez ve talebesinin de secdesini kabul edemez.

5. Odasından dışarıya çıkamaz, halk arasında dolaşamaz. Sıradan insanlarla görüşemez.

6. Dua edemez, cinleri kovamaz.

7. Padişah ile anne babası ve başka insanlarla görüşme yapamaz.

Din adamları bu kıyafetleri sadece evinde dinlenirken, özel ihtiyaclarını giderirken veya yağmur-çamur gibi özel hallerde üzerinden çıkarabilir

Dini kıyafetler ödünç verilmez, ödünç alınmaz, rastgele atılmaz, ayaklar altına serilemez. Yıkanırken bile çok dikkatlice yıkanır. Eskimiş kıyafetler ateşte yakılır.[268]

d. Taocu Rahiplerin Orucu (Perhizi)

Türkçeye oruç diye tercüme edilen Çince "zhai" (斋) kelimesinin "temizlenmek, etsiz yemek, dervişlere yemek sadaka etmek" gibi anlamları vardır. Dini terim anlamı temizlenmek, arınmaktır.

Taocuların orucu şöyledir: Atalar kültünün bir gereği olarak eski atalar için adaklar sunup dua etmeden önce banyo yapılır, elbiseler değiştirilir. Kalbi ve vücut temizlenir, derli toplu, düzgün olunur. Bu dönemde içki içilmez, et yenilmez.

Oruca engel olacak şeyler, alışkanlıkların terk edilmesi, müzik dinlenilmemesi, gönlünde rastgele kaygıların olmaması, elin ayağın rastgele hareket etmemesi gerekmektedir. Kutsal kitaplarda yer alan bilgilere göre, şu üç gerekçe ile oruç tutulmaktadır:

1. İyi işler yaparak günahlarından kurtulmak,

2. Yiyecek-içeceklerini azaltarak tanrılardan uzun ömür dilemek,

[268] Bkz. Zhang En-fu, a.g.e., s. 91.

3. Kalbini temizlemek, ruhunu arındırmak.[269]

Taoizm'de 10'dan fazla oruç çeşidi bulunmaktadır.

e. Tapınak Rahiplerinin Günlük Yaşamı

Taocu rahiplerin günlük hayatı tapınakta çalınan çan ve davul sesiyle uyanarak başlar. Günde beş defa işitilen bu çan ve davul sesleri onların günlük hayatını düzenler. Sabah erken kalkıp tapınağı süpürür temizlerler, kıyafetlerini düzgün giydikten sonra sabah okumasına (yüksek sesle kutsal kitap okumaya) başlar. Oruç odasında etsiz yemeklerle kahvaltı yaptıktan sonra, bir arada toplanıp dini derslerini öğrenirler. Tapınağa tütsü yakmaya, adak sunmaya gelen misafirleri ağırlarlar. Misafir yoksa tarlada çalışırlar. Akşamleyin yine toplu halde kutsal kitabı sesli okurlar. Tapınakta günlük normal hayat böyle geçer.[270]

f. Tanrıya Tapmak Adabı

Tapınakta tanrıya tapmanın belli adap kuralları vardır. İlk önce tanrıya sunu / hediyeler sunulur. Sunular ***Beş Sunu*** ve ***On Sunu*** diye ikiye ayrılır. Genellikle ***Beş Sunu'***da olması gerekenler: 1) Kokulu tütsü, 2) Çiçek, 3) Lamba, 4) İçecek, 5) Meyve. Bu beş sunuya çay, yiyecek, mücevher, inci ve elbise eklenince ***On Sunu*** oluyor.

Günümüzde tapınaklarda en çok sunulan ***Beş Sunu*** şunlardır:

1) Çay: kuru çay yaprağı veya demli çay,

2) Meyve: kuru yemiş veya taze meyve,

3) Yemek: pirinçten yapılmış yemekler

4) Unlu yiyecekler: makarna, bisküvi, pasta, vs. unlu mamüller

5) Sebze: taze sebzeler veya kurutulmuş sebze, vs.

[269] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s. 190.
[270] Xie Lu-jün, a.g.e., s. 1. Giriş'e bakın.

Adak sunarken adaklar iki elle tutularak masanın önüne getirilir. Sonra eğilerek rukuya varılır. Adaklar yavaşça masanın üzerine tanrı heykelinin önüne koyulur. Adakların sırasına dikkat edilir, önce çay, sonra meyve, pirinçli yemek, sebze ve unlu yemekler. (Bkz. Ek.3.13.1)

Adaklar yerine koyulduktan sonra kokulu tütsü yakılır. Bu tütsüye Çince "xiang 香" denir. Taocunun ihlâslı gönlü bu tütsü aracılığıyla tanrıya mesaj gönderir. Tütsü yakıldıktan sonra Taocu eğilerek selam verir. Sırayla birkaç tütsü yakıldıktan sonra diz üstü oturarak secdeye kapanır. (Bkz. Ek.3.13.2)

Secdeler, ***Üç Rekât Üç Secde*** ve ***Üç Rekât Dokuz Secde*** diye ikiye ayrılır. Normal ibadetlerde ***Üç Raket Üç Secde*** yapılır. Büyük ayinlerde ***Üç Rekât Dokuz Secde*** yapılır.

Secde edecek kişi önce dik duracak, iki gözüyle yere bakacak, gönlü saken olacak. İki eli karnının üzerinde sol eli sağ elinin üzerinde duracak. Böylece eğilecek, önce sağ eli, sonra sol eli secde edilecek yere değecek, sağ elinin üzerine sol eli konulacak, iki diziyle yerde oturarak alnı kendi elinin üstüne konularak secde edilecek. Sonra kalkarak dik duracak. Bu, bir rekât bir secdedir. Bunun aynısı peş peşe üç defa tekrarlanır, ***Üç Rekât Üç Secde*** olur. Sonra orada bulunan kendi üstadına secde edilir. Böylece ***Üç Raket Üç Secde*** tamamlanmış olur.[271]

g. Dini Kurallara Uymayan Rahiplere Uygulanacak Cezalar

Taoizm'de din adamları arasında görev ve sorumluluklardan kaynaklanan bir sınıf farkı bulunmaktadır. Her tapınağın kendine göre ceza kuralları vardır. Alt düzeyde olan rahibin üst düzeye mutlak itaati söz konusudur. Buna aykırı hareket ettiği anda uygulanacak çeşitli cezalar vardır. Bunlar hafif ve ağır olmak üzere iki kısma ayrılırlar:

[271] http://www.chinawudang.com/wdly/show.asp?record_id=1122279126062 (e.t., 05.03.2012)

Hafif olan cezalar diz üstü oturtmak, sopalamak ve dinden kovmaktır. Ağır ceza ise ateşte yakarak idam etmektir. *Ortodoks Taoizm Kutsal Kitapları'*nda (Zheng-tong Dao-sang) Quan-zhen mezhebi rahiplerine uygulanacak kurallardan bahsederken, rahibin yaptığı yanlışın hafif ya da ağır olmasına göre, diz çökerek tütsü yakmak, sopalanmak, ateşe verilmek gibi cezalara çarptırılacağını beyan etmiştir.[272]

h. Tapınaklar

Tarihi verilere göre, Taoizm tapınağı (Dao-güan 道观) ilk olarak Lao-zi döneminde ortaya çıkmıştır. Lao-zi batıya doğru giderken onu bir kulede karşılayan gümrük memuru Guan Yin-zi, burada *Dao-de Jing*'in ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Bu tarihten sonra bu kule Taoistlerin ilk tapınak yeri sayılmış, adı da Lou-güan (楼观) olmuştur.[273]

Taoizm tapınakları karakterine göre iki çeşide ayrılır: 1) Miras tapınaklar (Zi-sün miao 子孙庙), 2) Orman Tapınaklar (Song-lin miao 丛林庙).

Miras tapınakların mülkiyeti üstattan talebeye miras kalır. Belli bir mezhebe aittir. Başka mezhepteki Taoist rahipler bu tapınakta kısa bir süre kalabilir, fakat tapınak işlerine karışamaz. Evden ayrılan yeni rahipler önce bu miras tapınaklarda bir müddet kalır.

Orman tapınaklar, belli bir şahsa veya mezhebe ait değildir, mülkiyetine de varis olunamaz. O, yeryüzündeki bütün Taocuların ortak mülküdür veya mülkiyeti devlete aittir. Mezhebi, yaşı, cinsiyeti ne olursa olsun, tüm Taocu rahiplerin burada yatılı kalma, dini önderini seçme ve seçilme hakki vardır. Örneğin, Pekin'deki Bai Yün-güan (白云观) tapınağı, MS 739 senesinde yapılmış Orman tapınaklardan biridir. Burada çeşitli Taoizm mezheplerinin müntesipleri, Konfüçyanistler ve hatta Budistler de ibadet edebilirler.[274]

[272] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e, s. 194. Bkz., Cezalar,. 请看清规。
[273] Wang Ka, a.g.e., s.279.
[274] http://baike.baidu.com/view/730896.htm (e.t., 05.03.2012)

Her mezhebin kendine ait tapınakları vardır, bunlar mezhebin adıyla anılır. Quan-zhen mezhebi tapınağı, Zheng-yi mezhebi tapınağı, Jing-ming mezhebi tapınağı gibi.

Tapınaklar boyutuna göre de, büyük tapınaklar ve bir tanrılı küçük tapınaklar diye ikiye ayrılır. Büyük tapınaklarda birçok tanrı heykeli bulunmaktadır. Küçük tapınaklar veya bir tanrılı tapınaklarda çoğunlukla Üç Saf Tanrı (San-qing) heykeli veya sadece Lao-zi'nin heykeli bulunur. Sadece Lao-zi'nin heykeli bulunan tapınaklara "Lao-jün miao" 老君庙 denilir. Küçük tapınaklar içerisinde Lao-jün miao'nin sayıları çoktur.

Her mezhebin tapınaklarının da kendine özgü bir takım özellikleri vardır. Tanrı sayıları, adları ve tanrıların dereceleri de her mezhebe göre farklıdır.

Günümüzde Çin'deki eski ve büyük tarihi tapınakların çoğunluğu turistlerin en çok ziyaret ettiği yerlerden biri sayılır ve gelen turistlerden alınan giriş biletleriyle de belli bir gelir elde edilmektedir.

i. Çeşitli Ayin ve Törenler

Zahirine bakarak Türkçeye "ayin" veya "tören" diye çevirdiğimiz "Ke-yi" (科仪) aslında Taoizm'in dini kurallarını, adap, dini yükümlülük, kıyafet, hitabet, ibadet, bayram, merasim, tanrıyı çağırma ve uğurlama, tövbe gibi çeşitli uygulamalarını içine almaktadır.[275] Günümüzde çok görkemli yapılan törenlere de genel anlamda "Ke-yi", özelde "Zhai-jiao" denilmektedir. Dine kabul etme töreni, tanrıların doğum günü, önemli olaylar, örneğin, devlet bayramı kutlaması veya bir Taocu büyüğün doğum günü kutlaması, deprem gibi afetler olduğunda tanrıdan yardım dileme ayini, hastaları iyileştirme ayini gibi çeşitli ayinler bulunmaktadır. Her ayinde çağrılacak tanrılar da farklıdır.

Çeşitli ayinlerden bir tanesi "Tanrı Heykelini Işıklandırmak" (Shen-xiang Kai-guang 神像开光) ayinidir. Bu ayin büyük etkinliklerle yapılır. Çünkü

[275] Wang Ka, a.g.e., s.214.

bu ayin, Taocunun duasıyla tanrının heykel içine girmesi, heykelde kendini göstermesini gerçekleştirmek amacıyla yapılmaktadır.

Bu ayinde üç aşama vardır:

1) Sunu / adak sunulur, kokulu tütsü yakılır ve kutsal kitaptan seçme dualar okunur.

2) Tapınaktaki başrahip tanrı heykelinin üzerindeki kırmızı kumaşı kaldırır, eline yeni havlu alarak heykelin yüzünü siler, temizler.

3) Zincifre ve taro ile horozun kanı karıştırılarak yapılan mürekkebe uzun tüylü kalem veya bir fırçayı batırıp, bununla heykelin gözü, ağzı, burnu ve kulağı boyanır. Bununla beraber aynı anda tapınak kapısı önündeki bir rahip elindeki ayna ile güneş ışığını heykelin gözünde yansıtmaya çalışır. Böylece güneşin kutsal ışığının heykelin gözünde parlamasıyla, heykel insanlar arasındaki iyi ile kötüyü fark etmeye başlar.[276] Buna "tanrının heykel içine girmesi" denir.

j. Kağıt Para Yakmak

Çin kültüründe özellikle ahiret veya cehennem parası diye anılan bir çeşit kâğıt para (Ming-bi 冥币) yakma geleneği vardır. Çeşitli veriler bu geleneğin Han Hanedanlığı döneminden (MS II. yy) bu yana devam edegeldiğini söylemektedir.[277]

Halk inanışına göre, insanlar öldükten sonra ahrete ulaşıncaya kadar çeşitli geçitlerden geçerler. Her geçitte yol kesen haydut cin veya cehennem bekçileri bulunmaktadır. Bunlar yeni ölen adamın cebine bakarlar. Onun için, ölen adam cebine ahiret parası alarak yola çıkmalıdır. Eskiden ölüyü defnederken bazen cebine para koyarak defnetmişlerdir. Şimdi çoğu ölüler yakıldığı için paralar da yakılır. İnsanlar bu para yakma işlemini "cehennemden

[276] http://www.chinawudang.com/wdly/show.asp?record_id=1122279126062 (e.t., 05.03.2012)
[277] http://www.beijinghuaquan.com/goods/mb03.html (e.t., 04.03.2012)

sorumlu tanrı veya meleğe rüşvet vererek ölünün cezasının hafifletilmesi" olarak algılarlar.

Ölü için yakılacak özel paralar tapınaklarda ve özel dükkânlarda satılır. Bu para, normal vatandaşın harcadığı paradan farklıdır. Nasıl ki, Türk lirasında Atatürk'ün resmi, Çin parasında Mao Ze-dong'un resmi var ise, ölüler için yakılacak parada Taoizm'deki büyük tanrı Yü-huang Da-di'nin (玉皇大帝) resmi vardır. Çok az sayıdaki bazı paralarda cehennemin bekçisi Yan-wang'in (阎王) resmi bulunmaktadır. Bu para üzerinde "Ahiret Bankası" anlamında "Ming-du Yin-hang 冥都银行" kelimesi yazılıdır. (Bkz. Ek.3. 12)

Bu paralar yılın belli günlerinde yakılır. Genellikle Miladı takvimine göre, 4–6 Nisan arasında Qing-Ming jie (清明节) bayramı, yani Kabri Süpürme Bayramı günü, Çin Kameri Takvime göre 15 Temmuz'de, 1 Ekim'de ve Çinlilerin en büyük bayramı olan Bahar Bayramı (春节) arife günü yakılır. (Ölmüş ataları, akrabaları için yakılan bu paraları bazen kişinin istediği zamanlarda da yakılabilir. Biri ölmüş akrabalarını rüyasında görürse veya özlese, hatırlarsa da hemen gidip para yakabilir. Bu, kişinin kendi isteğine bağlıdır.)

Para yakma işleminin de kendine özgü özel kuralları vardır. Para gönderilecek ölünün adı, adresi para üzerine yazılır. Para yakılırken, adı zikredilir. Bazen ölen atalara, akrabalara para yakmadan önce yabanî cinler için "sadaka" para yakılır. Kadınlar para yakarken, önce yerde bir yuvarlak daire çizip, bu daireden yakınlarının kabrine bakan yönden bir noktada durup kabre bakarak üç defa secde ettikten ve birkaç cümle dilek söyledikten sonra para yakma işlemine başlar. Erkekler para yakarken yerde bir haç işareti çizer, bu haç işareti Taoizm'deki bir tılsımdır. Bu Haç işaretini çevresinde bir yuvarlak daire çizdikten sonra, parayı haç işaretinin tam ortasına koyar ve yakar.

Böylece bu parayı başka kötü cinler çalamamış, doğrudan ölen yakınlarına ulaştırmış sayılır.[278]

E. Taoizm'in Uygulamaları

İnsanı ölümsüzlüğe ulaştırmayı hedefleyen Taoizm'in tarih süresince geliştirdiği kendine özgü bir takım uygulamaları vardır. Taoist inancına göre bu uygulamalar düzgün yapıldığı takdirde insanı ölümsüzlüğe götürebilir. Genellikle bu uygulamalar üç çeşittir:

a. İçten Beslenme (Nei-yang)

Belli metotlarla insanın içinde sabit olan kuvvet, ruh ve can üçlüsünü kullanarak uzun yaşama ve ölümsüzlüğe kavuşmak. Bunun üç yolu vardır:

(1) İnsanın ruhunun tazeliğini, birliğini korumak, dış etkenlerin zararına uğratmamak, ruhu dış dünyaya, yani fani dünyaya meylettiren çeşitli arzu / heveslerden, isteklerden arındırmak, ruhun dışarıya kaçma yolunu kapatarak onun her zaman beden içinde kalmasını sağlayarak ölümsüzlüğe ulaşmak.

(2) Nefesi tutmak, bununla beraber masaj uygulamalarıyla onun vücudun her tarafında dolaşmasını sağlamak, vücuttaki damar yolları ve kanalları açmak, nefesi kontrol ederek uzun yaşama kavuşmak.

(3) İçsel Simya (Nei-dan 内丹) , vücudun belli bölgesini fırın yada tencere yaparak ruh, can ve nefesi orada belli teknik ve aşamalarla arıtmak ve beslemek, böylece onları vücudun bir bölgesinde bir arada tutarak uzun yaşama kavuşmak.

[278] Xian-hua, *Ölen Yakınlar İçin Para Yakmak.* 贤华,给逝去亲人烧纸钱,Bkz. http://blog.sina.com.cn/s/blog_5f67b01e0100hsyf.html (e.t., 04.03.2012)

b. Dıştan Beslenme (Wai-yang)

İnsanı ölümsüzleştirici ilaçları kullanmak. Bu ilaçların bazısı dağlardaki doğal bitkilerden, bazıları çeşitli madenleri eriterek yapılır.[279] Bu ilaçları kullandıktan sonra insanın uzun yaşayabileceğine inanılır.

c. Karı Koca Uyumu

Yang olan erkek ve Yin olan kadının cinsel uyumu da insanın uzun yaşamasına etki eder.[280] Bunun da kendine özgü belli başlı kuralları vardır.[281]

Yukarıda bahsedilen uygulamalardan başka yine Taoizm Savaş sanatı (Dao-jiao Wu-shu), Tai-ji Yumruğu (Tai-ji-quan) vb. gibi birçok uygulamalar vardır.

F. Taoizm'in Mezhepleri

Günümüzde Çin'de Taoizm'in 86 tane ekolü vardır. Bunlar birleşerek iki büyük mezhepte toplanmışlardır. Bu mezhepler arasında belli farklılıklar olmasına rağmen, genel anlamda bir birleriyle normal geçinmekte, bir birlerini tekfir etme yoluna gitmemektedirler. Taoizm'in iki temel mezhebi şunlardır:

a. Quan-zhen Dao Mezhebi

Çince Quan-zhen (全真), Türkçe okunuşu "çüan cın", anlamı "Bütünüyle Gerçek" veya "Gerçek Yol" adındaki bu mezhep MS 1161~1189 yıllar arasında Wang Zhong-yang (王重阳) tarafından kurulmuştur. Soylu aileden gelen Wang, çocukluk yıllarında Konfüçyanizm'e inanmış, sonra bir müddet inzivaya çekilmenin ardından bir ölümsüz adamla karşılaşıp Taocu rahip olmuş ve Konfüçyanizm inancından vazgeçerek Quan-zhen Taoizm mezhebini kurmuştur.

[279] Madensel ilaçların en pahalısı altından yapılır. Çin tarihinde ölümsüzlük arayışıyla madensel ilaçları yiyip zehirlenerek ölen birçok padişah vardır.
[280] Karı koca uyumu teorisi, bir zamanlar cinsel sapıklığa da yol açmıştır. *Taocu Seks* adındaki bazı kitapların ortaya çıkması da bundan kaynaklanır.
[281] Xie Lu-jün, a.g.e., s.204 - 205.

İki seneden fazla simya (altın ilac 金丹 jin-dan[282]) ile uğraştıktan sonra davet yoluna adım atmış, talebe yetiştirmiştir. MS 1169'da dört talebesi ile yolculuk esnasında hastalanıp ölmüş, onun davetini talebeleri devam ettirmiştir.

Wang'ın talebesi Qiu (丘) hocasının yerine lider olduktan sonra, devlet başkanının desteğini aramış ve sonuçta padişah Yüan Tai-zu'nun iltifatına nail olmuştur. Bu tarihten sonra onların yolları genişlemiş, Quan-zhen Dao mezhebi hızla büyümeye başlamıştır. Padişah bu mezhebe vergi muafiyeti gibi ayrıcalıkları tanımış, bu da onların tapınaklarının refaha, bolluğa kavuşmasına neden olmuştur. Padişahın siyası desteği ile bu mezhep hızla gelişmiştir. Mezhep kurucusu Wang ve onun yedi talebesi sonradan yüceltilmiş, onların ölümsüzlüğe ulaştığı ifade edilmiştir.

Sonraki dönemlerde, yani Ming Hanedani (MS 1368–1644) döneminde Padişah Quan-zhen Dao mezhebini sapık saymış, dolaysıyla bu mezhepte zayıflama ve gerileme söz konusu olmuştur. Fakat günümüzde Çin'de Taoizm'in en büyük iki mezhebinden birisi hala Quan-zhen Dao mezhebidir.

Quan-zhen mezhebinin en büyük özelliği Konfüçyanizm, Budizm ve Taoizm öğretilerini kendinde harmanlayıp birleştirmiş olmasıdır. Onlar Budistlerin ibadet uygulamalarını taklit ederek insanın nefis tezkiyesine, içinden güçlenmeye (nei-dan 内丹) çok önem vermektedirler.

Bu mezhebin üyeleri mutlaka evlerini terk ederek tapınakta yaşarlar, evlenmezler, çoluk çocuk sahibi olmazlar. Kurallara aykırı hareket eden rahipler ağır cezalara çarptırılırlar.[283]

[282] Simya (altın ilac 金丹 jindan) uygulaması, Taoizm'deki önemli uygulama tekniklerinden biridir. Taocuların amacı ölümsüzlüğü ulaşmak olduğu için, insanı ölümsüzlüğe götürebileceğine inanılan her vasıtayı denemişler. Madenler içerisinde altın hepsinden saf ve güçlü, ateşte yanmaz, bozulmaz, kokmaz, çürümez, paslanmaz ve çok dayanıklı olduğu için Taocular altından ölümsüzlük ilacı yapmışlar. Bu ilacı yiyen çoğu insan zehirlenerek ölmüş olsa bile, altından ölümsüzlük ilacı yapma geleneği hala devam etmektedir. (Bkz., Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s.171)

[283] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s. 23-24.

b. Zheng-yi Dao Mezhebi

Taoizm felsefesi, resmen bir din haline geldikten sonra bu dindeki en büyük kutsal üstat (Tian-shi) silsilesi kesilmeden devam etmiştir. Bu silsile zincirinin 38.halkası olan üstat Zhang Yü-sai (张与材) MS 1304 yılında padişah tarafından verilen "Tek Doğru Dinin Sahibi" veya "Büyük Birlik Dini'"nin Önderi (Zheng-yi Jiao-zhu正一教主) ünvanına nail olmuştur. İşte bu tarihten sonra onun önderliğindeki Taoizm mezhebinin adı "Tek Doğru" Çince "Zheng-yi" (Türkçe teleffuzu: Cengyi) olarak değişmiştir. Tüm Taocu mezhepler arasında en uzun ömürlü olan Zheng-yi mezhebi olmuştur.[284]

Çin'e egemen olan Moğol padişah Kubilay Han da bu Zhengyi mezhebinin önderinin yanına giderek yeni toprakları fethetme konusunda fal baktırmıştır.

MS 1300'lü yıllarda siyası iktidarın büyük desteğine sahip olan bu mezhep, ülkedeki büyük tapınakların ayin yöneticisi olmuştur. Sonraki dönemlerde de siyasi iktidar ile iyi ilişkilerini sürdüregelen bu mezhebin en büyük özelliği, dine kabul edilen her rahibe "Tılsım Yazısı" (Fu-lu 符箓) dağıtmasıdır.

Zheng-yi Dao mezhebinin "Zheng-yi Jing" adında kendine özgü bir kutsal kitabı bulunmaktadır. Bu mezhebin rahipleri evlenebilir, çocuk sahibi olabilir. Tapınağı yurt, mekân edinmesine gerek yoktur. Rahipler kendi evlerinde kalabilir. Kuralları ihlal eden rahiplere verilecek cezalar da Quan-zhen Dao mezhebindeki kadar ağır değildir.[285]

---

[284] Zheng-yi mezhebi Kutsal Üstat (Tian-shi) silsilesinin 63.halkasındaki önderi Zhang En-pu (张恩溥) 1949 yılında ÇHCkurulduğunda Tayvan'a göç etmiş, Aralık 1969 yılında Taibei şehrinde 65 yaşında öbür âleme gitmiştir. Dini ilimlerde usta olan Zhang En-pu Tayvan'da oruç, tılsım gibi ibadetlerde insanları eğitmiş, sadece Tayvan'da değil, Güneydoğu Asya'da da birçok ülke ve bölgede otorite sahibi olmuştur. Şimdi onun yeğeni Zhang Yüan-xian (张源先) 64. Tian-shi olarak Tayvan'da görevini devam ettirmektedir. MS 140 yılında Zhang Dao-ling'den başlayan Tian-shi silsilesi günümüze kadar kesilmemiştir. (Bkz. Ma Shu-tian, a.g.e., s.217)

[285] Huang Hai-de, Li Gang, a.g.e., s. 16.

c. Bu İki Mezhebin Benzerlik ve Farklılıkları

Her ikisi de Taoizm'e ait olduklarını söylemekte, Lao-zi'yi tanrılaştırmaktadır. Buna rağmen bir takım farklılıkları da vardır.[286]

a) Quan-zhen Dao Mezhebinin Temel Özellikleri:

— MS 1161 ~ 1189 yılları arasında kurulmuştur.

— Bu mezhebe girebilmek için Dilekçeyle başvurulur, dilekçe kabul edildikten sonra 100 gün oruç tutulur, sonra büyük törende yemin eder ve rahip olur.

— Kutsal kitabı: *Dao-de Jing*, *Sutra* (Ban-ruo-bo-luo-mı-duo-xin Jing 般若波罗密多心经, Budistlerin kitabı), *Vefa Riselesi* (孝经 *Xiao Jing*, Konfüçyüs'ün kitabı)

— Uygulama özelliği: Nefsi tezkiye etmek, iç arınmayla, içten güçlenmeyle başarıya ulaşmak.

— Rahip olduktan sonra evlenilmez, Rahip dünyayı terk etmeli, tapınağı mekân edinmelidir.

— İlim aktarma yolu: Üstattan direkt talebeye.

— Çin içerisinde yayıldığı bölgeler: Ülkedeki tapınakların çoğu ve Çin'in kuzeyindeki bölgeler.

b) Zheng-yi Mezhebinin Temel Özellikleri:

— MS 140 ~ 1304 yılları arasında kurulmuştur.

— Dine girmek için dilekçeyle başvurduktan sonra bir yetkili üstadın önermesiyle 3 yıl düzenli eğitim alır, testte başarılı olursa dine kabul edilir ve eline tılsım ile ehliyet verilir.

[286] http://iask.sina.com.cn/b/16914157.html (e.t., 03.03.2012)

__ Kutsal kitabı: *Dao-de Jing, Zheng-yi Jing*

__ Uygulama özelliği: Sihir, efsun, büyü, tılsım ile cinleri kovarak hastaları tedavi etmek, mutluluk dilemek, afetlerden korunmak.

__ Rahipler evlenebilir, kendi evinde kalabilir.

__ İlim aktarma: üstattan direkt talebeye aktarılır.

__ Çin içerisinde yayıldığı bölgeler: Çin'in güneyindeki bölgeler ile Tayvan. (Bkz. Ek. 2.13)

III. BÖLÜM

ÇİN DIŞINDA TAOİZM

A. Çin Toprağı, Fakat Yönetimi Ayrı olan Üç Bölge

Taoizm'in günümüzde ÇHCsınırları dışında kalan bölge ve ülkelerde de müntesipleri bulunmaktadır. Eski Çin kültürünün hâkim olduğu başta Tayvan[287], Hong Kong[288], Makao[289] gibi Çin bölgeleri olmak üzere, Kore, Vietnam, Japonya, Singapur, Tayland, Burma, Endonezya, Hindistan, Filipinler, Malezya gibi Asya ülkeleri ve Kuzey Amerika, Güney Amerika kıtası, Avrupa, Afrika, Okyanusya'da belirli sayıda Taocu rahip, tapınak ve okullar bulunmaktadır.

a. Tayvan

Yüz ölçümü 35.801 km² olan Tayvan'da 2009'daki verilere göre 23 milyondan fazla nüfus yaşamaktadır. 1994'deki istatistiğe göre, Tayvan'da 8000'den fazla büyük tapınak bulunmaktadır.[290] Çeşitli Taocu mezhepler arasında Zheng-yi mezhebinin müntesiplerinin sayıları çoğunluktadır.

1955'te Tayvan Gaoxiong'da kurulan Taoizm Yüksek Okulu ünlü enstitülerden biridir. Burada Taoizm inanç esasları, rahipleri cezalandırma kuralları, temel kutsal kitapları, Zheng-yi mezhebinin ibadet uygulamaları, ayinleri, fal, tılsım, Taoizm kutsal kitap kaynakları, Taoizm tarihi, Taoizm'e ait Japonca ünlü eserlerden seçmeler, Yin ve Yang ile Beş Akım'ı (Yin Yang Wu-hang) araştırma, Taocu mezhepler, Taocuların dövüş sanatı, Tayvan'ın

[287] ÇHC "Tayvan bizim" diye ne kadar iddia etse bile, günümüzde Tayvan her şeyiyle ÇHC'den bağımsız bir konumdadır.
[288] Hong Kong 1897'den 1997'ye kadar İngiltere idaresinde kalmış. Çin'e geri geldikten sonra siyası konumda bağımsızlığını korumuş, para birimi, pasaport ve vatandaşa yönelik çeşitli yasalarda ÇHC 'den bağımsız bir politika izlemektedir.
[289] Makao, yaklaşık 400 sene Portekiz idaresinde kalmış, 1999'de ÇHC 'e geri gelmiştir. Burada ÇHC 'ndekinden farklı olan yönetim üslubu söz konusudur. Çok yönden ÇHC'den bağımsızdır. 1605'den başlayıp Çin'de misyonerlik için giden Katolik Cizvitler hep Makao'da eğitim almışlar.
[290] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 267.

güneyindeki Zheng-yi mezhebi ibadet uygulama alıştırmaları gibi dersler öğretilmektedir.

1989'da Tayvan'ın başkenti Taibei'de açılan Taoizm Enstitüsü'nde Taoizm tarihi, kutsal kitapları, ibadet uygulamalar ve kuralları, Yi Jing kutsal kitabı, Lao-zi ve Zhuang-zi felsefesi, fal ilmi, simya ilmi, sihir, efsun gibi dersler okutulmaktadır.[291] Genç nesil din adamlarının eğitimine çok önem verilmektedir.

Tayvan'daki tapınaklarda da birçok tanrı vardır. Örneğin, sadece ÜÇ Dağ Padişah (San-shan Guo-wang 三山国王庙) tapınağında 123 tane tanrı (heykeli) vardır.[292]

1990'dan sonra Tayvan'daki Taocular ile ÇHC içindeki Taocuların dini kardeşlik bağları daha da güçlenmeye yüz tutmuştur. Yüksek okullarda sık sık sempozyumlar, bilimsel toplantılar, konferanslar düzenlenmeye başlamıştır. Örneğin, 4-6 Mart, 1999 tarihinde Tayvan Han-hua Enstitüsü Din Kültürü Araştırmalar Merkezi ile Tayvan Gao-xiong Taoizm Enstitüsünün birlikte düzenlediği "Tayvan ve ÇHC Taoizm Sempozyumu"[293]na sadece ÇHC 'nden 200'den fazla bilim adamı katılmış ve 49 tane tebliğ sunulmuştur. Bu katılımcılardan 27 tanesi çeşitli üniversitelerden gelen akademisyen profesörlerdir. Sempozyumda sunulan tebliğlerin konusu Taoizm kutsal kitapları, tarihi, tanrıları, ünlü din adamları, ibadet ve dini uygulamaları, Taoizm'in modern hayata tatbiki, Taoizm ile XXI. yüzyıldaki küresel kültürün ilişkisi meselesi gibi ana başlıkları içermektedir. Bu konular bilim adamları arasında geniş çapta tartışılmıştır.[294]

Ayrıca Tayvan'da Taoizm'le ilgili çok sayıda kitap ve dergi neşredilmekte, bunların sayıları da gün geçtikçe çoğalmaktadır.

[291] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 219.
[292] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 221.
[293] Tayvan ve ÇHC Taoizm Sempozyumu, Çince: Di san jie Haixia liang an daojiao xueshu yantaohui 第三届海峡两岸道教学术研讨会，.
[294] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 226.

MS 140 yılında Zhang Dao-ling'den başlayan Kutsal Üstat (Tian-shi) silsilesinin 64. halkası olan Zhang Yüan-xian, günümüzde Tayvan'da irşad faaliyetlerini iyi yönetmektedir.[295]

b. Hong Kong

Sadece 1104 km² alanı olmasına rağmen 7 milyon nüfusuyla dünyanın en kalabalık bölgelerinden biri sayılan Hong Kong, yüz sene İngiltere sömürgesi olarak kaldıktan sonra 1997'de yapılan antlaşma üzerine Çin'e geri dönmüştür. Kapitalist sistemle ÇHC 'nden bağımsız idare edilmekte olan Hong Kong yasaları ÇHC yasalarına benzememektedir.

Hong Kong'da 120'den fazla Taocu tapınak, 20 Taoizm okulu vardır. Bu okullardan on üç tanesini Hong Kong Taoizm Cemiyeti kendisi açmıştır. Hong Kong'da Taocu din adamları eğitimine çok önem verilmekle beraber, topluma karşılıksız hizmet etme gibi hayırseverlik işlerine de büyük çabalar harcanmaktadır. Taocu derneklere bağlı 7 hastane, 9 huzurevi, çocuk hastanesi, ilaç fabrikası, yaşlılara hizmet etme merkezi ve gençleri arındırma ofisi gibi çeşitli kurumlar mevcuttur.

1945'de kurulan Taoizm Yüan Xüan Enstitüsü (圆玄学院), Taocu din adamlarını yetiştirme ve dini kültürel araştırmaları geliştirmede çok önemli rol oynamaktadır. Bu enstitünün bir özelliği, burada Taocular, Budistler ve Konfüçyüsçüler bir birleriyle çok iyi kaynaşmaktadır.

1978'den sonra Hong Kong'da "Tao'nun Gönlü" (Dao-xin 《道心》), "Tao'un Sesi" (Dao-sheng 《道声》) dergisi yayınlanmaya başlamıştır. Bunun ardından "İyilik Yapma Duygusunu Uyandırmak" (Sheng-shan Yue-kan 《省善月刊》) ile "Büyük Tao" (Da Dao 《大道》) dergisi yayına başlamıştır. 1992'de "Taoizm Kültürü Araştırmaları" (Daojiao Wenhua Yanjiu《道教文化研究》) bilimsel dergisi çıkmaya başlamıştır. Bu beş dergi çok sayıda dağıtılmış ve Taocuların ders kitapları da mükemmelleştirilmiştir.

[295] Ma Shu-tian, a.g.e., s.217.

Hong Kong'da 11–15 Aralık 1985 tarihinde ve 26–30 Aralık 1989 tarihinde Uluslararası Taoizm İbadetleri ve Müzik Sempozyumu "国际道教科仪及音乐研讨会 "düzenlenmiş, sunulan tebliğler de 《国际道教科仪及音乐研讨会论文集》adinda kitaplaştırılarak dağıtılmıştır. [296]

Günümüzde iletişim araçlarının gelişmesi, Taoizm kültürünün de modern çağa hitap edebilmesini kolaylaştırmıştır. Hong Kong'daki ünlü Taocu cemaatlerden biri olan Peng Ying Xian (蓬瀛仙) kütüphanesi 1998'den başlayıp Taoizm'e ait tüm eserleri toplayıp dijital kitaba çevirerek web sitelerinde herkesin istifadesine sunmuştur.[297] Tıpkı Osmanlıca orijinal eserleri İstanbul Süleymaniye kütüphanesinde dijital ortamda rahatlıkla okuyabildiğimiz gibi, Taocu eserlerin de her çeşidine ulaşmak bilgisayar ve internet aracılığıyla çok kolaylaştırılmıştır.

Bu kütüphanede dijital ansiklopedi halinde hazırlanan içerikler 7 kısma ayrılmıştır: 1) Taoizm'e Genel Bakış; 2) Taoizm İnancı; 3) Taoizm Kutsal Kitapları; 4) Adap Kuralları, Ayin, Törenler; 5) Taoizm ve Uygarlık; 6) Büyük Tao'un Popülerliği; 7) Kütüphane tanıtımı. Bunlar 400'den fazla ana başlıklar altında sırayla açıklanmıştır. Örneğin, *Taoizm ve Uygarlık* konusu altında *Taoizm ile İnsanların Teknoloji Medeniyeti, Taoizm ile Edebiyat ve Sanat* başlığı vardır. Bu Edebiyat Sanat başlığı yine Şiirler, Hattatlık, Resim, Heykeltıraşlık ve Bin Ev Mağaraları, Taoizm Müziği, vs. gibi ana başlıklar vardır. Bunların da çok sayıda bir alt menüleri vardır.

Hong Kong'da her tapınağın kendi web sitesi vardır. Misyonerlik görevini yerine getirmek isteyen her Taocu bireyin de web sitesi yada mikro bloğu vardır.

---

[296] Uluslararası Taoizm İbadetleri ve Müzik Sempozyumu "国际道教科仪及音乐研讨会 "
Çince okunuşu: Guo-ji Dao-jiao Ke-yi ji Yin-yue Yan-tao-hui.
Uluslararası Taoizm İbadetleri ve Müzik Sempozyumunda Sunulan Tebliğler 《国际道教科仪及音乐研讨会论文集》Guo-ji Dao-jiao Ke-yi ji Yin-yue Yan-tao-hui Lun-wen ji.
Çince okunuşu: Guo-ji Dao-jiao Ke-yi ji Yin-yue Yan-tao-hui.

[297] Bkz. Xie Lu-jun, a.g.e., s. 237.

Taocu cemaatler internet aracılığıyla tebliğlerini başarılı bir şekilde sunmaktadır.[298]

c. Makao

Çince adi "Aomen" (澳门) olan bu bölgenin yüz ölçümü 29,3 km² olup burada 600 bin civarında insan yaşamaktadır. Nüfusun %99'u Çinlilerdir. 1553'yılında Portekizliler suyoluyla buraya geldiklerinde limandan çıkarken karşıda gördükleri büyük tapınağın adının ne olduğunu yerlilerden sorarlar. Yerliler onlara "Mage" (妈阁) diye cevap verirler. Portekizler bunu "Makau" diye telaffuz ederler. Bu tarihten sonra batı kaynaklarında buranın adı "Macao" diye geçmeye başlar.[299] (Bkz. Ek.3.12)

Taoizm Makao'ya MS 3.yüzyılda girmiştir. Taoizm günümüzde daha da canlanmaya başlamıştır. 18'den fazla büyük tapınakları vardır. Bunların çoğu eski zamanlarda yapılan ve günümüzde yeniden restore edilerek ibadete açılan tarihi tapınaklardır.

Makaoluların tapınaklarındaki tanrıları diğer Taocuların tanrılarıyla genelde aynı olmakla birlikte, özelde bunların kendine özgü bir takım yerel tanrıları vardır. Örneğin, Çin'dekinden farklı deniz tanrıları, yer tanrısı, zenginlik yıldızı tanrısı gibi.

Makao'ya Taoizm Çin'den gelmiş olsa bile, burası uzun süre Çin'den ayrı kaldığı için, bölgesel olarak Çin'den farklı özelliklere sahiptir. Bu özellikleri şöyle özetlemek mümkündür:

1) Makao'daki tapınaklarda 3 din, yani Taoizm, Budizim ve Konfüçyanizm bir biriyle kaynaşmış, neredeyse bir din haline gelmiştir. Örneğin, Taoizm tapınaklarında Taocuların tanrısı (Dao zu 道祖), Mage (Ma zu 妈祖) ile Budistlerin taptığı Merhamet Bodhisattvası (Guan Shi-yin 观世音) ve

[298] Xie Lu-jun, a.g.e., s. 238.
[299] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 325.

Trikaya (Üç Beden Buda: San Bao 三宝) ve Konfüçyüsçülerin yücelttiği Konfüçyüs'e aynı anda tapılmakta ve adaklar sunulmaktadır.

2) Makaoluların taptığı deniz tanrıların sayısı Çin'deki deniz tanrıları sayısından çoktur. Çin'de olmayan başka tanrılar da vardır.

3) Budist tapınaklar ile Taocu cemaatler hayırseverlik faaliyetlerini beraber yürütmektedir.

4) Özel ayin ve törenler düzenleyebilecek çok sayıda Taocu rahip ve küçük tapınaklar bulunmaktadır.

5) Bunların Hong Kong'daki Xinshan tapınağı ve diğer birkaç tapınak ile çok sıkı ilişkileri vardır[300]. Hatta bu ilişkiler onların kendi aralarında bir birlerine bağlı oldukları kanaatını da uyandırmaktadır.

Özetlersek, Tayvan, Hong ve Makao günümüzde Çin toprakları arasında kabul edilmesine rağmen, Çin'deki sosyalist sistem ve zorunlu ateist eğitimi buralarda uygulanmamaktadır. En önemlisi 1966–1976 seneleri arasında Çin'de dinlere karşı çok çetin gerçekleştirilen "Kültürel Devrim" bu üç bölgeye hiçbir tesir etmemiştir. Bu bölgelerde dine karşı olmsuz tavır takınılmamış, vatandaş her zaman kendi dinine özgürce inanabilmiştir. Dolaysıyla, bu üç bölgedeki dindarların oranı Çin'dekinden fazla olması muhakkaktır ve normal bir durumdur.

B. Taoizm'in Çin Dışında Yayıldığı Yerler

Bazı Çinli araştırmacılara göre, Taoizm sadece Çinlilere özgü bir milli din olmaktan çıkmıştır. Çünkü Taoizm Çin sınırlarını aşıp dünyadaki birçok ülkeye yayılmış ve bu dine inananlar sadece Çinlilerle sınırlı kalmamıştır.

Tayvan'daki *Taoizm Kültürü* (Daojiao Wenhua 《道教文化》) adlı bilimsel derginin Ekim 1985 sayısında bir anket yayınlanmıştır. 1952'de yurtdışında yapılan bu anket sonucu şu sayıları içermektedir:[301]

[300] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 328.

Taoizm'in Asya Ülkelerindeki Yayılma Durumu (sene: 1952)

Ülke adı	Tapınak sayısı	Rahip sayısı
Japonya	12	4200
Kore	11	3400
Tayland	9	5200
Burma	7	2700
Endonezya	4	820
Hindistan	2	120
Filipinler	258	38,000
Singapur	198	27,000
Malezya	135	12,500

Laos, Kamboçya ve Brunei'de de Taocular vardır. Fakat ankette adı geçmemektedir. Vietnam'da üç milyon insanın Taoizm'e inandığı tespit edilmiştir.[302]

Diğer Kıtalardaki Yayılma Durumu (sene: 1952)

Adı	Tapınak sayısı	Rahip sayısı
Kuzey Amerika	54	25,000
Güney Amerika	85	27,000
Avrupa	98	29,000
Afrika	54	3400
Okyanusya	130	9500

[301] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 333.
[302] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 348.

Yukarıdakiler sadece 1952 senesinde yurtdışında yapılan anket sonucudur. Günümüzdeki sayılar daha fazladır. Çünkü 1986'dan sonra ÇHC Taoizm Cemiyeti devletin desteğiyle yurtdışındaki faaliyetlerini daha da aktif bir biçimde sürdürebilmek için 1999'a kadar 27 defa delegasyon göndermiş, 230'den fazla din görevlisi 8 ülkeye gidip gelmiş, Çin'deki Taocu tapınaklar da 30'den fazla ülkeden gelen 360 delegasyon, 34,000 Taocu yabancı misafiri ağırlamıştır.[303]

"Huan-qiu Shi-bao"[304] gazetesi 25 Ocak 1998, 261.sayısındaki habere göre, yurtdışındaki Çinlilerin toplam sayısı 500 milyona ulaşmıştır. (Bu sayı yabancı ülkede ikamet etmekte olan Çin vatandaşı Çinliler ve yabancı ülke vatandaşı olup Çin vatandaşlığını kaybeden Çinlilerin hepsini kapsamaktadır.) Çinlilerin gittiği yabancı memleketlere kendi dini inanışını da beraber götürdüğü, oralarda çok sayıda Taocu tapınak inşa etme gayreti içerisinde olduğu görülmektedir.[305] Bunların detaylarına şimdilik girmeyeceğiz.

[303] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 332.
[304] Huan-qiu Shi-bao《环球时报》, İngilizce adı: Global Times.
[305] Bkz., [305] Li Yang-zheng, a.g.e., s. 334.

SONUÇ

Taoizm'deki Tao, Yin ve Yang gibi kavramlar en eski kutsal kitap *Yi Jing*'da ortaya konulmuştur. Çinliler *Yi Jing*'in MÖ 5000. yıllar civarındaki bir kitap olduğuna inanmaktadır. *Yi Jing*'daki kavramları Huang-di (Sarı İmparator) açıklamıştır. Çinli sarı ırkın atası sayılan Huang-di'in yazdığına inanılan birkaç kutsal kitap bulunmaktadır. Bu kitapların en ünlüsü *Huang-di Nei-jing* 《黄帝内经》kitabıdır ki, Çin düşüncesi, geleneksel tıbbı bu kitabı kendine temel kabul etmiş, bu kitaba bakarak sistemli bir tıp felsefesi, sağlık, bakım, tedavi yöntemlerini geliştirmiştir.

Huang-di Nei-jing'daki bazı konular İslam'daki konularla benzerlik ifade etmektedir. Örneğin, *Huang-di Nei-jing*'da, Yin simgesinin temel özelliklerini anlatırken kadınların fıtrat gereği bir tarlaya benzediği[306], kendilerini saklaması (örtmesi), erkeklere benzememesi gerektiğinden, aksı takdirde zarar göreceğinden bahsedilmektedir.[307]

Günümüzdeki Taoistlerin Kutsal Kitapları Külliyatı *Dao-sang* kataloguna bakıldığında Huang-di'ya atfedilen çok sayıda kitap bulunmaktadır.[308] Taoist tapınaklarında da Huang-di'nin heykeli tanrılar arasında yer almaktadır.[309]

MÖ1000 yıllar civarında yaşayan Kral Zhou Wen-wang da *Yi Jing*'daki temel felsefeyi açıklamış, bu konuda eser yazmış, onun yazdığı kitap da Zhou Yi《周易》diye adlandırılmıştır. Kral Zhou'nun yaşadığı döneme bakıldığında insanların yüce bir Tanrı'ya inandıkları, bu Tanrı'nın adının Tian (Gök) olduğu bilinmektedir.[310] Kral Zhou zamanında insanların çok dindar olduğu, adaba ve ahlaka önem verdiği, içkinin yasaklandığı malumdur.

Kral Zhou'dan yaklaşık beş altı asır sonra yaşayan Konfüçyüs de Kral Zhou dönemindeki ahlakı yaşatmak, Zhou'nun yazdığı 64 Trigramı açıklamak,

---

[306] "Kadınlarınız sizin için bir tarladır." (Bakara, 223)
[307] Qü Li-min, Huang-di Nei-jing, 6.bölüm. 00:19:31 – 00:21:00. http://www.tudou.com/playlist/p/l2786741i10873163.html. (e.t., 05.03.2012)
[308] Bkz. Dao-sang katalogu, http://www.byscrj.cn/jmm/Tao_Sutra_Contents.htm (e.t., 05.03.2012)
[309] http://www.xs5200.com/520/34/34738/5862887.html (e.t., 05.03.20129
[310] Japon araştırmacı wa De-zhong, Tao kelimesinin "Tian"dan gelmiş olabileceğini, Tao'nun "Tanrı" diye tercüme edilmesinin doğru olduğunu söylüyor. Bkz, Taoizm Tarihi, s. 40–41.

geliştirmek, Zhou'nun kitabına sonradan eklenen yanlışları düzeltmek ve bunları hayata geçirmek için uğraşmıştır.

Günümüzdeki Taoizm'in sembolü olan Tai-ji'yi en detaylı şekilde açıklayan kişi de Konfüçyüs'tür. Bütün bunlara bakıldığında Lao-zi'nin kendi döneminde Konfüçyüs ile aynı inanca sahip olduğu anlaşılır. Konfüçyüs'ün tanrısı Tian ile Lao-zi'nin yücelttiği Tao'nun bir birinden farklı iki tanrı olduğu konusunda delil yoktur. Dolayısıyla onların eski bir dine inananlar olduğu, fakat onların sonraki takipçilerinin fikir ayrılıklarına düşerek farklı mezhep oluşturdukları, sonuçta iki dine ayrıldıkları anlaşılmaktadır.

Konfüçyüs ve Lao-zi'nin yaşadığı dönemde onların heykeli yapılmamıştır. Fakat MS II. yüzyıldan sonra Hindistan'dan Budizm'in Çin'e gelmesiyle beraber Budizm'deki birçok öğreti, uygulama, ibadet şekilleri Taoizm'e girmiştir. Heykel yapmayı da Taoistler Budistlerden öğrenmiştir.

Budizm'le sürekli etkileşim neticesinde birçok farklı Taoizm mezhebi ortaya çıkmıştır. Bunlar her zaman Konfüçyanistler ve Budistlerle rekabet halinde olmuşlardır. Lao-zi'yi Sakyamuni'leştiren *Hua-hu Jing* kitabı, Budistler ile Taoistler arasında bin senelik bir tartışma yaratmış, bazen tartışmalar büyüyüp ülkede kargaşaya dönüşünce zaman zaman Taoizm'in siyasi baskıya uğramasına yol açmış ve fikir ayrılıkları sonucu çeşitli mezheplerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

MS150'lı yıllarda Taoizm'in din kurucusu Zhang dao-ling, Lao-zi'nin en büyük Tanrı olduğunu, çünkü Tao'nun Lao-zi'da hulul ettiği görüşünü ortaya atmıştır. Böylece insanlar tapınaklarda Lao-zi heykeline tapmaya başlamışlardır.

Taoist rahip Tao Hong-jing 陶弘景(MS456–536) Lao-zi'dan önceki sırada En yüce tanrı Yüan-shi Tian-ün ile Ling-bao Tian-zün tanrının bulunduğu görüşünü ortaya koymuştur. Eskiden birinci sırada olan Lao-zi şimdi üçüncü sıraya geçmiştir. Taoizm'deki en yüce Üç Saf Tanrı (San Qing) sırası: 1) Yüan-shi Tian-zün, 2) Ling-bao Tian-zün, 3) Lao-zi (Dao-de Tian-zün) olarak sabitleşmiştir. Buna kanıt olarak kutsal kitap *Dao-de Jing*'deki "Tao'dan Bir

doğar, Bir'den İki, İki'den Üç, Üç'ten kâinattaki tüm varlık" cümlesi delil gösterilmiştir.[311]

Dinde en büyük ıslahat ve yeniliklerin ortaya çıktığı Wei, Jin Hanedanlıkları döneminden sonra çok sayıda kutsal kitap yazılmış, tanrıların sayıları da hızla artmış, en büyük hedef olan ölümsüzlüğe ulaşmanın çeşitli yöntem ve teknikleri de çoğalmıştır. Eskiden Lao-zi, Zhuang-zi, Lie-zi gibi bilginlerin nefsi tezkiye, kalbi temizleme, manevi eğitime önem verdiği, sonrakilerin ise daha çok madensel simya ilaçları, çeşitli ayin, merasimler, fal, tılsım, büyü gibi vasıtalara ağırlık verdiği görülmektedir.

Kutsal kitaplar da, tapınaklarda da sabah akşam okunan kitap, Taoizm dünya görüşünü açıklayan, tıp, sağlıklı yaşam alanında kullanılan ve insanlara manevi moral veren kitaplar olarak kalmış, Konfüçyüs'ün eserleri gibi geniş ilgi görememiştir. (Politik alanda daha çok Konfüçyüs eserlerine değer verilmiştir.)

Bütün bu süreçlere bakıldığında, Taoizm'deki çok tanrı inancının sonradan ortaya çıkan şey olduğu, insanların eskiden metafizik olarak düşünülen şeyleri zaman geçtikçe fiziğe dünüştürmeye yöneldiği (örneğin, tanri heykeli yapması, bedenen de ölümsüzleşme arayışları), böylece günümüzdeki Taoizm ile Lao-zi dönemindeki Taoizm arasında büyük farklılıkların ortaya çıktığı görülmektedir.

Taoizm, Çin kültürünün özü olduğu için, siyasi, ekonomik ve kültürel yönden güçlü olmayı hedefleyen Çin Devleti, ekonomik ve siyası gücünün artmasına paralel olarak kendi dini kültürünü, yani, Taoizm'i yaymak, yabancı kültürler arasında söz sahibi kılmak için çaba sarf etmektedir. Çeşitli yöntemlerde Taoizm'e destek vermekte ve bu dini yaymaya gayret göstermektedir.

[311] Dao-de Jing, 42: 1–4.

Ek 1.

1.1. Harita

Çin Halk Cumhuriyeti Siyasi Haritası

Ek 2. Resim, Tablo: 2.1. Ali Gül'ün Tezindeki Bazı Özel İsimlerin Çince Yazılışı

	Çince	**Latin Harfleriyle**	**Ali Gül, *Bir Din Olarak Taoizm***	**Mehmet Aydin, *ADS***	**Küçük – Tümer, *Dinler Tarihi***
Kişi adı	老子	Lao-zi	Lao Tzu	Laozi	Lao-Tse
"	庄子	Zhuang-zi	Chuang Tzu	Zhuangzi	
"	列子	Lie-zi	Lieh-Tzu		
"	黄帝	Huang-di	Huang-ti		
"	张陵	Zhang-ling	Chang Ling	Zhangling	
"	张修	Zhang-xiu	Chang Hsiu		
"	张角	Zhang Jiao	Chang Chiao		
Kutsal Kitap	道德经	Dao-de Jing	Tao Te Ching	Yol Kitabı ve Fazilet Kitabı	Tao Te King
"	易经	Yi Jing	I Ching		
"	化胡经	Hua-hu Jing	Hua Hu Ching		Hua Hu King
"	太平经	Tai-ping Jing	Büyük Barış Kitabı		
"	参同契	San Tong Qi	Ts'an T'ung Ch'i		
"	道藏	Dao-sang	Taoist Kanon	Taoist Kolleksiyon	
Manastır	观	Guan	Kuan		
Tanrı adı	元始天尊	Yüan-shi Tian-zün	Yuan-shih t'ien-tsun		
Tanrı adı	灵宝君	Ling-bao Jün	Ling Pao Chün		
Kişi adı	寇谦之	Kou Qian-zhi	K'ou Ch'ien-chih		
Kutsal Üstat	天师	Tian-shi	Göksel Usta	Semavi Üstat	
Mezhep adı	全真道	Quan-zhen Dao	Tam Üstünlük Yolu Mezhebi	Gerçek Yol Ekolü	Tao'nun Toplantı Salonu
"	正一道	Zheng-yi Dao	Ortodoks Birliği Mezhebi	Büyük Birlik Ekolü	Tao'nun Yayılan Birliği
Tapınak adı	白云观	Bai-yün Güan	Beyaz Bulut Tapınağı		
Cennet	天国	Tian-guo	Göksel Mağara		
Pekin'deki bir meydan adı	天安门	Tian an men	Göksel Kapı T'ien Men		
Tanrı adı	三官	San guan	San-kuan		
Kişi ismi	陆修静	Lu Xiu-jing	Lu Hsiu-ching		
Ölümsüz kişi adı	何仙姑	He Xian-gu	Ho Hsien-ku		
"	张果老	Zhang Guo-lao	Chang Kuo		
"	李铁拐	Li Tie-guai	Li T'ieh-kuai		
"	钟离权	Zhong Li-quan	Chung-li Ch'üan		
"	韩湘子	Han Xiang-zi	Han Hsiang Tzu		
Sekiz Trigram	八卦	Ba Gua	Pa Kua		

2.2. En Eski Kutsal Kitap Yi Jing

2.3. Fuşi'nin 8 Trigramı (Ba-gua)

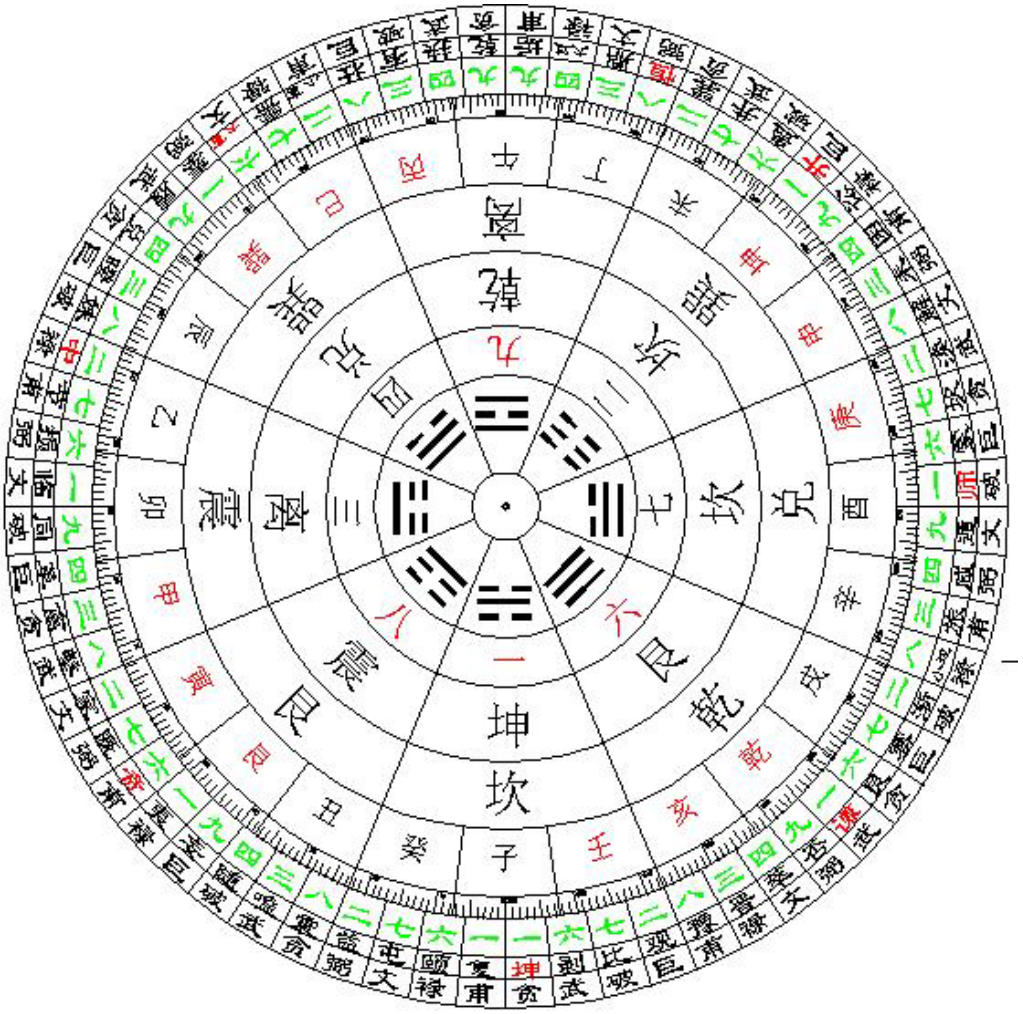
Fuşi'nin 8 Trigramı

2.4. Fuşi'nin 8 Trigramı'nın Açıklanışı

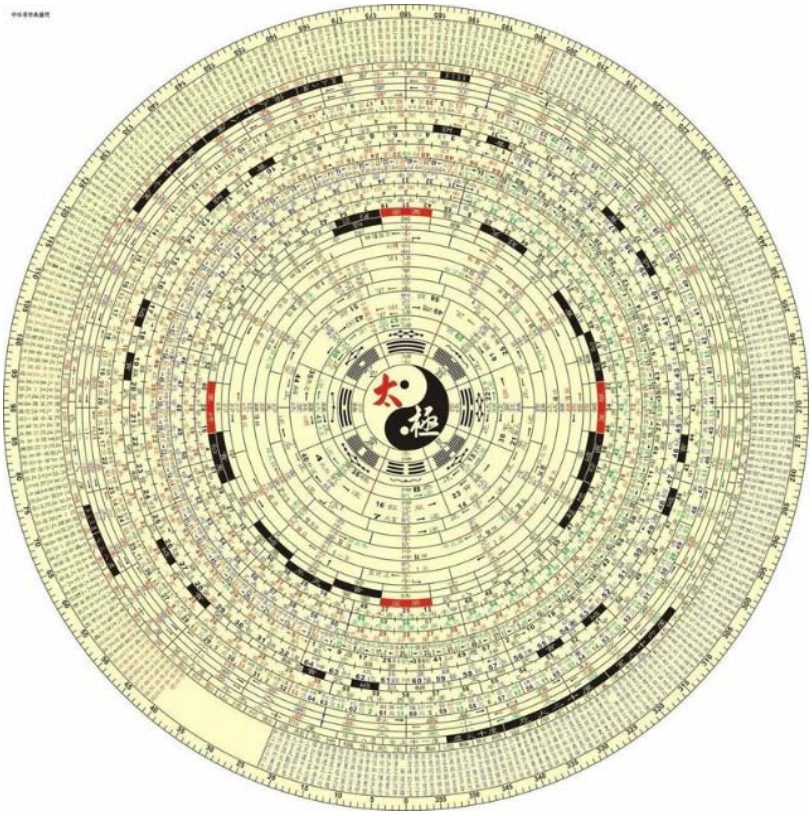
SEMBOL	ÖZELLİKLERİ	MEVSİM
TİAN (Gök)	Yang, güçlü, yaratıcı, baba	Sonbahar sonu, kış başı
KUN (Toprak, Yeryüzü)	Yin, bağlı, kabul edici, karanlık, kabullenici anne	Yaz sonu, sonbahar başı
CHEN (Gök gürültüsü)	Canlanma, güçlü, heyecanlı, hareketli büyük oğul	İlkbahar
KAN (Su)	Derin, tehlikeli, uçurum gibi, kurnaz ortanca oğul	Kış
KEN (Dağ)	Sessiz, inatçı, durağan, en küçük oğul	Kış sonu, ilkbahar başı
SUN (Rüzgâr, tahta)	İçe işleyici, kabullenici, iyi huylu, en büyük kız evlat	İlkbahar sonu, yaz başı
LI (Ateş, şimşek, güneş)	Sıkıca yapışan, sıcak, heyecanlı, güzel ortanca kız evlat	Yaz
TUI (Göl)	Neşeli, yumuşak, gülen, en küçük kız evlat	Sonbahar

2.5. Zhou Wen-Wang'in çizdiği 64 Trigram

2.6. Günümüzde Geliştirilen Trigram

2.7.Tai-ji

Taoizm'in sembolu olan ☯ Tai-ji, başlangıçta bir bütün kütle olan evrenin iki ayrı konuma ayrılması ve bunların bir birlerini tamamlaması mantığının sembolik işaretidir.

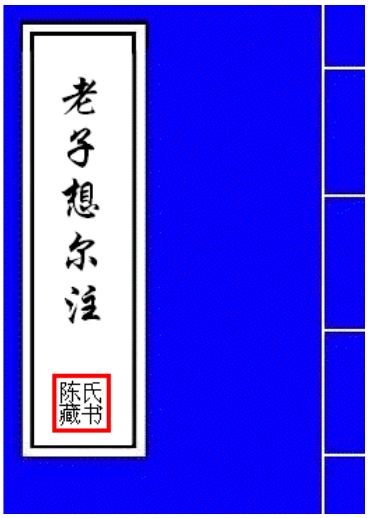
2.8. Güney Kore'nin Bayrağı:

Bu simge birbirine karşıt olan ama kusursuz bir uyum ve denge oluşturan evrensel güçlerin simgesi iki zıt öğeden oluşur: Yin ve Yang. Üstteki kırmızı bölüm Yang'ı alttaki mavi bölüm Yin'i simgeler. Yin dişi, karanlık ve toprak olarak düşünülmektedir. Bunun vadilerde ve çift sayılarda olduğu kabul edilmektedir. Temsil ettiği renklerin, turuncu renkler ve kesik çizgiler olduğuna inanılır. Yang göğü, aydınlığı ve erkekliği temsil etmektedir. Ejderha, gök mavisi ve kesiksiz çizgilerle belirtilmektedir. Yin ve Yang'ın yüce bir varlıktan meydana geldiği kabul edilmektedir. Yin-Yang'ın bir birlerine uyumlu etkileşimi, kâinatın düzenini sağlamaktadır. Kâinattaki ahengin sebebi, Yin-Yang'ın yaşadığı sürecin sonucudur.[1]

[1] Bkz. Aydın, ADS, s. 826.

2.9. Lao-zi'nin Kitabını Tefsiri

2.10. **Taoizm'in Temel Kutsal Kitapları Tablosu**[2]

Kitap adı		Yazarı		Kitabın ortaya çıktığı dönem	Cilt veya bölüm sayısı	Konusu
Türkçe okunuşu	Çince	Adi	Ölümsüz ilan edildiği sene			
Dao-de Jing	Dao-de Jing[3] 《道德经》	Lao-zi	M.S.1~2.yy	M.Ö. 6 ~ 4. yy	81	Tao, kozmoloji, insan hayati, siyaset
VenşiCın Cing	Wenshi Zhen jing 《文始真经》	Guan Yin-zi	M.Ö.4.yy	M.Ö.221~206	9	Âlemdeki varlıkların varoluş sebebi, başarının sadece Tao'da fanileşme olduğu
ÇunşücınCing	Chongxu Zhen jing 《冲虚真经》	Lie-zi	M.S.742	M.Ö.450~375	8 cilt, 134 masal	Özgürce yaşam
Tunşüencıncing	Tongxuan Zhen jing 《通玄真经》	Wen-zi (Lao-zi'nin talebesi)	M.S.742	M.Ö. 5 ~ 3. yy	7 cilt	Lao-zi'nin öğütleriyle devleti idare etme ve bireysel eğitim
Nanhuacıncing	Nanhua Zhen jing 《南华真经》	Zhuang-zi	M.S.742	M.Ö.2.yy	31~33	Özgürce yaşamak, dünyaya ait şeyleri terk ederek Tao'da fani olmak
Longmınşinfa	Long menxin fa 《龙门心法》	Wang Chang-yue[4]	M.S.17.yy	M.S.1656	15	Tao'a, kitaplara ve üstada iman; orucun önemi, nefsi tezkiye, tövbe, manevi eğitim
Cıngyicing	Zheng-yi Jing[5] 《正一经》	Muhtelif yazarlar	Yüan-shi Tian-zün Tanrı'nın Lao-zi'ya, Lao-zi'nin Zhang Dao-ling'a verdiğine inanılıyor.	M.S.420–589	1 Cilt, 132 başlık	Tılsım, sihir, büyü, efsun, edep Bu kitap Zheng-yi Mezhebindekilerin kitabı. Quan-zhen mezhebi bu kitaba itibar etmezler.

[2] http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showDirList.cgi?dircode=1020100000000000000&targetPage=Fdjxy2

[3] Çince "jing" (经) kelimesi "kutsal kitap" demektir. Örneğin, Kuran-i Kerim'i Çince "Gulanjing" derler.

[4] Wang Chang-yue (王常月) (M.S. 1522 – 1680), Taoizm Quanzhen mezhebinin ünlü üstadı. Bkz., http://baike.baidu.com/view/622603.htm

[5] Taoizm Zhengyi mezhebinin kutsal kitabi, Bkz., Hunan Üniversitesi Tarih Kültür Ensititüsü öğretim üyesi Wu Cheng-quan'in（伍成泉） yazdiği "Zhengyi jing ve 7 Kitap Üzerine" adlı makale (《正一经》与七部道书体制), http://www.daoisms.org/article/lundao/info-3319.html

2.11. Gökteki Tanrılardan Bazıları (büyüklük sırasına göre sıralanmıştır)

Türkçe adı	Çince adı	Konumu	Resmi	Doğum Günü
Üç Saf Tanrı	三清 San qing	En büyük 3 tanrıdır. Göğün en yüksek katında oturur. Gök ve yer yok olsa da onlar yok olmaz. Gök ve yer yeniden yaratıldığı an onlar da insan kılığında yeryüzüne gelir. Beyaz saç, sakallı, elinde yelpaze bulunanı Lao-zi'dir. Ortadaki Yüan-shi Tian-zün.		Çin Ay takvimine göre 1 Ocak, 30 Mayıs, Lao-zi döneminde bilinmeyen bu 3 tanrının adları M.S.500'lerde sonra ortaya çıkmıştır
İmparator Tanrı	玉皇大帝 Yü Huang Da Di	Tanrıların yöneticisi, yetkisi en fazla olanı. Onun doğum günü olan 9 Ocak'ta tapınakta büyük ayinler düzenleniyor.		Çin Ay takvimine göre 9 Ocak Adı M.S.1022'den sonra ortaya çıkmıştır
Dört Kral Tanrı	四御 Si Yü	Gökteki 4 kutupta yıldızları, yeryüzündeki askerleri yönetiyor		Kral Gou-chen 1 Şubat; Beiji Ziwei 27 Ekim; Nanji Changsheng 1Mayıs;
Doğudaki Kral	东王宫 Dong Wang Gong	İnsan ölümsüzlüğe ulaştıktan sonra gökte ilk karşılaşacak tanrı. Yukarıda adı geçen "Üç Saf Tanrı"nın birincisinin çocuğu.		Çin Ay takvimine göre 6 Şubat Adı M.S.400'den sonra ortaya çıkmıştır.

Üç makam sahibi	三官 San Guan	İnsanlar arasındaki mutluluk, felaket, bazı tanrıları taşımak, ölüm ile hayatının reenkarnasyonu gibi işleri yönetiyor.		Çin Ay takvimine göre 16 Ocak M.S.618'den sonra bunların doğum günü bayram olarak kutlanmaya başlamıştır.
Şimşek Tanrıları	雷神 Lei Shen	Bunların sayıları çoktur. Genellikle gökteki şimşek ve yağmurlarla ilgileniyorlar.		Çin Ay takvimine göre 5 Mayıs M.S.4.yüzyıldan sonra adı kitaplarda bulunmuştur.
Kurtarıcı Tanrı	太乙救苦天尊 Taiyi Jiuku Tian Zun	Yüdi tanrının yardımcısıdır, tüm varlikları kurtarmaya ant içmiştir. İnsanlar imdat dedikleri an hemen yanında hazir bulunur.		Çin Ay takvimine göre 11 Kasım
Altı Jia Altı Ding Tanrılar	六丁六甲 Liu Ding Liu Jia	Zhenwu Dadi Tanrının komutanları, afet olduğunda Taocu rahipler genellikle onları çağırırlar. Cinleri kovmak için de		M.S.3.yüzyıldan sonraki kitaplarda adları bulunur.

		onlardan yardım isterler.		
Zhenwu Dadi Tanrı	真武大帝 Zhen-wu Da-di	Günümüzdeki Taoizm dini Wudang Shan (武当山) mezhebindekilerin en büyük tanrısı. Diğer mezheplerin inanışına göre, kuzey tarafının tanrısı ve su tanrısıdır.		26 Şubat (Doğum günü 5 Mayıs diyenler de vardır) M.S.7.yüzyılda rütbesi daha da yükselmiştir.
Kuzey kutup yıldızı tanrısı	北斗真君 Bei-dou Zhen-jün	Varlıkları yaşatıyor ve öldürüyor. Rızık dağıtıyor. Dört mevsimi ayarlıyor.		Çin Ay takvimine göre 3 Ağustos
Dört muhafız	四象 Si Xang	Tapınak muhafızları		
28 Takımyıldız tanrıları	二十八宿 28 Su	Güney ve Ayın olduğu bölgedeki 28 Takım yıldızın her birinin tanrısı, yağmur, rüzgar yönlerini değiştiriyor. Taocu rahipler sihir yaparken bunları çağırıyorlar.		
Gökteki 36 başkan	三十六天將 36 Tian Jiang	Kuzey kutup yıldız çetesindeki 36 çetenin başkanı.		

Dört Nöbetçi	四值功曹 Si Zhi Gong-saç	Gök saray kapısının nöbetçileri		
Dört Komutan	护法四帅 Hu-fa Si Shuai	Cinleri, iblis ve kötü ruhları kovuyor, yok ediyor. Adaleti savunuyor.		

2.12. Taoist Din Adamlarının Genel Adları

Çince adı	Okunuşu	Türkçe anlamı	Açıklama
天师	Tian-shi	Kutsal Üstat	Taoizm din kurucusu Zhang Dao-ling'in unvanı. Sonraki dönemlerde Kou Qian-zhi, Jiao Zi-shun ve Hu Hui-chao gibi mezhep kurucularına da bu unvan verilmiştir.
法师	Fa-shi	Ayin yöneticisi	Kutsal kitapları, farzları iyi bilen, oruç ayinlerini yöneten, rahiplere örnek olan üstat.
炼师	Lian-shi	Simya ustası	Simya ilminde çok yüksek makama ulaşan kişi
祖师宗师	Zu-shi Zong-shi	Mezhep kurucusu	Mezhep kurucu üstat, çeşitli Taocu mezheplerin hepsinin kurucuları vardır.
真人	Zhen-ren	Gerçek İnsan	İnsani kâmiller, yani ölümsüzlüğe ulaşmış Taocu rahipler
黄冠	Huang-guan	Sarı serpuş	İlk dönemlerdeki Taocu rahipler sarı renkli şeyler giyiyordu. Dolaysıyla insanlar onların giysilerine göre Dao-shi'leri (Taocu rahipler) "Sarı Serpuşlu" diye adlandırmışlardır.
羽客	Yü-ke	Kanatlı misafir	Ölümsüzlüğe ulaşmış Taocuların kanatlanıp göğe uçtuğunu mecazi anlamda ifade etmek için bu adı kullanmışlar. Taocu rahiplerin bir lakabıdır.
先生	Xian-sheng	Efendim	Taocu rahiplere hitap ederken söylenen saygı adı
居士	Jü-shi	Taocu	Taoizm dinine inanan sıradan vatandaş
方丈	Fang-zhang	Başrahip	Taoizm tapınaklarındaki en büyük yetkili, erdemleriyle herkesin saygısına mazhar olan ve rahipler tarafından seçilen yetkili lider
监院	Jian-yüan	Tapınak nedimesi	Tapınaktaki işlere bakan, iç ve dış işlerden sorumlu kişi
知客	Zhi-ke	Misafir sorumlusu	Tapınağa gelen misafirleri ağırlayıcı ve uğurlayıcı kişi
高功	Gao-gong	Büyük mahir	Oruç ayinlerini çok iyi bilen, tanrıyı temsilen dini tebliğ eden, dua eden rahip
道人	Dao-ren	Taocu adam	Taocu rahiplerin genel adı
道长	Dao-zhang	Taocu başkan	Yabancılar Taocu rahiplere hitap ederken bu adı kullanıyorlar. Fakat bu, unvan veya rütbe değildir.

2.13.Zheng-yi Mezhebi ile Quan-zhen Mezhebi Arasındaki Farklılıklar Tablosu

	Quan-zhen Mezhebi	**Zheng-yi Mezhebi**
Kurulduğu dönem	M.S. 1161 ~ 1189	M.S. 140 ~ 1304
Dine girme koşulları	Dilekçeyle başvurulur, dilekçe kabul edildikten sonra 100 gün oruç tutulur, sonra büyük törende yemin eder ve rahip olur.	Dilekçeyle başvurduktan sonra bir yetkili üstadın önermesiyle 3 sene düzenli eğitim alır, testte başarılı olursa dine kabul edilir ve eline tılsım ile ehliyet verilir.
Kutsal Kitabi	*Dao-de Jing, Sutra* (Budistlerin kitabı), *Vefa Risalesi* (Konfüçyüs'ün kitabı)	*Zheng-yi Jing, Dao-de Jing*
Özelliği	Nefsi tezkiye etmek, iç arınmayla, içten güçlenmeyle başarıya ulaşmak	Sihir, efsun, büyü, tılsım ile cinleri kovarak hastaları tedavi etmek, mutluluk dilemek, afetlerden korunmak
Rahip olduktan sonra	Evlenemez, dünyayı terk etmeli, tapınağı mekân edinmeli	Evlenebilir, kendi evinde kalabilir.
İlim aktarma	Üstattan direkt talebeye	Üstattan direkt talebeye
Çin içerisinde yayıldığı bölgeler	Ülkedeki tapınakların çoğu ve Çin'in kuzeyindeki bölgeleri	Çin'in güneyindeki bölgeler ile Tayvan

Ek. 3. FOTOĞRAF

3.1. Üç Saf Tanrı (San qing):

Soldaki beyaz sakallı, elinde yelpaze olanı Lao-zi, yani Dao-de Tian-zün, Ortadaki Yuan-shi Tian-zün, sağdaki ise, Ling-bao Tian-zün'dür. Bunlar Üç Saf Tanrı, Taoizm'deki en büyük üç tanrı'dır. Genelde her Taoizm mabedinde bu üç tanrı heykeli bulunur. Çince bunlara San Qing (San Çing) denir.

3.2. Lao-zi'nin Heykeli

3.3.Lao-zi'nin 2578.yıl Doğum Günü Kutlanması (2007'de kutlanmıştır)

3.4. Konfüçyüs'ün Kimlik Kartı

3.5. M.S.1582'de Çin'e Giden Cizvit Misyoner Matteo Ricci

3.6. Taoizm'in Falun Dafa Mezhebinin Simgesi

Bu simgeyi Türkiye'deki Falun Dafa web sayfası şöyle açıklıyor: "*Falun* ya da Yasa Çemberi, Falun Dafa'nın belirgin bir özelliğidir. *Falun* amblemi yin-yang (*Taichi* sembolleri olarak bilinir) ve *swastika* (Çince *wan* olarak bilinir, Türkçe okunuşu *srivatsa*'dır) sembollerinin çeşitli formlarından oluşur. Yin-yang sembolleri geleneksel olarak **Taoist okulları**, Srivatsa ise binlerce yıldır **Buda okulu**ndaki gelişim yollarını temsil etmektedir." Bkz. http://www.falundafatr.org/yeni/intro.html#moreabout

3.7. Pekin'deki Bai-yün Guan Tapınağı

3.8. Taoizm'in Kutsal Kitapları Külliyatı *Dao-sang*

3.9. Taoist Rahip Kimliği / Ehliyet

3.10. Dine Kabul Edilen Rahibin Üstadına Secde Etmesi

3.11. Taoist Din Adamlarının Sekiz Çeşit Özel Kıyafeti

1**. Büyük cübbe** (Dagua 大褂), orta cübbe (Zhonggua 中褂)

2. Taocuların uzun elbisesi (Dao pao 道袍), kolu çok geniştir. Genelde lacivert yada mavi rengi tercih ederler. Çünkü onlara göre mavi renk göğün rengi ve doğanın sembolüdür.

3. İhrama benzeyen elbise (Jie-yi 戒衣), sarı renkli cübbe, kolun genişliği yaklaşık bir metre civarında. İhrama giren veya oruç tutan her Taocunun mutlaka sarı renkli ihrama benzeyen elbise giymesi zorunludur.

4. Makam cübbesi (Fa-yi 法衣), üzerinde çeşitli desen bulunan uzun elbise, çeşitli makamı ifade eder. Örneğin, mor rengi en büyük rütbeyi gösterir. Taocu üstatlar büyük ayinleri yönetirken kendi rütbesine göre çeşitli renkli desenli cübbeleri giyerler.

高功法衣之一

高功法衣之二

5. Nakışlı elbise (Hua-yi 花衣) , din hocaları ders yaparken giyer.

经衣之二

经衣之一

[6]

[6] Bu resimlerin kaynağı için bkz. http://www.pddm.net.cn/html/info/20116212342.html

1. **Taçlı serpuş** (Guan 冠), bunun birçok çeşidi vardır. Tılsım okuyan ve rütbesi büyük olan Taocu rahipler mutlaka başına taçlı serpuş giymelidir.

7. Atkı (Jin 巾), Taocu rahiplerin mutlaka üzerinde bulundurması gereken bu atkının 9 çeşidi vardır.

8. Ayakkabı ve çorap (Xie-wa 鞋袜), uzun konçlu beyaz kumaş ayakkabı ve çorap giyerler. Pantolonun alt kısmını çorabın içine geçirirler.

长褂配混元巾

长褂配庄子巾

3.12. Ölüler İçin Yakılacak Kâğıt Paralar

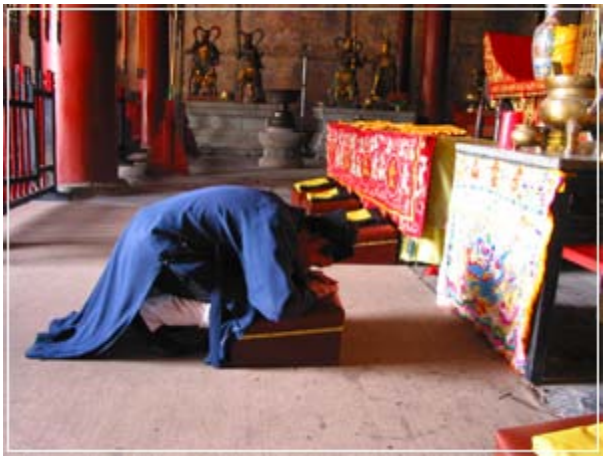

3.13. Tanrıya İbadet Etmek

3.13.1. Sunu / adak Sunmak

3.13.2. Secde Etmek

3.14. Çin'de Kasım 2010'da Düzenlenen Taoizm'in Zheng-yi Mezhebine Rahip Kabul Etme Töreni[7]

1. Yüksek rütbeli 9 üstat hazır olur.

[7] http://www.lhsdj.org/html/daoxiedongtai/20101114/259.html

2. Dine girecek olan rahip adayları bekliyor.

3. Yaşlı Üstat rahip adaylarına dinin kurallarını anlatıyor.

4. Adaylar dinliyor ve kabul ettiklerini söylüyor.

5. Dinin kurallarını hepsini kabul ettiklerini söyleyerek tanrılara ve üstatlara secde ediyor.

6. Adaylar kendilerini ehliyet (rahiplik belgesi) verilmesini bekliyor.

7. Üstatlara tam bağlı olduklarına yemin ediyorlar.

8. Ehliyetlerinin verilmesini bekliyorlar.

9. Ehliyetler sırayla veriliyor.

10. Ehliyet demek, rahip kimliği demektir. Ehliyet alanlar dine girmiş rahip sayılırlar.

11. Üstatlar rahiplere dikkat edilmesi gereken konuları bir kez daha vurguluyor.

12. Üstatlar tanrıların heykelleri önünde eğilerek rahiplerle beraber dua ediyor.

13. Tören son bulmuştur, dışarı çıkılıyor.

KAYNAKÇA

AKALIN, Şükrü Haluk *Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, 25.Baskı, Ankara, 2008,

Ateş T., *Çin Kültür İhtilalı*, Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, Bağlam Yayınları, Kasım 2001,

Aydın, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, 1.baskı, Konya, 2005, s. 746.

Bao Peng-shan, *Konfüçyüs Nasıl Yetişmiştir?* 1.bölüm. (鲍鹏山, 《孔子是怎么样炼成的》，第一集), http://www.tudou.com/programs/view/FKArTGBKbj8/

Konfüçyüs Nasıl Yetişmiştir? 16.bölüm. (鲍鹏山, 《孔子是怎么样炼成的》，第16集), http://www.tudou.com/programs/view/UPSXwSBgtzM/ (e.t., 22.02.2012)

Konfüçyüs Nasıl Yetişmiştir? 4.bölüm. (鲍鹏山, 《孔子是怎么样炼成的》，第四集),

Bkz. Prof. Dr. Ihsan Süreyya Sırma, *Çin'de Müslümanlık Tarihi*, http://www.ihsansureyyasirma.com/makaleler/gulistan/119-cinde-muslumanlik-tarihi.html, (e.t., 20.02.2012)

Bulut. S - Vural. M.R, "Uyuyan Ejderha Çin", *2023 Dergisi*, Haziran 2001

Charles Countney, Jung Young Lee, *East Wind: Taoist and Cosmological Implications of Christian Theology*, University Press of America, 1995, s. 25. http://books.google.com.tr/books?id=m3vlznqQKaEC&pg=PA21&lpg=PA21&dq=Tao+God+Christianity&source=bl&ots=XHtIHkfyyS&sig=68y2Je0oT7VzEW7TloWeeQfaaBQ&hl=tr&ei=OyrBTsvyI8mRswbdt7XCAw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CCYQ6AEwATgK#v=onepage&q=Tao%20God%20Christianity&f=false (e.t., 26.02.2012)

Chen 1989, Robinet 2008; Le Blanc 1985, Zhang ve Ryden 2002; Adler 1999; *Needham ve Ronan* 1978. http://en.wikipedia.org/wiki/Taiji (e.t., 22.02.2012)

Cheng Qun, *Taoizm ve İslam'ın Hayat ile Ölüme Bakışı,* "Tibet Milli Enstitüsü Dergisi", 2007, 2.sayı. 程群，"道教育伊斯兰教的生死观"，《西藏民族学院学报》，2007 年第 2 期。

China" *Encyclopedia Britannica. Ultimate Reference Suite*. Chicago: Encyclopædia Britannica, 2008.
Bkz., http://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87in_Halk_Cumhuriyeti, dipnot 5. (e.t.,19.02. 2012)

Christian Literature Society for China (1911), The China Mission Year Book, *Shanghai: Christian Literature Society for China*, s.281-282. http://en.wikipedia.org/wiki/Hudson_Taylor (e.t., 20.02.2012)

Çin İslam Ansiklopedisi, Sichuan Cishu Neşriyatı, Chengdou, 1994
(《中国伊斯兰百科全书》，四川辞书出版社，1994年，成都，68页)

Dao-sang katalogu, http://www.byscrj.cn/jmm/Tao_Sutra_Contents.htm (e.t., 05.03.2012)

Dikel, Bedia, *Sırların Sırrı "Tao" Çin Tasavvufu*, Divan Matbaacılık, , İSAM, (Yavuz Argıt Bölümü), 299.51.SIR. İstanbul, 1972

Durmuş Arık, *Hıristiyanlaştırılan Türkler (Çuvaşlar*), Aziz Andaç Yayınları, 1.baskı, Ankara, 2005

Eberhard. W, *Çin Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1947

Güç, Ahmet "Taoizm", *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2007.

Gül, Ali, *Bir Din Olarak Taoizm*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Dinler Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans tezi, 2006. http://www.belgeler.com/blg/pn8/bir-din-olarak-taoizm-taoism-as-a-religion (e.t., 29.04.2012)

Gülboy.B.S., *19.Yüzyılda Uzakdoğu Asya'daki Güç Dengesinin Evrimi*, Çin'in Gölgesinde Uzakdoğu Asya, Kasım – 2001

Güngör, Ali İsra, *Tanrının Şövalyeleri Cizvitler*, Çağlar Yayınları, 1.basım, Ankara, 2004

Hacı Nur Hacı – Chen Guo –guang, *Şincan İslam Tarihi*, Milletler Neşriyatı, Pekin, 1995.

Huang Hai-de, Li Gang, *Taoizm Kavramları Sözlüğü*, , Sichuan Üniversitesi Yayınları, 1991, Chengdou, s. 116. 黄海德、李刚，《简明道教辞典》，四川大学出版社，1991 年，成都，第 116 页.

Hunan Üniversitesi Tarih Kültür Ensititüsü öğretim üyesi Wu Cheng-quan'in （伍成泉） yazdiği "Zheng-yi Jing ve 7 Kitap Üzerine" adlı makale (《正一经》与七部道书体制), http://www.daoisms.org/article/lundao/info-3319.html

İzutsu, Toshihiko, *Tao-culuk'daki Anahtar Kavramlar* (Türkçeye çeviren Ahmet Yüksel Özemre), Kaknüs Yayınları, 2003-İstanbul, 3.basım

Jean C. Cooper, *Taoculuk Nedir? Eski Çin Bilgelik Öğretisine Giriş*, Çev. İsmet Zeki Eyuboğlu, Omega Yayınları, 2.baskı, İstanbul, 2003.

Karaca, R. Kutay, *Dünyadaki Yeni Güç Çin*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2.Baskı, İstanbul, 2004.

Konfüçyüs, *Lun Yü*, 2.baskı, Pekin Yayınevi, Pekin, 2006, s.3. 孔丘，《论语》外二种，北京出版社，北京，2006 年 8 月第 2 次印刷，第 3 页。

Küçük, Abdurrahman - Tümer,Günay, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Berikan Yayınevi, 2009-Ankara.

Lao-zi Hakkında Rivayetler, 视频： 《老子说》http://www.tudou.com/programs/view/k4Q4KPHfHqU/ (e.t., 22.02.2012)

Li Yang-zheng, *Günümüzdeki Taoizm*, Dongfang Yayınevi, Pekin, 1999.
李养正 ，《当代道教》，东方出版社 1999年，北京

Liu Sun-ren, *Taoizm'in Kaynağını Araştırma*, Pekin Üniversitesi Yayınları, 1.baskı, Pekin, 2000. 柳存仁，《道教史探源》，北京大学出版社，第 1 版，北京，2000 年.

Luşün, *Luşün Eserleri*, 11.cilt, Halk Edebiyatı Yayınevi, 1981. (《鲁迅全集》第十一卷，《致许寿裳》，人民文学出版社，1981 年版，第 353 页)

Luşün, *Luşün Eserleri*, 3.cilt. (《鲁迅全集》第三卷，《小杂感》，第 532 页)

Muhaddere N. Özerdim, *Taoizm Lao-Tzu (Tao Te Ching*), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 275, 3.baskı, s. 7.

Özbay, Ekrem; Koç, Ekrem; Yapıcı, Ahmet; Türkan, Ahmet; Mehmet Baydaş, İsa Hemiş, *İmam-Hatip Liseleri Karşılaştırmalı Dinler Tarihi*, MEB Devlet Kitapları, 1.baskı, Ankara, 2010

Özerdim, Muhaddere N., *Taoizm Lao-Tzu (Tao Te Ching),* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları No. 275, 3.baskı

Qü Li-min, *Huang-di Nei-jing*, 6.bölüm. 00:19:31 – 00:21:00. 曲黎敏，黄帝内经，第 6 集，19：30 分钟开始
看。http://www.tudou.com/playlist/p/l2786741i10873163.html. (e.t., 05.03.2012)

Ruggieri, Michele; Ricci, Matteo; Witek, John W. (2001), *Dicionário Português-Chinês : 葡漢詞典 (Pu-Han Cidian) : Portuguese-Chinese dictionary*, Biblioteca Nacional, pp. 151–157, ISBN 9725652983
Bkz., http://en.wikipedia.org/wiki/Jesuit_China_missions#CITEREFRuggieriRicciWitek2001 (e.t., 26.02.2012)

Sima Qian, *Shiji, Konfüçyüs'ün Ailesi*, 6. Cilt, s. 1909.
(《史记·孔子世家》，据中华书局标点本，第六册，第1909页。)

Song Ai-guo, *Çin Olguları ve Rakamları*, Yeni Yıldız Yayınevi, Elit yayıncılık San ve Tic. Ltd. Şti, 2005 Ankara.

Taşpınar, Ismail, *Tao Te King* (Dao De Jing) 25: 1-8., *Öğretiler* (Türkçe Tao Te King), Kaknüs Yayınları, 2007-İstanbul, 2.basım.

Tayvan Pedagoji Üniversitesinden Prof.Dr. Zeng Shi-qiang, *Yi Jing'in Sırları* adlı seminer 1.bölüm.
(台湾师范大学曾仕强教授演讲的《易经的奥秘》第一集) http://www.tudou.com/programs/view/O-RthPl64nE/ (e.t., 20.02.2012)

Teh Teik Poh, *Gods and Deities in Popular Chinese Worship*, Malayan Teachers' Union, 1973, Penang-Malezya

Tulgan, Ömer, *Lao Tse Tao Te Ching Yol ve Erdem Kitabı*, Yol Yayınları, İstanbul, 1994

Wa De-Zhong, Çinceye çeviren: Xiao Kun-hua, *Taoizm Tarihi,* Shanghay Tercümeler Yayınevi, 1.basım, Shanghay, 1987.

汪德忠著，萧坤华译，《道教史》，上海译文出版社，第一版，1987 年

Taoizm'e Giriş, Sichuan Halk Yayınevi, Ekim 1996. (滢德忠，《道教入门》，四川人民出版社，1996 年 10 月版, 第 1 页。)

Taoizm Düşüncesi, http://group.tw-blog.com/taoist/index.php/2011-08-22-02-11-46/2011-09-13-16-05-29/911-2011-09-23-16-58-18 (e.t., 21.02.2012)

Wang Ka, *Çin Taoizm Temel Bilimleri* (Zhong-guo Dao-jiao Ji-chu Zhi-shi), Çin Kültür Yayınevi, 2005, Pekin.

王卡主编《中国道教基础知识》，宗教文化出版社，2005年，北京

Weiwu, Panying (魏武潘莹), *Çin'deki En Büyük Katolik İlahiyat Fakültesi Pekin'de Açıldı*（**中国最大的天主教神学院在北京落成**）, Xinhua Haber ajansı 28 Eylül 2006, http://news.sina.com.cn/c/2006-09-28/201710133015s.shtml (e.t., 20.02.2012)

Xie Lu-jun, *Çin Taoizm'inin Kaynağı*, Jiuzhou Yayınevi, 2006-Pekin, 2-basım.
谢路军，《中国道教源流》，九州出版社，2006**年**，**北京**

Yang Yü-hui, *Taoizm'deki Beşeri Bilimler Hakkında Araştırma* (Daojiao Renxue Yanjiu), Halk Yayınevi, 2006, Pekin.
杨玉辉，《道教人学研究》，人民出版社，2006 年，北京

Zhang En-fu, *Taoizm'in Kısaca Tarihi*, Hualing Yayınevi, 2005, Pekin.
张恩富，《道家简史》，华龄出版社，2005**年**，**北京**

Zhang Jing-hua (Luoyang Üniversitesi Doğu Kültürü Araştırma Enstitüsü öğretim üyesi), *Zhuang-zi ile Lao-zi'nin Karşılaştırılması*.
张京华（洛阳大学东方文化研究院副教授），《庄子和老子的比较》,
http://www.confucius2000.com/taoist/zhuangzizhx12.htm

Zhuang Zhou, Li Er, *Lao-zi Zhuang-zi*, Pekin Yayınevi, 2006, Pekin.
李耳、庄周，《**老子、庄子**》，**北京出版社**，2006**年**，**北京**

中国的宗教信仰自由状况（*Çin'deki Dini Özgürlük Durumu Raporu*）, http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 20.02.2012)

中国的宗教信仰自由状况（Çin'deki Dini Özgürlük Durumu Raporu）http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 20.02.2012)

中国的宗教信仰自由状况（Çin'deki Dini Özgürlük Durumu Raporu）http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 20.02.2012)

关于全真派道士传戒的规
定, http://www.xzmzzj.gov.cn/XZZJ/XZZJ03/201110/648.html (e.t., 26.02.2012)

列子_百度百科, http://baike.baidu.com/view/6317.htm (e.t., 26.02.2012)

基甸(Jidian), **中国到底有多少基督徒?** (Çin'de Gerçekten Kaç Protestan Var?), http://www.godoor.net/jidianlinks/cd/jdtrsh.htm (e.t., 20.02.2012)

张优德（Zhang You-de），台湾地区宗教的历史与现状及其对策研究（Taywan Bölgesi Dinler Tarihi, Şimdiki Durumu ve Politikalar Hakkında Araştırma, http://blog.sina.com.cn/s/blog_5cf4c0070100hla5.html (e.t., 20.02.2012)

王维英(Wang Wei-ying), **中国人都是道教徒**（Çinlilerin Hepsi Taoisttir）, 19 Aralık 2008, http://blog.sina.com.cn/s/blog_5a5ceb770100bmyz.html (e.t., 20.02.2012)

http://baike.baidu.com/view/1989.htm (e.t., 27.02.2012)

http://baike.baidu.com/view/358827.htm (e.t., 02.03.2012)

http://baike.baidu.com/view/4102.htm (e.t., 20.02.2012)

http://baike.baidu.com/view/622603.htm (e.t., 28.02.2012)

http://baike.baidu.com/view/6317.htm (e.t., 28.02.2012)

http://baike.baidu.com/view/730896.htm (e.t., 05.03.2012)

http://blog.sina.com.cn/s/blog_5cf4c0070100hla5.html (e.t., 20.02.2012)

http://blog.sina.com.cn/s/blog_5f67b01e0100hsyf.html (e.t., 04.03.2012)

http://cdmd.cnki.com.cn/Article/CDMD-80201-1011283045.htm (e.t.,03.03.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/China%27s_Spiritual_Need_and_Claims (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/China_Inland_Mission (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Demographics_of_Taiwan (e.t., 20.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Tomb_of_Matteo_Ricci.jpg (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Hudson_Taylor (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/I_Ching (e.t., 22.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Jesuit_China_missions (e.t., 28.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_Protestant_missionaries_in_China (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/London_Missionary_Society (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Matteo_Ricci (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Matteo_Ricci (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Protestantism_in_China (e.t., 20.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Robert_Morrison_(missionary) (e.t., 26.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Roman_Catholicism_in_China (e.t., 20.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Taiji (e.t., 22.02.2012)

http://en.wikipedia.org/wiki/Taoism (e.t., 20.02.2012)

http://fycdkm.org/english/Monthly/March_1999.htm (e.t., 26.02.2012)

http://iask.sina.com.cn/b/16914157.html (e.t., 03.03.2012)

http://news.sina.com.cn/c/2010-11-02/103721399169.shtml (e.t.,: 20.02.2012)

http://news.xinhuanet.com/ziliao/2003-01/20/content_697788_1.htm (e.t., 20.02.2012)

http://tr.clearharmony.net/articles/200804/3613.html (e.t., 26.02.2012)

http://tr.clearharmony.net/articles/200804/3613.html (e.t., 26.02.2012)

http://tr.clearharmony.net/articles/201105/9490.html (e.t., 26.02.2012)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Fu_Xi (e.t., 20.02.2012)

http://tr.wikipedia.org/wiki/Taoizm (e.t., 20.02.2012)

http://www.6yao.com/thread-196869-1-1.html (e.t., 27.02.2012)

http://www.beijing.cn/rcpage/jingdian/page/101697.shtml (e.t., 28.02.2012)

http://www.beijinghuaquan.com/goods/mb03.html (e.t., 04.03.2012)

http://www.biblestudytools.com/gnta/proverbs/passage.aspx?q=proverbs+10:19-21 (e.t., 26.02.2012)

http://www.chinawudang.com/wdly/show.asp?record_id=1122279126062 (e.t., 05.03.2012)

http://www.chinawudang.com/wdly/show.asp?record_id=1122279126062 (e.t., 05.03.2012)

http://www.cocobook.net/news/wenhua/208.htm (e.t., 28.02.2012)

http://www.confucius2000.com/confucius/rskzsxhxxz.htm (e.t., 27.02.2012)

http://www.cqvip.com/QK/81308X/200801/26574292.html (e.t., 26.02.222012)

http://www.entorium.com/directory/churches_hk.html

http://www.falundafatr.org/ (e.t., 26.02.2012)

http://www.falundafatr.org/yeni/exercises.html (e.t., 26.02.2012)

http://www.falundafatr.org/yeni/local.html (e.t., 26.02.2012)

http://www.fondazioneintorcetta.info/dowmload/curriculum/Mungello.pdf (e.t., 26.02.2012)

http://www.fondazioneintorcetta.info/dowmload/curriculum/Mungello.pdf (e.t., 26.02.2012)

http://www.h2onews.org/english/51-culture/19749-h2onews.html (e.t., 26.02.2012)

http://www.hudong.com/wiki/%E5%9C%86%E7%8E%84%E9%81%93%E8%A7%82

http://www.incil.com/doc/incil_html/frame1.html (e.t., 26.02.2012)

http://www.islamawareness.net/Asia/China/islchina.html (e.t., 20.02.2012)

http://www.lhsdj.org/html/daoxiedongtai/20101114/259.html

http://www.missionskyrkan.se/upload/text.pdf (e.t., 26.02.2012)

http://www.mount-tai.com.cn/3183.shtml (e.t., 20.02.2012)

http://www.pddm.net.cn/html/info/20116212342.html (e.t., 28.02.2012)

http://www.probe.org/site/c.fdKEIMNsEoG/b.4217679/k.1BF1/Philosophical_Taoism_A_Christian_Appraisal.htm. (e.t., 28.02.2012)

http://www.showtvnet.com/haber/yazar/hidir-gevis/dr-hannibal-ve-feminen-devlet.asp (e.t.,26.02.2012)

http://www.soas.ac.uk/eacs/ (e.t., 26.02.2012)

http://www.sunypress.edu/p–5098-riding-the-wind-with-liezi.aspx

http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showContent.cgi?dircode=1020600000000000000 (e.t., 28.02.2012)

http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showDirList.cgi?dircode=1130000000000000000&targetPage=Fdjxy (e.t., 28.02.2012)

http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showDirList.cgi?dircode=1010200000000000000&targetPage=Fdjxy2 (e.t. 22.02.2012)

http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showDirList.cgi?dircode=1020100000000000000&targetPage=Fdjxy2 (e.t., 26.02.2012)

http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showDirList.cgi?dircode=1020100000000000000&targetPage=Fdjxy2 (e.t., 26.02.2012)

http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showList.cgi?dircode=10202010000000000000&perPageNum=15&targetPage=Fdjxy3 (e.t., 26.02.2012)

http://www.taoist.org.cn/webfront/webfront_showList.cgi?dircode=1020202000000000000&perPageNum=15&targetPage=Fdjxy3 (e.t., 26.02.2012)

http://www.thetao.info/tao/christ.htm (e.t., 26.02.2012)

http://www.thetao.info/tao/christ.htm, (e.t., 26.02.2012)

http://www.tm022.com/shtml/class7/2012/02-15/197001012066.html (e.t., 26.02.2012)

http://www.turkcebilgi.com/laozi/ansiklopedi#ansiklopedi (e.t., 22.02.02012)

http://www.xs5200.com/520/34/34738/5862887.html (e.t., 05.03.20129

http://www.yolyayinlari.com/kitap_17.asp (e.t., 26.02.2012)

http://www.youtube.com/watch?v=1LMMN2Kw3BM Türkiye SUN TV

http://zh.wikipedia.org/zh/%E5%88%A9%E7%8E%9B%E7%AA%A6 (e.t., 20.02.2012)